

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NATO’NUN DOĞU AVRUPA GÜVENLİK POLİTİKASI VE
RUSYA İLE İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

ASADULLA FATALİYEV

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Murat YILMAZ
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Elşan İZZETGİL
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Asadulla FATALİYEV

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NATO’NUN DOĞU AVRUPA GÜVENLİK POLİTİKASI VE RUSYA İLE İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

ASADULLA FATALİYEV

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT YILMAZ

Soğuk Savaşın bir eseri olarak 1949 yılında SSCB’ye karşı, ABD önderliğinde Batılı devletlerin kurduğu NATO, SSCB’nin dağılmasıyla da varlık sebebi tartışılır hale gelmiştir. NATO kendi meşruiyetini sağlamak ve değişen uluslararası sisteme adapte olabilmek için 1990 yılından itibaren günümüze kadar sürekli değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. NATO değişim ve dönüşüm politikaları çerçevesinde eski düşman olarak tanımlanan ülkeler ile ilişkilerini geliştirerek bazılarını üye olarak ittifaka almış, diğerleriyle de çeşitli iş birliği alanları oluşturmuştur. NATO bu politikalar kapsamında Rusya ile birtakım ilişkiler geliştirmiştir. Fakat NATO’nun izlemiş olduğu politikalar NATO-Rusya ilişkilerini olumlu veya olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışma ile NATO’nun Soğuk savaş sonrası Doğu Avrupa’da izlemiş olduğu politikaları inceleyerek NATO-Rusya ilişkilerine nasıl etki ettiği değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel yöntemler kullanılarak kaynaklar taranmış ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda NATO’nun Doğu Avrupa’da KAİK, BİO ve AAOK gibi ortaklık programlarıyla izlediği politikaların NATO-Rusya ilişkilerine genel olarak olumlu yansıdığı kanısına varılmıştır. Fakat NATO’nun Doğu Avrupa’da izlediği “genişleme politikaları”, “alan dışı müdahale” ve “Füze Kalkanı” projesinin ise NATO-Rusya ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Özellikle NATO’nun genişleme politikası ilişkilerin olumsuz yönde ilerlemesine, neredeyse çatışma aşamasına gelmesine sebep olmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: NATO, Rusya, Doğu Avrupa, NATO-Rusya ilişkileri.

Haziran 2024, 112 sayfa

ABSTRACT

MCS THESIS

NATO'S SECURITY POLICY IN EASTERN EUROPE AND ITS IMPACT ON RELATIONS WITH RUSSIA

**ASADULLA FATALIYEV
KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS
SUPERVISOR: ASSIST. PROF. MURAT YILMAZ**

NATO was established in 1949 by Western states under the leadership of the United States against the USSR as an artifact of the Cold War, and its raison d'être became questionable with the dissolution of the USSR. In order to ensure its legitimacy and adapt to the changing international system, NATO has continuously changed and transformed since 1990 until today. Within the framework of its policies of change and transformation, NATO has improved its relations with countries defined as former enemies, admitting some of them into the alliance as members and establishing various areas of cooperation with others. Within the scope of these policies, NATO has developed some relations with Russia. However, NATO's policies have positively or negatively affected NATO-Russia relations. This study analyzes NATO's post-Cold War policies in Eastern Europe and evaluates how they affected NATO-Russia relations. The study used qualitative methods, sources were reviewed and evaluations were made. As a result of the study, it was concluded that the policies pursued by NATO in Eastern Europe through partnership programs such as KAIK, BIO and AAOK had a positive impact on NATO-Russia relations in general. However, NATO's "enlargement policies", "out-of-area intervention" and the "Missile Shield" project in Eastern Europe have had a negative impact on NATO-Russia relations. In particular, NATO's enlargement policy caused the relations to progress in a negative direction, almost reaching the stage of conflict.

KEYWORDS: NATO, Russia, Eastern Europe, NATO-Russia Relations.

June 2024, 112 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında, desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden daima faydalandığım ve süreç içerisinde bana yol göstererek teşvik eden değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat Yılmaz’a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı zamanda eğitim hayatım boyunca bana sürekli maddi ve manevi olarak destek çıkan özlem duyduğum ailemin tüm fertlerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Asadulla FATALİYEY

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAYI.....	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Kapsamı	3
1.2 Çalışmanın Amacı	3
1.3 Çalışmanın Önemi	4
1.4 Literatür Taraması	5
1.5 Araştırma Sorusu	7
1.6 Çalışmanın Metodu.....	8
1.7 Ana Argüman	8
1.8 Çalışmanın Sınırlılıkları	9
2. NATO’NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNÜŞÜMÜ	11
2.1 Soğuk Savaş Dönemine Kısa Bakış	11
2.2 Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Örgütsel Değişimi	13
2.2.1 NATO’nun Güvenlik Tehdidi Algısındaki Değişmeler	14
2.2.2 NATO’nun Savunma Örgütünden Güvenlik Örgütüne Dönüşmesi	17
2.3 NATO’nun Kurduğu İş Birliği ve Ortaklık Programları	21
2.4 Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Genişleme Politikaları	25
2.5 NATO’nun Stratejik Konseptleri.....	28
2.5.1 Soğuk Savaş Dönemi Stratejik Konseptler	30
2.5.2 Soğuk Savaş Sonrası İlk Dönem (1990-2000) Stratejik Konseptler	34
2.5.3 11 Eylül Sonrası Stratejik Konsept	37
2.5.4 Ukrayna krizi Sonrası Stratejik Konsept, NATO 2030 Vizyonu	40
3. NATO’NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DOĞU AVRUPA’DA İZLEDİĞİ POLİTİKALAR VE BU POLİTİKALARIN NATO-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	45
3.1 NATO’nun Doğu Avrupa’da İzlediği Politikalar	45
3.1.1 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’nin (KAİK) Kuruluşu ve Amacı	46
3.1.2 Barış İçin Ortaklık (BİO) Programının Başlatılması ve Amaçları	49
3.1.3 NATO’nun Doğu Avrupa’ya Doğru Genişlemesi	55
3.1.4 NATO’nun Kosova Krizine Müdahalesi	66
3.1.5 Füze Kalkanı Savunma Sistemi	71
3.2 NATO’nun Doğu Avrupa’da İzlediği Politikaların NATO-Rusya İlişkilerine Etkisi	76
3.2.1 1990’lı Yıllar NATO-Rusya İlişkilerinin ilk Adımları	76
3.2.2 Putin Dönemi ve 11 Eylül Saldırıları Çerçevesinde NATO-Rusya İlişkileri.....	82
3.2.3 Füze Kalkanı Projesi ve Rusya-Gürcistan Savaşı Ekseninde Gerginleşen İlişkiler	85

3.2.4	Obama-Medvedev Dönemi NATO-Rusya İlişkilerinin Yeniden İnşası.....	87
3.2.5	Putin'in Yeniden İktidara Gelmesi ve Ukrayna Kriziyle Bozulan İlişkiler.....	88
4.	SONUÇ	92
KAYNAKLAR.....		96
EK A.....		109
EK B.....		112

KISALTMALAR DİZİNİ

AAOK	: Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DOK	: Daimi Ortaklık Konseyi
EKS	: Esnek Karşılık Stratejisi
EPAA	: Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
KA	: Kuzey Atlantik Anlaşması
KAİK	: Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KAK	: Kuzey Atlantik Konseyi
KFOR	: Kosova Barış Gücü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NRK	: NATO Rusya Konseyi
PCC	: Ortaklık Eşgüdüm Hücresi
SFOR	: İstikrar Gücü
SHAPE	: Avrupa Müttefik Kuvvetler Karargâhı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 1949 yılında Batı Bloku ülkeleri tarafından kendileri için en büyük tehdit olarak algıladıkları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) karşı bir savunma örgütü olarak kurulmuştur. Doğu Bloku ülkeleri de NATO'ya karşılık olarak 1955 yılında Varşova Paktı'nı kurmuştur. Soğuk savaş boyunca Batı Bloku ülkeleri NATO etrafında toplanarak, mevcut sistemdeki en büyük tehdit olarak algıladıkları Sovyetler Birliğine karşı mücadele etmişlerdir. Fakat 1990'lara varıldığında, Doğu Bloğunun dağılması ve Sovyetler Birliği'nin çökmesinin sonucu olarak soğuk savaş sona ermiştir. Dolayısıyla NATO'nun kuruluş sebebinin ve temel rakibi olan Varşova Paktı'nın ortadan kalkması ile NATO'nun da kendisini fes edeceği düşünülmekte idi. Ancak ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde yer edinmek ve sisteme adapte olmak için NATO kendisi için yeni bir mevki arayışı içine girmiştir. Yeni uluslararası sisteme entegre olurken aynı zamanda NATO kendi içinde değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu süreçte NATO hem coğrafi olarak değişmiş hem kendi içindeki yapı olarak dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uluslararası sistemde yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden bir kısmı da Doğu Avrupa ülkeleridir. Doğu Avrupa ülkeleri bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra siyasi ve iktisadi boyutta dönüşüm gerçekleştirme çabası içine girmişlerdir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde Batı Bloku ülkelerinin ve NATO'nun büyük rolü olmuştur.

Uluslararası arenada yerini alan bu yeni devletler kendileri için yeni bir güvenlik çatısı arayışına girmişlerdir. NATO ortaya çıkan bu güvenlik ve otorite açığına cevaben yeni stratejiler benimsemiş ve bu ülkelere yönelik yeni politikalar izlemiştir. NATO'nun bu süreçte attığı en önemli adım "açık kapı" politikasını izlemek olmuştur. Bütün eski Varşova Paktı ülkeleri ile ortaklık ilişkileri geliştirmiş. Bunun sonucu olarak Doğu Avrupa ülkelerine yönelik politikalarda bir adım daha ileri giderek, bu ülkeleri kendi içine alarak doğuya doğru genişlemiştir.

Bu süreçte Rusya, SSCB'nin çöküşünün ardından zayıf düşmüş ve kendi içinde siyasi, iktisadi ve dış ilişkilerde değişimler ve reformlar yaparak oluşan yeni tek

kutuplu uluslararası sisteme adapte olmaya çalışmıştır. Bu süreçte Rusya NATO'nun açıkladığı ve uyguladığı programlar vasıtası ile ortaklık ilişkilerini de ilerletmeye çalışmıştır.

Fakat NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine karşı izlediği politikalar Rusya'yı bir hayli rahatsız etmiştir. NATO, Soğuk Savaşın sona ermesinden itibaren değişim ve dönüşüm içine giren Doğu Avrupa ülkelerine, dönüşüm sırasında destek vermiştir. Ardından Dönüşüm sürecini tamamlayan ülkelere doğru genişleyerek kendi içine dâhil etmiştir. 1990 yılından günümüze kadar NATO, Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliğini bahane ederek, bu bölgede birtakım politikalar izlemiştir. NATO, Doğu Avrupa ülkelerinde üsler kurmuş ve var olan birliklerini çoğaltarak buradaki varlığını güçlendirmiş ve bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Daha sonraki yıllarda Avrupa'nın füze saldırılarından korunması amacını bahane ederek, Doğu Avrupa ülkelerine füze savunma sistemleri yerleştirmiştir. Rusya ise NATO'nun sözü geçen ülkelerde üsler açmasını kendisinin izole edilmesi olarak algılamıştır. Daha sonra füze savunma sistemlerinin kurulması sonucu Rusya bu durumu kendisi için bir tehdit olarak görmüştür.

Yukarıda bahsettiğimiz gelişen olayların her biri NATO-Rusya ilişkilerini derinden etkilemiştir. Bu çalışmamızda NATO-Rusya ilişkilerinin seyrini, yukarıda bahsedilen gelişmeler ışığında değerlendireceğiz. NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine karşı izlediği politikaların NATO-Rusya ilişkilerini nasıl ve ne derecede etkilediğini ortaya koymaya çalışacağız.

Bu tez çalışması toplamda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölüm olan giriş bölümü altında bu çalışmanın kapsamı, amacı ve önemi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra literatürde daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar belirtilmiştir. Yine giriş bölümünün devam eden kısmında bu çalışmanın araştırma soruları, çalışmanın metodu, ana argümanı ve sınırlılıklar belirtilmiştir. İkinci ana başlıkta NATO'nun Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirmiş kavramsal ve stratejik dönüşümünden bahsedilecektir. Üçüncü bölümde NATO'nun Doğu Avrupa'da izlediği politikalar ortaya konulacak ve NATO'nun Doğu Avrupa'da izlediği politikaların NATO-Rusya ilişkilerine etkisi incelenecektir. Dördüncü ve son

bölümde ise çalışma sürecinde elde edilen bulgular tartışılacak ve NATO-Rusya ilişkilerindeki son durum ele alınacaktır.

1.1 Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışmasında NATO-Rusya ilişkileri NATO'nun Doğu Avrupa'da izlediği politikalar kapsamında incelenecektir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası tehdit algısındaki değişiklikleri ve bunun sonucunda stratejik değişiklikleri ve örgüt kavramındaki değişiklikler ele alınacaktır. SSCB'nin dağılması sonucu ortaya çıkan, Doğu Avrupa ülkelerine karşı NATO'nun izlediği politikaların neler olduğu anlatılacaktır. Süreç olarak 1990 yılından itibaren günümüze kadar olan kısım ele alınacaktır. Bu zaman diliminde NATO'nu adı geçen ülkelere karşı izlediği politikaları, bölgeye yönelik politika olarak bir bütün gibi görülüp incelenecektir.

1.2 Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikaları çerçevesinde NATO-Rusya ilişkilerini incelemektir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, NATO'nun genişleme politikaları ve Doğu Avrupa'da artan etkinliği, bölgesel güvenlik dinamiklerinin köklü bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Bu değişimler, NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesine ve çeşitli gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tez kapsamında, aşağıdaki hedeflere ulaşılması amaçlanmaktadır:

1. Tarihsel Bağlamın İncelenmesi: Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişleme politikalarının ve stratejik yaklaşımlarının tarihsel gelişimini analiz etmek.
2. Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi: NATO'nun Doğu Avrupa'daki güvenlik politikalarını ve bu politikaların bölgedeki güvenlik mimarisi üzerindeki etkilerini değerlendirmek.

3. NATO-Rusya İlişkilerinin Analizi: NATO'nun Doğu Avrupa politikaları bağlamında NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin dinamiklerini incelemek ve bu ilişkilerin uluslararası güvenlik üzerindeki yansımalarını irdelemek.

4. Güncel Durum ve Gelecek Perspektifleri: Günümüzdeki NATO-Rusya ilişkilerini ele almak ve gelecekte bu ilişkilerin nasıl evrilebileceği konusunda öngörülerde bulunmak.

Bu amaçlar doğrultusunda, tez çalışması, bölgesel güvenlik analizleri, politika belgeleri, stratejik dokümanlar, uzman görüşleri ve bilimsel çalışmalar gibi çeşitli kaynaklardan yararlanarak kapsamlı bir çalışma yapmayı hedeflemektedir. NATO'nun Doğu Avrupa'daki rolü ve Rusya ile olan ilişkileri, sadece bölgesel değil, küresel güvenlik politikaları açısından da kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçlarının, ilgili alandaki literatüre katkıda bulunması amaçlanmaktadır.

1.3 Çalışmanın Önemi

NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikaları ve NATO-Rusya ilişkileri, günümüz uluslararası ilişkilerinin en kritik ve tartışmalı konularından biridir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, NATO'nun genişleme süreci ve Doğu Avrupa'daki varlığı, uluslararası güvenlik ve istikrar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın önemi aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir:

1. Bölgesel Güvenlik ve İstikrar: Doğu Avrupa, jeopolitik olarak stratejik bir konuma sahiptir ve bölgedeki güvenlik politikaları, Avrupa'nın genel güvenliği üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu çalışmada, NATO'nun bölgedeki politikalarının ve stratejik yaklaşımlarının, Doğu Avrupa'daki güvenlik ve istikrar üzerindeki etkilerini analiz edilecektir.

2. NATO-Rusya İlişkilerinin Anlaşılması: NATO ve Rusya arasındaki ilişkiler, zaman zaman gerilimler ve çatışmalarla karakterize edilmektedir. Bu ilişkilerin tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu anlamak, uluslararası politikaların

şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada, bu ilişkilerin dinamiklerini ve uluslararası güvenlik üzerindeki etkilerini analizini yapan çalışmaların derlemesi yapılacaktır.

3. Güncel ve Gelecek Perspektifleri: Mevcut uluslararası konjonktürde, NATO'nun Doğu Avrupa'daki rolü ve Rusya ile olan ilişkileri, hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli sonuçlar doğurabilecek potansiyele sahiptir. NATO-Rusya ilişkilerinin günümüzdeki mevcut durumu, Türkiye dâhil bölgedeki neredeyse tüm ülkelerin dış politika belirleme sürecinde önemli bir etki yaratmaktadır.

1.4 Literatür Taraması

Çalışmamız sürecinde yaptığımız literatür taraması esnasında tespit ettiğimiz önemli husus, NATO-Rusya ilişkilerini irdeleyen çalışmaların önemli bir kısmında iki temel konu üzerinden değerlendirmelerin yapmış olmasıdır. Bunlardan ilki NATO genişlemesi, ikincisi ise Rusya dış politika anlayışında farklı zamanlarda hâkim olan Atlantikçi ve Avrasyacı yaklaşımlar ve Putin rejimidir. Bu konular NATO-Rusya ilişkilerinin şekillenmesinde en temel unsurlar olmuştur.

Bizim çalışmamızın konu kapsamı açısından Ali Eravcı'nın 2019 yılında hazırlamış olduğu "Baltık Ülkeleri (Estonya- Letonya-Litvanya) ile AB-NATO Entegrasyonun Rusya Dış Politikasına Etkisi"¹ adlı doktora tez çalışması önem arz etmektedir. Eravcı yaptığı bu çalışmada, Rusya'nın tüm itirazlarına ve karşı çıkmalarına rağmen NATO genişlemelerinin NATO-Rusya ilişkilerindeki kırılma taşı olarak vurgulamıştır. NATO'nun özellikle 2004 yılında gerçekleştirdiği ve eski Sovyet ülkelerinden olan Estonya-, Letonya, Litvanya'nın da dâhil olduğu geniş çaplı genişleme dalgası Rusya'nın NATO'ya karşı koymuş olduğu mesafenin daha da açılmasına neden olduğunu belirtmiştir. NATO genişlemesi konusunda bir diğer önemli güncel çalışma Kimberly Marten'in 2020 yılında yaptığı "NATO Enlargement: Evaluating its Consequence in Russia"² adlı makalesidir. Marten makalesinde üç ana argüman öne sürmüştür. Bunlardan ilki NATO genişlemesinin

¹ Ali Eravcı, "Baltık Ülkeleri (Estonya- Letonya-Litvanya) ile AB-NATO Entegrasyonun Rusya Dış Politikasına Etkisi", Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

² Kimberly Marten, "NATO Enlargement: Evaluating its Consequences in Russia", *International Politics*, 57 (2020).

ittifakı zayıflattığı ve Rusya'nın da bu durumun farkında olduğu, ikinci argüman ise Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin zayıfladığı, üçüncü argümanı ise Rusya'nın NATO genişlemesine karşı çıkmasının sebebi Rusya içindeki milliyetçi muhalefetin desteğini almak için Vladimir Putin'in bu konuyu iç siyasette etkili biçimde kullanmakta olduğudur.

NATO'nun ortaklık ve iş birliği programları bizim çalışmamız açısından oldukça önemli, hatta temelini oluşturan etmenlerdir. NATO'nun ortaklık programları konusunda Markus Kaim'in, "Reforming NATO's Partnership"³ adlı çalışması mevzuyu bir bütün olarak ele almakta ve aynı zamanda NATO için bir model sunmaktadır.

Tarık Oğuzlu'nun 2019 yılında "NATO Rusya İlişkileri"⁴ adlı çalışmada NATO-Rusya ilişkilerinin genel seyrini incelemiştir. Oğuzlu çalışmasında NATO'nun Doğu Avrupa'daki faaliyetlerinden Rusya'nın rahatsızlık duyduğunu ve karşı tepki olarak Rusya'nın da Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı askeri operasyonların ilişkileri kötü yönde etkilediğini belirtmiştir. Oğuzlu aynı zamanda NATO-Rusya ilişkilerinin ABD-Rusya ilişkilerinin kötü seyrine paralel olarak bozulduğunu savunmuştur.

Merve İrem Yapıcı'nın "NATO-Rusya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği" adlı çalışması da bizim çalışmamıza bir dayanak oluşturma açısından önemlidir. Yapıcı bu çalışmasında NATO-Rusya ilişkilerinin 1990'lı ve 2000'li yıllarındaki seyrini incelemiştir. Yapıcı bu çalışmasında NATO-Rusya ilişkilerinde yaşanan zikzakların sebebinin Putin iktidarının izlemiş olduğu pragmatist ve dengeli dış politika olduğunu savunmuştur.

Ebru Kain ve Uğur Yasin Asal'ın tarafından 2023 yılında yapılan "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz'in Jeopolitiği"⁵ adlı çalışma da NATO-Rusya ilişkilerinin günümüzdeki sorunlarını anlamak açısından önemlidir. Çalışmada ABD tarafından çıkar alanı olarak belirlenen Karadeniz bölgesinde ABD

³ Markus Kaim, "Reforming NATO's Partnership", *German Institute for International and Security Affairs*, (2017).

⁴ Tarık Oğuzlu, "NATO-Rusya İlişkileri", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 27 (2019).

⁵ Ebru Kain ve Uğur Yasin Asal, "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz'in Jeopolitiği", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1/4 (2023).

ve Rusya çıkarlarının çakıştığını ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleyen NATO'yu bir tehdit olarak algılayan Rusya aktif politikalar izlemeye başladığını, dolayısıyla bölgede istikrarsızlığın arttığı savunulmuştur.

NATO-Rusya İlişkilerini tam anlamıyla irdeleyebilmek ve anlamak için NATO-Rusya ilişkilerini farklı konular üzerinden değerlendiren çalışmalara da değinmekte fayda vardır. Ahmet Emre Köker 2023 yılında yaptığı “Dönüştürücü Öğrenme Kuramıyla Siber Uzayda Rusya ve NATO Rekabeti: Soğuk Savaş’tan Siber Savaş’a Geçiş mi?”⁶ adlı çalışmasında NATO-Rusya ilişkileri siber güvenlik stratejileri çerçevesinde incelenmiştir. Özlem Ozan 2021 yılında yaptığı “Arktik’te Silahlanma Yarışı: Rusya ve NATO”⁷ adlı çalışmasında NATO-Rusya ilişkilerini Arktik bölgesi üzerinden incelemiştir. Rusya’nın ulusal çıkarlarını korumaya yönelik izlediği politikaların diğer devletler tarafından tehdit olarak algılamaları sonucu NATO çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Bu durum NATO ve Rusya’yı Arktik bölgesinde de karşı karşıya getirmiştir. Çalışmada NATO’nun Rusya karşısında etkili bir aktör olup olmadığı tartışılmıştır. Major Akhtar Hussain ve Amir Ahmed Khuhro’nun 2018 yılında yaptıkları “Post-Cold War Nato-Russia Relations: A Case Study of Afghanistan And Kosovo”⁸ adlı çalışmada ise NATO-Rusya ilişkilerini NATO’nun Afganistan ve Kosova’da yapmış olduğu müdahaleler üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmada Rusya’nın jeopolitik söylemleri üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda NATO’nun Afganistan ve Kosova’da yaptığı acil durumlara müdahalelerin karşılıklı ilişkileri etkilediği doğrulanmıştır. Fakat NATO ve Rusya arasında Avrupa kıtasındaki işbirliklerinden doğan anlaşmazlıkların, Afganistan konusunda daha az görüldüğü savunulmuştur.

1.5 Araştırma Sorusu

Bu tez çalışması üç temel araştırma sorusundan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu sorulardan ilki Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra, NATO’nun kurulma amacının ortadan kalkmasına rağmen günümüze kadar varlığının devam etmesi

⁶ Ahmet Emre Köker, “Dönüştürücü Öğrenme Kuramıyla Siber Uzayda Rusya ve NATO Rekabeti: Soğuk Savaş’tan Siber Savaş’a Geçiş mi?”, *UPA Strategic Affairs*, 4/1 (2023).

⁷ Özlem Ozan, “Arktik’te Silahlanma Yarışı: Rusya ve NATO”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/24 (2021).

⁸ Major Akhtar Hussain ve Amir Ahmed Khuhro, “Post-Cold War Nato-Russia Relations: A Case Study of Afghanistan And Kosovo”, *Dialogue*, 13/4 (2018).

sebebinin hangi temellere dayandığını ortaya koymaktır. İkinci araştırma sorumuz ise NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine yönelik politikalarını araştırmak ve bu politikaların amaçlarını ve ne gibi sonuçlar doğurduklarını açıklamaktır. Bahsedilen bu iki araştırma sorusundan yola çıkarak çalışmanın asıl sorusu olan NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa ülkelerine yönelik izlediği politikaların, NATO-Rusya ilişkilerine nasıl bir etki gösterdiği ve ikili ilişkileri şekillendirdiği konusuna cevap aranacaktır.

1.6 Çalışmanın Metodu

Bu tez çalışması için veri toplama, toplanan verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması aşamalarının tamamında nitel yöntemler kullanılmıştır. Çalışma için veri toplama aşamasında tarihi olaylar, ülkelerin ve uluslararası örgütlerin stratejileri ve kararları hakkında bilgi toplanması amacıyla, genellikle ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu kapsamda bireysel ve kurumsal olarak yayımlanan kitaplar, bilimsel makaleler, ülkelerin, ulusal ve uluslararası örgütlerin yayımladığı strateji belgeleri, raporlar, bildiriler, duyurular ve kurumsal haber sitelerinin yayımladığı haber arşivleri taranmıştır. Bahsi geçen konularda Türkiye'de yayımlanan kaynakların yanı sıra Rusça kaynaklar ve İngilizce kaynaklar da taranmıştır.

1.7 Ana Argüman

Tez çalışmamızın ana argümanı, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikalarının, NATO-Rusya ilişkilerini yeniden şekillendirdiğidir. NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerine yönelik izlediği ortaklık ve iş birliği politikalarına Rusya'nın da dâhil edilmesi, NATO-Rusya ilişkilerine olumlu yönde bir etki yarattığı savunulmaktadır. Bu iş birliği ve diyalog süreci, taraflar arasında güven inşa etmeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Rusya'nın, NATO'nun ortaklık programlarına katılımı ve çeşitli güvenlik konularında iş birliği yapması, karşılıklı anlayış ve güvenin pekiştirilmesine katkı sağlamıştır.

Ancak, diğer taraftan NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişleme politikaları ve bu coğrafyadaki NATO etkinliğinin artması, NATO-Rusya ilişkilerindeki

gerilimlerin ortaya çıkmasının temelini oluşturduğu savunulmaktadır. NATO'nun, eski Doğu Bloku ülkelerini bünyesine katma süreci ve bu ülkelerde askeri varlığını artırması, Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum, iki taraf arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Özellikle, NATO'nun 1999 yılında Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ı, 2004 yılında ise Baltık ülkeleri ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ittifaka dâhil etmesi, Rusya'nın güvenlik endişelerini artırmış ve NATO-Rusya ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.

Bu bağlamda, tez çalışmamız, NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikalarının çift yönlü etkilerini incelemektedir. Bir yandan, NATO-Rusya iş birliğinin olumlu sonuçlarını değerlendirirken, diğer yandan NATO'nun genişleme politikalarının neden olduğu gerilimleri ve bu gerilimlerin uzun vadeli sonuçlarını analiz etmektedir. Bu kapsamda, NATO'nun Doğu Avrupa stratejisinin, ittifakın güvenlik mimarisini nasıl şekillendirdiği ve Rusya ile olan ilişkileri nasıl etkilediği detaylı bir şekilde ele alınacaktır. NATO'nun genişleme politikalarının bölgesel güvenlik dinamiklerine etkisi ve Rusya'nın bu politikalara karşı geliştirdiği stratejiler, tezimizin temel araştırma konuları arasında yer almaktadır

1.8 Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikaları çerçevesinde NATO-Rusya ilişkilerini Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsayacak şekilde incelemektedir. Bu kapsamlı analizin belirli sınırlılıkları bulunmaktadır:

1. Zaman Dilimi Sınırlaması: Çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsamakta olup, bu dönem içerisinde meydana gelen gelişmelere odaklanmaktadır. Bu nedenle, Soğuk Savaş dönemi NATO-Rusya ilişkileri ve Doğu Avrupa güvenlik politikaları detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu zaman dilimi sınırlaması, tarihsel bağlamın ve uzun dönemli ilişkilerin tam kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini engelleyebilir.
2. Coğrafi Sınırlama: Tez, NATO'nun Doğu Avrupa güvenlik politikalarına odaklanmaktadır. Bu coğrafi sınırlama, NATO'nun diğer bölgelerdeki politikalarını ve bu politikaların NATO-Rusya ilişkileri üzerindeki etkilerini kapsam dışı

bırakmaktadır. Dolayısıyla, çalışma yalnızca Doğu Avrupa'daki dinamikler üzerinden bir analiz sunmaktadır.

3. Kaynakların Sınırlılığı: Çalışma, büyük ölçüde mevcut literatüre, politika belgelerine, stratejik dokümanlara ve uzman görüşlerine dayanmaktadır. Özellikle, bazı belgelerin sınırlı erişilebilirliği ve güvenilirliğine bağlı olarak, veri ve bilgi eksiklikleri yaşanabilir. Bu durum, analizlerin derinliğini ve kapsamını sınırlayabilir.

4. Güvenlik Politikalarının Dinamik Doğası: NATO'nun güvenlik politikaları ve NATO-Rusya ilişkileri sürekli değişen dinamiklere sahiptir. Bu nedenle, çalışma süresince ortaya çıkan yeni gelişmeler ve politikalar, çalışmanın sonuçlarını etkileyebilir. Bu durum bazı güncel olayların analiz dışında kalmasına neden olabilir.

5. Analiz Yöntemleri: Çalışma, büyük ölçüde nitel analiz yöntemlerine dayanmakta olup, nicel verilerin sınırlı kullanımı bulunmaktadır. Bu durum, ilişkilerin daha kesin ve sayısal bir şekilde ortaya konmasını zorlaştırabilir.

6. Objektiflik ve Tarafsızlık: Uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikaları alanında, analizlerin objektif ve tarafsız yapılması önemlidir. Ancak, konuya dair politik ve ideolojik yaklaşımlar, analizlerde ve yorumlarda belirli önyargıların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Sonuç olarak, yukarıda değindiğimiz sınırlamalar göz önünde bulundurularak, çalışmanın bulgularının ve sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNÜŞÜMÜ

2.1 Soğuk Savaş Dönemine Kısa Bakış

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren uluslararası ortamda iki kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni dünya düzeninin iki kutuptaki devletler siyasi, askeri ve sosyal açılardan birbiri ile tamamen ayrılmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu bu iki kutuplu dünya düzeninde, diğer ülkelerin bu iki ülkeden birinin himayesine girmesi, o ülkenin güvenliği açısından oldukça önemli idi.

O dönemde uluslararası ortamda Sovyetler Birliği, birçok ülke tarafından tehdit olarak algılanmasına karşın, ABD için durum böyle değildi. İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden itibaren, süper güç olarak ABD ve Sovyetler Birliği ortaya çıkmıştır. Bu iki süper güç dünyanın her bir tarafına ulaşarak kendi ideolojilerini yaymağa çalışmışlardır. Dünyanın farklı bölgelerdeki devletlere kendi ideolojilerini benimsetmeye çalışarak, hükümet değişiklikleri yapmışlardır. Böylece bu iki süper güç adeta dünya üzerinde hegemonya kurma yarışına girmişlerdir. Bilindiği üzere Sovyetler Birliğinin, savaş sırasında Doğu Avrupa ülkelerinin bazılarını tamamen bazılarını ise kısmen ilhak etmiştir. Geriye kalan Doğu Avrupa ülkelerine müdahalede bulunup, bu ülkelerin bazılarında hükümet değişiklikleri yapmıştır. Sovyetler Birliği aynı zamanda, Ortadoğu ve Uzakdoğu bölgelerine de müdahale ederek etkisini güçlendirmeye çalışmıştır.

Ortadoğu'da özellikle İran'ı etkisi altına almak için komünist ayaklanmalar çıkarmış ve bu ayaklanmaları kendi askerleri ile desteklemiştir. Bu ayaklanmalar neticesinde İran'ın ayrı bölgelerinde kendisine bağlı iki cumhuriyet ortaya çıkmıştır.⁹

Sovyetlerin Ortadoğu bölgesinde baskı yaptığı diğer bir devlet de Türkiye idi. Sovyetler İkinci Dünya Savaşı sırasında ve daha sonra Türkiye için en büyük tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'ye notalar vererek boğazların kontrolü konusunda kendi çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenmesini istemiştir. Ayrıca Türkiye'de

⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Ankara: Kronik Kitap, 2019, s.218.

üs kurma talebinde bulunmuştur. Bunlarla yetinmeyerek Türkiye’den toprak dahi istemiştir. “Sovyetler, Türkiye'nin hem bağımsızlık ve egemenliğine ve hem de toprak bütünlüğüne yönelen istekler ileri sürmüşlerdi. Türkiye bu dönemde tarihinin en buhranlı zamanlarından birini geçiriyordu.”¹⁰

Sovyetler Avrupa’da mutlak üstünlüğe sahip, Ortadoğu bölgesinde de oldukça etkili iken üzerine bir de Uzakdoğu’da komünist bir devletin doğmasında oldukça etkili rol oynuyordu. Sovyetler Birliği’nin geniş toprak arazilerine sahip olması, Uzakdoğu’daki komünist hareketlerine destek sağlamasına oldukça kolaylık sağlıyordu. Sovyetler, Çin’deki komünist hareketlerine oldukça yakından takip edip destek vermiştir. Çin’deki komünistler Sovyetlerden aldıkları desteklerden milliyetçiler karşısında öne geçmeyi başarmışlardır. Bu destekler neticesinde Uzakdoğu’da ortaya çıkan dev bir komünist devlet, Sovyetler için büyük bir başarı olmuştur.¹¹

İkinci Dünya Savaşı sonrası tabloya baktığımız zaman Sovyetlerin savaştan oldukça güçlü çıktığını görebiliriz. Savaştan güçlenerek çıkan Sovyet emperyalizmi dünya üzerinde oldukça hızlı yayılmakta idi. Sovyetlerin izlediği bu yayılmacı politikalar, yukarıda da bahsedildiği üzere dünyada Sovyet tehdidi algısını yaratmıştır.

Batı Bloku devletleri hızlı yayılan Sovyet emperyalizmine karşı dengeleme politikaları arayışına girmişlerdir. Özellikle Sovyetlerin Şubat 1948 yılında Çekoslovakya’da yaptıkları darbe sonrasında Batılı devletler kendi güvenliklerinden endişe duymuşlardır. Sovyetlerin izlediği bu yayılmacı politikalara karşı bazı Batılı devletler, kendi aralarında bir ittifak oluşturmuşlardır. 1948 yılının Mart ayında, Brüksel Antlaşması ile kurulan bu ittifak, Batı Avrupa Birliği olarak adlandırıldı.¹²

Batı Avrupa Birliğini kuran ülkelerin nerdeyse tamamına yakını İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafından işgal edilmiştir. Savaş bittikten sonra bu ülkeler savaştan çok fazla yıpranmış olarak çıkmışlardır. Ekonomileri çökmüş durumda olan

¹⁰ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.220.

¹¹ Umut Bekcan, “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2017), s.372-374.

¹² Avrupa Birliği Ansiklopedisi, haz., Desmond Dinan, çev., Hale Akay, 2 c., Kitap Yayınevi, 2005, s.120.

bu devletler, Sovyetlere karşı kurdukları birliğin, ABD desteği olmadan pek başarılı olmayacağını farkındaydılar. ABD de bu durumun farkında idi. Ancak ABD, Avrupa ülkelerine destek vermek için aynı anda birden çok amaca hizmet edecek ve Washington merkezli bir kurum olan NATO'yu kurmakla bunu sağlamıştır.¹³

NATO'nun kurulma sebebine baktığımız zaman, üç temel amaç önümüze çıkmaktadır. Bunlardan ilki, yukarıda da belirttiğimiz üzere dünyada hızlı bir şekilde yayılan Sovyet emperyalizmi tehdididir. İkinci amaç, Avrupa'da sürekli yükselerek huzursuzluk çıkaran aşırı milliyetçiliğin yasaklanmasıdır. Üçüncü amaç ise Avrupa kıtasındaki devletlerin kendi aralarında siyasi bir bütünleşme sağlamaktır.¹⁴

NATO kurulduğu tarihten günümüze kadar birçok kez değişim geçirmiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ile mücadele içinde olan NATO'nun politikaları ile Soğuk Savaş sonrasındaki politikaları birbirinden çok farklılık göstermektedir. Sovyetlerin çöküşünden sonra NATO çok ciddi değişim ve dönüşüm geçirmiştir. NATO'nun girdiği bu değişimler aşağıda ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

2.2 Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Örgütsel Değişimi

Sovyetlerin çöküşü ile beraber, yarım asra yakın süren Soğuk Savaş da sona ermiştir. NATO'nun karşı bloktaki rakibi olan Varşova Paktı da ortadan kalkmıştır. Artık dünyada, iki kutuplu düzen yerine ABD'nin hâkim olduğu, tek kutuplu bir dünya düzeni vardır. NATO'nun da, eşdeğeri olan Varşova Paktı gibi dağılacağı beklentisi oluşmuştur. Buna karşın NATO kendine yeni görevler belirleyerek genişlemiş ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.¹⁵

NATO için Sovyetler tehdidi artık ortadan kalkmıştır. Sovyetlerden ayrılan devletler kendi bağımsızlıklarını ilan etmişler. Doğu ve Batı Almanya birleşmiş tek devlet halini tekrar kazanmıştır. Sovyetler bir tehdit olmaktan çıktı ancak dünya üzerinde yeni gelişmelerle beraber artık farklı tehdit algıları ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş

¹³ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.29-30.

¹⁴ "A Shorth History Of NATO", NATO, erişim 4 Ağustos, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm.

¹⁵ İlker İpekçi, Abdullah Soydemir ve Ahmet Erciyas, "NATO'nun 2030 Vizyonu", *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (2021), s.25.

dönemindeki tehdit algısı sadece askeri olarak algılanırken, artık bu tehdit algısı değişmiştir. Uluslararası ortamın ve tehdit algılarının değişmesi sonucu NATO da tehdit algısını, örgütsel yapısını ve hedeflerini yenilemiştir.¹⁶

2.2.1 NATO'nun Güvenlik Tehdidi Algısındaki Değişmeler

NATO 1949 yılında kurulduğu zaman, o günün şartlarını göz önünde bulundurursak en temelde Sovyetler tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütü olduğu görülür. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise NATO'nun kurulduğu yıllardaki tehdit ortadan kalkmıştır. Batı'nın tehdit ve risk algısı değişmiştir. Büyük ölçüde bir savaş korkusu artık sona ermiştir.¹⁷

NATO'nun algıladığı yeni tehdit ve risklerin en önemlisi terörizm olmuştur. Daha sonra ise kimyasal ve nükleer silahların artışı ve siber güvenlik alanları ön plana çıkan diğer tehdit alanları olmuştur. Ayrıca bölgesel ve etnik çatışmalar, hükümetlerin başarısızlıkları, bu durumlardan doğan kontrolsüz göçler, enerji kaynaklarının güvenliği, çevresel sorunlar Batı için yeni tehditler olarak algılanmıştır.¹⁸

Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi tehdit algısı NATO için artık sadece üye devletlerin güvenliğinden ibaret bir olgu değildi. Aynı zamanda küreselleşmenin getirdiği sorunlar da artık risk ve tehdit oluşturmaktadır. Örneğin yukarıda da belirtildiği üzere uluslararası göçler, salgın hastalıklar, iklim değişiklikleri bu sorunlardan bir kısmıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi insani konuları kapsayan bütün tehditler ve riskler NATO için artık yeni tehdit ve risk kapsamaktadır.¹⁹

Soğuk savaş sonrası gerçekleştirilen NATO zirvelerinde alınan kararlarla, yukarıda bahsedilen yeni güvenlik alanları tanımlanmıştır. Kurulma sebebi olan Sovyetlerin dağılmasıyla NATO'nun görevi sona ermiştir. Sözü geçen güvenlik alanlarında

¹⁶ Seda Gözde Tokatlı, "NATO'nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü Ve Geleceği", *UPA Strategic Affairs*, 3/2 (2022), s.67-68.

¹⁷ Cindy Williams ve Curtis Gilroy, "The Transformation of Personnel Policies", *Defence Studies*, 6/1 (2006), s.101.

¹⁸ Williams ve Gilroy, "The Transformation of", s.101.

¹⁹ Şahin Güngör, "Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16/2 (2017), s.70.

kendine yeni görevler edinerek NATO kendi varlığını sürdürmek için meşru zemin yaratmıştır.²⁰

NATO'nun güvenlik algısının değişmesi, gerçekleştirilen zirveler ve bu zirvelerin sonuç bildirgeleri neticesinde olmuştur. 1990 yılında gerçekleştirilen Londra Zirvesinde NATO'nun yeni konsepte geçeceği açıklanmıştır. 1991 yılında gerçekleştirilen Roma Zirvesinde açıklanan yeni konsept öncekilerden oldukça farklılaşmıştır. Açıklanan bu konseptte güvenlik ortamının değiştiğini vurgulamıştır. Daha önceden vurgulanan çatışma ve güvenlik söylemleri artık ortadan kalkmıştır. Bunu yerini iş birliği ve diyalog söylemleri almıştır.²¹ Roma Zirvesi sonrasında NATO'nun güvenlik algısındaki değişim hızlanmıştır.²²

Bu anlamda en büyük değişim 1999 yılında gerçekleştirilen Washington Konferansında alınan karar ile gerçekleşmiştir. Roma Zirvesinde kabul edilen yeni stratejik konsept 1990 yılı sonrası sürekli ve hızlı bir şekilde değişen ortamda etkisiz kalmıştır. Bunun üzerine 1997 yılında gerçekleştirilen Madrid zirvesinde kabul edilen stratejik konseptin, tekrar yeni gelişmelere uygun olarak güncellenmesi kararı alınmıştır. 1999 yılında Washington Konferansında daha önce kabul edilen yeni konsept, değişen güvenli ortama uyumlu hale getirilmiştir.²³

Yenilenen konsept NATO, “kolektif savunma” anlayışından “kolektif güvenlik” anlayışına geçmiştir.²⁴ Bu konsept önce var olandan daha farklı bir Avrupa'nın ortaya çıkmakta olduğuna dikkatleri çekmektedir. Yeniden şekillenen Avrupa'da şüphesiz NATO, merkezi rol oynamaktadır.²⁵

Kabul edilen bu konseptin 36. maddesinde Rusya'nın Avrupa-Atlantik güvenliğinde çok önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir. Bölünmemiş ve bir bütün olarak güvenli bir Avrupa için NATO ve Rusya arasında güçlü bir iş birliğinin şart

²⁰ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.72.

²¹ Fulya Aksu Ereker, “NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 23 (2019), s.4. (erişim 22.08.2023).

²² Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.71.

²³ Ereker, “NATO'nun Güvenlik Anlayışı”, s.5.

²⁴ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.71.

²⁵ “The Alliance's Strategic Concept (1999)”, NATO, erişim 22 Ağustos, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en.

olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu konseptin 37. maddesinde Avrupa-Atlantik güvenliği için Ukrayna’nın önemli yer kapsadığını söyler. Avrupa’nın istikrarı ve güvenliği için NATO, Ukrayna’nın egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğünü ve refahını desteklediğini vurgulamaktadır.²⁶

Soğuk Savaş döneminde nde olan ve geçerli görülen kuram realizm olmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde realizmin yerini neo-liberalizm aldığı gözlemlenmiştir. Buna paralel olarak uluslararası ortamda geniş katılım ve iş birliği olgusu önem kazanmaya başlamıştır.²⁷

Bu bağlamda NATO, Haziran 1992 yılında Oslo’da gerçekleştirilen dışışleri bakanları toplantısında çok önemli adım atmıştır. Bu toplantıda NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nın (AGİK) barışı koruma konusunda yardım talebine yanıt vermiştir. Toplantının “Nihai Tebliğ” metninin 11. maddesinde, ittifakın kriz yönetimi ve anlaşmazlıkları barışıl yolla çözme sorumluluklarında AGİK’e destek verme kapasitesinde olduğunu vurgulamışlardır. Yine aynı maddenin devamında, barışı koruma sorumlulukların yerine getirilmesinde NATO kendi prosedürlere uygun şekilde destekleyeceğini söylemiştir.²⁸ Bunun ardından 1994 yılında NATO güvenlik, ortak çıkarlar ve başka konularda Avrupa Birliği (AB) ile anlaşmıştır.²⁹

Soğuk Savaş sonrası NATO’nun gerçekleştirdiği birçok operasyon ve müdahaleler olmuştur. Ancak bu operasyon ve müdahaleler en temelde iki farklı nedene dayandırılmaktadır. Bu nedenlerden ilki “insani ilkeler” ikincisi ise “terörizm”dir. 11 Eylül 2001 tarihi öncesi yapılan operasyon ve müdahaleler insani ilkelere dayandırılırken, bu tarihten sonra ise yapılan müdahalelerde temel gerekçe terörizm olarak gösterilmiştir.³⁰ 11 Eylül 2001 yılında NATO yesi bir devletin uğradığı terör eylemi sonrasında dünyada güvenlik algısında önemli lde değişim gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda NATO’nun güvenlik algısının değişimi de söz

²⁶ NATO, “The Alliance’s Strategic Concept (1999)”.

²⁷ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.72.

²⁸ “Ministerial Communiqu”, NAATO, erişim 23 Ağustos, 2023, <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920604a.htm>.

²⁹ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.72.

³⁰ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.73.

konusu olmuştur. Güvenlik algısında artık bir kimlik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Yani terörle mücadele eden devletler bunun karşısında teröre destek veren devletler. NATO için “Biz” yani teröre karşı olan devletler ve “Bizden olmayanlar” yani teröre destek verenler devletler vardır. 11 Eylül sonrası yapılan operasyon ve müdahalelerde bahsettiğimiz bu kimlik kavramı kullanılmaya başlanmıştır.³¹

NATO’nun 2010 yılında Müttefik Birleşik Doktrini yayınlanmıştır. Bu doktrin kapsamında NATO’nun askeri dönüşümünün, teorik altyapısı hazırlanmıştır. Doktrin NATO’nun eskisi gibi konvansiyonel çatışmaya karşı mücadele edecek bir askeri yapıyı ve düşünceyi terk etmesi gerektiğini savunmuştur. NATO kendi potansiyeli gereği her türlü soruna müdahale etme sorumluluğunu taşıdığı ve her türlü operasyona girme olasılığı olduğunu söyler. İster konvansiyonel çatışma olsun ister konvansiyonel çatışma olmasın her türlü operasyonda bir tek doktrin benimsenmeli. Bu düşünce ile NATO her anlamda bütünleşmiş bir güç olmayı benimsinin gerekli olduğunu söylemektedir.³²

2.2.2 NATO’nun Savunma Örgütünden Güvenlik Örgütüne Dönüşmesi

NATO, kurulduğu tarihten günümüze kadar, kendisine belirlenen görevler doğrultusunda veya kendisinin belirlediği amaç uğruna sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzerine NATO, 1949 yılında kurulmasının yegane sebebi Sovyetlerle mücadele ve Sovyet tehdidine karşı savunma oluşturulması idi. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise Sovyetlerin ortadan kalkması ile artık bir savunma örgütüne duyulan ihtiyaç da ortadan kalkmıştır.

Sovyetlerin yıkılması ile dünyada artık birçok güvenlik sorunu baş göstermiştir. Bu sorunların başında bölgesel ve etnik çatışmalar, iç savaşlar ve bütün dünyanın ortak sorunu olan terörizm gelmektedir. Ortaya çıkan bu sorunlara çözüm için NATO, kendisine yeni görevler üslenmiştir. Bu kapsamda NATO, savunma örgütünden güvenlik örgütüne doğru evrilmiştir.

³¹ Güngör, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü”, s.73.

³² Ali L. Karaosmanoğlu, “NATO’nun Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10/40 (2014), s.26-28.

NATO'nun kurulduğu tarihten itibaren 1999 yılına kadar gerçekleştirdiği değişim dört döneme ayrılmaktadır. Bu dönemlerden üçü Soğuk Savaş dönemindedir. Çalışmada ayrılan dönemlerden ilki 1949-1962 yılları arasındadır. Bu dönem NATO'nun "kitlesel karşılık" stratejisini benimsediği ve Sovyetler ile gerginliğin en üst düzeyde yani Soğuk Savaş'ın en gergin dönemidir. İkinci dönem ise 1961-1969 yılları arası dönemdir. Bu dönemde gerginliğin kısmen azaldığı dönem olarak belirtmektedir. Küba Krizi olarak bilinen 1962 yılında dünya bir nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Her iki taraf da anladı ki olası nükleer savaşta dünya geri dönülemez bir yıkıma uğrayacaktır. Neticede NATO, "kitlesel karşılık" stratejisinden "esnek mukabele" stratejisine geçmiş ve iki blok arasında bir yumuşama yaşanmıştır. Çalışmada ayrılan üçüncü dönem 1970-1984 yılları arası dönemdir. Bu dönemde NATO ve Sovyetlerin Avrupa'da güç kullanmama konusunda anlaşmaya vardığı dönemdir. Bizim çalışmamız açısından en önemli dönem ise Doğan'ın çalışmasında dördüncü dönem olarak ayırdığı 1985-1999 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde NATO'nun kurulma sebebi olan Sovyetler artık ortadan kalkmıştır. NATO değişen dünya düzeninde kendi yerini edinmek için köklü değişimlere gitmiştir.³³

Sovyetlerin dağılmasının ardından Yugoslavya'nın parçalanması başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Doğu Avrupa'da etnik çatışmalar başlamıştır. 2000 yılına kadar devam eden bu etnik çatışmalar Avrupa'da bir tür güvenlik tehdidi oluşturmakta idi. Avrupa'da devam eden etnik çatışmalar NATO için adeta bir fırsat olmuştur. Sovyetlerin dağılmasının ardından boşluğa düşen NATO bu durumu fırsata çevirmiştir. Bosna ve Kosova savaşlarına müdahale ederek NATO hem kendi varlığının gerekli olduğunu meşrulaştırmış hem de dönüşümü için bir fırsat yakalamıştır. NATO bu iki bölgede gerçekleşen çatışmalara insani sebepleri gerekçe göstererek fiili olarak müdahalede bulunmuştur.³⁴

NATO, Bosna Savaşı'na Sırp uçaklarını düşürerek fiilen dâhil olmuştur. 1992 yılında başlayan savaşa NATO iki sene geçtikten sonra müdahale etmiştir. 1994 yılında uçuşu yasak bölgede uçuş yapan Sırp uçaklarını düşürmüştür. Ardından 1995 yılında,

³³ Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1946-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60/03 (2005), s.71.

³⁴ Muharrem Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1/3 (2017), s.53.

Sırp ordusuna karşı iki hafta sürecek bir operasyon başlatılmıştır. Kararlı Güç Harekatı adı verilen bu operasyonda Sırp ordusu, NATO tarafından bombardımana maruz kalmıştır. Bu operasyonun ardından Dayton Barış Antlaşması imzalanmıştır. Ardından barışı korumak için imzalanan antlaşma kapsamında, NATO önderliğinde çok milletli barış gücü kurulmuştur.³⁵

Kosova'da devam eden savaşta da NATO'nun benzer bir müdahalesi görülmektedir. Bölgede devam eden çatışmaların bir güvenlik tehdidi oluşturduğu gerekçesi ile aşırı rahatsızlık duyulmakta idi. NATO ilk önce Yugoslavya Cumhuriyeti'ne kuvvet kullanma tehditlerinde bulunarak bu süreçte diplomatik çözümler arayışına gidilmiştir. 23 Mart 1999 yılında NATO genel sekreteri, bütün çabalara rağmen diplomatik yolla hiçbir sonuç elde edilemediğinden operasyon başlatılacağı kararını duyurmuştur. Ardından bir gün sonra, yani 24 Mart'ta NATO, Sırp askeri birliklerine karşı operasyon başlatmıştır. Bosna'da olduğu gibi burada da bir hava bombardımanı başlamıştır. Ancak buradaki müdahale Bosna'da yapılan müdahaleden çok daha şiddetli olmuştur. 11 hafta süren bombardımanda neredeyse tüm Yugoslavya topraklarında mevcut olan önemli ve stratejik yerler hedefe alınmıştır.³⁶ Ardından bu bölgede barışı uygulamak için NATO çatısı altında çok milletli Kosova gücü kuruldu.³⁷

NATO, bu bölgelere müdahale sonucunda, sıcak çatışmaya iki farklı müdahale modeli geliştirmiştir. Yukarıda bahsedilen iki bölgenin birinde barışı koruma diğerinde ise barışı uygulama olarak iki farklı şekilde varlığını göstermiştir. Bu süreçle beraber NATO, uluslararası arenada kendisine kriz yönetme ve kriz çözme rolünü vermiştir.³⁸

Bu müdahaleler sonucunda 1990'lı yıllarda NATO için bir sorun haline gelen alandışı problemini de aşmıştır. Bilindiği üzere NATO'nun kurucu antlaşmasının 5. maddesinde ittifakın görev alanı belirtilmiştir. Bu maddeye göre NATO'nun görev alanı, üye devletlerin toprakları ile sınırlandırılmıştır. Yani ittifak üye devletlerin

³⁵ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.53.

³⁶ Julide Karakoç, "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi", *Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/1 (2006), s.233.

³⁷ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.54.

³⁸ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.54.

güvenliğini temin etmek, toprak bütünlüğünü korumak ve siyasi bağımsızlıklarını korumak NATO'nun görev alanına giriyordu. Ancak ABD, NATO'nun imkanlarını bu alanlar dışında kullanmak istiyordu. Bu taktirde NATO için alan-dışı sorunu karşısına çıkmakta idi. Bu sorunu çözmek aynı zamanda NATO'nun varlığını devam ettirmesi için de önemli olmuştur. Bu sorun, yukarıda bahsettiğimiz NATO'nun Balkanlarda gerçekleştirdiği iki farklı müdahale sonucunda çözmüştür. Ancak bu müdahalelerin hukuki olarak bir karşılığı yoktu. Her ne kadar bu müdahaleler Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararları ile yapılmış olsa da NATO'nun kendi iç mevzuatında bunun bir karşılığı yoktu. Bu hukuksal sorun 1999 yılında kabul edilen Yeni Stratejik Konsept ile çözülmüştür. Kabul edilen bu konseptle NATO'nun görev alanına, üye devletlerin güvenliğini tehdit edecek herhangi etnik veya dinsel çatışmalar ve terörist gruplarla mücadele de dâhil edilmiştir. Bununla birlikte NATO artık alan-dışı sorununu çözerek kendi varlığını sürdürmesi için yeni görevler edinmiştir.³⁹

NATO 1990'lı yıllarda gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda kendisine küresel olarak kriz çözme görevini üslenmiştir. Üslendiği bu görevler sonucunda NATO, artık soğuk savaş dönemindeki gibi sadece bir savunma örgütü değil, küresel boyutta bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür.⁴⁰

1999 yılında kabul edilen yeni konseptin, NATO'nun değişimine etki yapan diğer bir unsur da terörist faaliyetlerin giderilmesi görevinin kabul edilmesi olmuştur. Bu görevi üstlenmekle beraber ittifak kendisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bunun üzerine 11 Eylül 2001 tarihinde bir NATO üyesi devlete karşı gerçekleştirilen terör saldırısı, ittifak için yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Bu saldırının ardından diğer tüm üye devletlerin tam desteği ve katılımı ile Afganistan'da Taliban'a karşı operasyonlar başlatılmıştır. Taliban ile mücadele için ABD liderliğinde Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) oluşturuldu. Daha sonra NATO bu ordunun komutanlığını devralmıştır. NATO'nun ISAF komutanlığını devralması ile artık kendisine fiili olarak terörle mücadele boyutunu kazandırmıştır. Ancak NATO'nun üslendiği terörle mücadele görevine hukuksal zemin 2002 Prag

³⁹ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.55-56.

⁴⁰ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.55.

Zirvesinde kazandırılmıştır. Aynı zamanda bu zirvede NATO'nun istenilen zamanda farklı bölgelerde operasyon gerçekleştirmesi için NATO Mukabele Gücü kurulması kararı alınmıştır.⁴¹ Bu gelişmelerin ve kabul edilen yeni konseptler ile beraber NATO'nun görev alanı sadece üye devletlerin topraklarından çıkıp küresel boyuta dönüşmüştür. Bununla beraber artık NATO gerçek hukuksal bir zeminle beraber küresel bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür.

2.3 NATO'nun Kurduğu İş Birliği ve Ortaklık Programları

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren, NATO'nun gerçekleştirdiği dönüşümün diğer bir boyutu da ortaklıklar ve işbirlikleri alanında olmuştur. NATO, Soğuk Savaş sonrasında kendi üyeleri dışındaki devletlerle iş birliği ve ortaklıklar kurma kararını almıştır.⁴²

Temmuz 1990 yılında Londra'da, Sovyetler Birliği'nin lideri olan Mihail Gorbaçov'un da katıldığı NATO zirvesi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu zirvede, iş birliği konusunda ilk adım atılmış. Bu ilk adımda NATO'nun eski rakibi olan Varşova Paktı üye devletleri ile diplomatik ilişkiler kurma ve geliştirme kararı alınmıştır.⁴³ Alınan bu kararın ardından gerçekleştirilen zirvelerde bu doğrultuda yeni adımlar atılmıştır.

Kasım 1991 yılında gerçekleştirilen Roma Zirvesinde, yukarıda bahsettiğimiz Londra Zirvesinde alınan karar doğrultusunda ikinci adım atılmıştır. Bu zirvede "Barış ve İşbirliği" bildirisi yayınlanmıştır. Bu zirvede atılan bir diğer önemli adım ise, Aralık ayında gerçekleştirilecek olan NATO dışişleri bakanları toplantısına eski Varşova Paktı üyeleri de davet edilmiştir.⁴⁴

20 Aralık 1991 yılında Brüksel Zirvesinde toplanan NATO'nun 16 üye devleti ve eski Varşova Paktı üyelerinden 9 devletin katılımı ile Roma Zirvesinde önerilen, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kuruldu. KAİK, NATO tarafından eski düşmanı olan Varşova Paktı üyeleri ile diyalog kurma ve iş birliği yapmak için bir

⁴¹ Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren", s.54.

⁴² Sait Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümünün Türkiye'nin Balkanlar Politikasına Etkisi", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/9 (2016), s.231.

⁴³ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.231.

⁴⁴ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.231.

form olarak kurulmuştur. Ardından 11 eski Sovyet cumhuriyeti KAİK'a katılmaya davet edilmiştir. 1992 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Arnavutluk KAİK'a katılmış ve bunun ardından Türkistan/Orta Asya cumhuriyetleri de bunu takip etmiştir.⁴⁵ Bu ülkelerin katılmasının ardından 1992 yılının Haziran ayında konseyin üye sayısı 38'e ulaşmıştır.⁴⁶

NATO'nun değişim projelerinden biri olarak KAİK, yukarıda da belirttiğimiz gibi eski Sovyet cumhuriyetleri ile diyalog ve iş birliği amacı ile kurulmuştur. Bu konsey sayesinde eski komünist devletlerle diyalog ve iş birliği kurarak NATO'nun dışında bir güvenlik alanı oluşturulması amaçlanmıştır.

NATO'nun eski Varşova Paktı ülkelerine karşı ilk iş birliği girişimi olan KAİK sayesinde bir çok yönde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. KAİK aynı zamanda 1994 yılında başlatılan BİO programının da önünü açmıştır. Fakat KAİK çok taraflı diyalog ve politikalar üzerine odaklanmış bir program olduğu için, NATO ile birebir ilişkiler kurmak için olanak sağlamıyordu. Bu sebepten olacak ki Doğu Avrupa ülkeleri kendilerine sunulan bu program çerçevesindeki çözüme yönelik olanakları kifayetsiz bulmuş ve memnuniyetsizliklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine, Avrupa'da bölünmüşlüğü sona ermesi ve diğer tüm sorunların çözülmesi yönünde kararlı olan ABD devreye girmiştir. 1994 yılı 10-11 Ocak'ta Brüksel zirvesinde, NATO önemli adımların atılması için yeni kararlar almıştır. Bu zirvede alınan ilk önemli karar Barış İçin Ortaklık (BİO) programının oluşturulması olmuştur.⁴⁷

BİO programına katılmak için KAİK'ye katılan devletler, bir de Güvenlik ve İşbirliği Konferansına katılan devletlere olanak tanınmıştır.⁴⁸ Bu programın oluşturulması ile NATO çatısı altında eski Varşova Paktı devletleri siyasi ve askeri işbirlikleri yaparak, ortak planlar çerçevesinde hareket ederek bir güvenlik tesisi mekanizması oluşturulmuştur. BİO programına katılan devletlere aynı zamanda NATO'ya üyelik yolunun kapısı da açılmıştır. Programa üye devletlere, NATO ile bireysel ilişkiler

⁴⁵ "North Atlantic Cooperation Council", NATO, erişim 24 Kasım, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm?selectedLocale=en.

⁴⁶ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.231.

⁴⁷ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.231.

⁴⁸ "North Atlantic Cooperation Council".

kurma olanağı sağlanmıştır. Yani her devlet kendi ihtiyaçlarına ve taleplerine göre NATO ile ilişkiler geliştirmesi için yol açılmıştır.⁴⁹

NATO'nun eski Varşova Paktı devletleri ile ilişkilerini iş birliği çerçevesinde güçlendirmek için bir diğer önemli adımı 1997 Madrid Zirvesi'nde atmıştır. Madrid Zirvesi'nde alınan karar ile KAİK, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne (AAOK) dönüştürülmüştür. Bu zirvede aynı zamanda BİO vasıtası ile iş birliği daha da güçlendirilmesi kararı alınmıştır.⁵⁰

Yeni kurulan AAOK, NATO ve eski Varşova Paktı devletleri arasında çok taraflı danışma, ortaklıklar ve iş birliği formu niteliğinde faaliyet göstermesi amaçlanmıştır. BİO programına üye olan devletler aynı zamanda AAOK'de üye olmuşlardır. AAOK'den farklı olarak yukarıda da belirtildiği gibi BİO programı NATO ile bu programa üye devletler arasında ikili ilişkiler kurma ve geliştirme olanağı sunulmuştur. Buradan baktığımız zaman BİO programı daha yakın siyasi ilişkiler hedeflemektedir. Ancak programa üye devletlerden her hangisinin bağımsızlığı veya toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit olduğu zaman o devlete güvenlik garantisi verilmemektedir. Ortaya çıkacak bu gibi olumsuz durumlarda programa üye devletlere yalnız NATO ile danışma imkanı sağlamaktadır. BİO programının amacına baktığımız zaman temelde üye devletlerin askeri yapısını, NATO'nun gerçekleştirdiği operasyonlara katılması için yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. BİO programı çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliklerinin başarılı olduğu görülmektedir.⁵¹ Bu bağlamda günümüzde geldiği durumu baktığımızda BİO programı çerçevesinde NATO ile iş birliği yapan birçok ülke artık NATO üyesi olmuştur. Üye olamayan bazı devletler de bu isteği sıkça dile getirmektedirler.

Soğuk savaş sonrası NATO değişim politikalarını gerçekleştirirken, oluşturduğu iş birliği programları sadece eski Varşova Paktı devletlerine yönelik olmamıştır. Örneğin 1994 yılında Akdeniz ülkeleri olan Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus ile diyalog başlatılması kararı alınmıştır. NATO'nun bu girişimi olumlu netice göstermiştir. Bu ülkelerin NATO'ya olumlu bir yanıt vermesi üzerine bu ülkelerle

⁴⁹ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.232.

⁵⁰ Fırat Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1/2 (2005), s.12.

⁵¹ Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü", s.12.

ilişkiler geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen diyaloglar hem iki taraflı hem de çok taraflı toplantılar yoluyla hayata geçirilmiştir. Olumlu gelişmeler neticesinde 1997 Madrid Zirvesi'nde Akdeniz İş Birliği Grubu oluşturulmuştur. Ardından Cezayir de 2000 yılına gelindiğinde bu gruba katılmıştır.⁵²

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası üye devletler dışındaki devletlerle gerçekleştirdiği iş birliği ve ortaklık programlarından biri olan Akdeniz Diyalogu diğer programlara nazaran başarısız kalmıştır. NATO'nun bu programı oluşturmasının temel amacı ittifak dışı devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını anlamak ve aynı zamanda kendisinin yürüttüğü politikaların bu bölgede daha iyi anlaşılmasını sağlamak olmuştur. Ancak Ortadoğu'nun en büyük sorunlarından olan Filistin sorununa bir çözüm getirilememesi ve NATO'nun İsrail'e yapılması gereken baskılardan kaçınması gibi etkenler bir güven sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu bölgede sorunların çözülüp barışın gelmemesinin ve bu durumdan da kaynaklanan güven eksikliğinin temel sebebi de aslında karşılıklı beklentilerin farklı olmasıdır. İttifak BİO kapsamında olan Balkan devletlerindeki sorunlara daha çok odaklansa da 2004 yılında Akdeniz ülkeleri için yeni bir adım atılmıştır. Haziran 2004 yılından gerçekleştirilen İstanbul Zirvesi'nde "İstanbul İş Birliği Girişimi" başlatılma kararı alınmıştır. Bu iş birliği girişimi ile Akdeniz ülkeleri ile başarısız olan ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁵³ Günümüze geline nokta baktığımızda Akdeniz ülkeleri ile gerçekleştirilen güvenlik amaçlı işbirliklerin hedefe ulaşmadığını görmekteyiz.

Yukarıdaki paragraflarda kısaca açıkladığımız programlar, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası değişiminin en önemli parçalarıdır. Soğuk Savaş döneminde içe kapanmış ve sadece ittifak üyesi devletlerin temel ihtiyacı olan güvenliği ile ilgilenen NATO, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile artık sadece ittifak üyesi devletlerin sorunları ile değil ittifak dışı devletlerin güvenlik ihtiyacını anlamak ve buna yanıt vermek için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İncelemiş olduğumuz bu iş birliği girişimleri de bu yapılanmanın temelini oluşturmaktadırlar.

⁵² Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü", s.13.

⁵³ Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü", s.13.

2.4 Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Genişleme Politikaları

1949 yılında NATO 12 ülke arasında yapılan Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulmuştur. Yani NATO ilk kurulduğunda sadece 12 üyesi olan bir savunma örgütü idi. Ancak, Soğuk Savaş ve sonrası farklı dönemlerde 20 yeni üye ülkenin katılması ile günümüze geldiği noktada NATO artık küresel çapta bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından NATO’ya 16 ülke katılmıştır.

Soğuk Savaş’ın ardından, NATO’nun genişleme süreci uluslararası ilişkiler bağlamında büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu süreç hem Batı hem de Doğu Bloku ülkeleri arasında önemli ve çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. NATO’nun genişlemesiyle ilgili en önemli tartışmalardan biri, bu genişlemenin hatalı bir karar olduğu görüşü üzerine olmuştur. Bunun yanı sıra, genişleme sürecinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda da farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, genişlemenin doğru ve etkili bir şekilde yönetilip yönetilemeyeceği ve nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği gibi konuları kapsamaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında NATO’nun genişleme politikalarının nasıl gerçekleşeceğine dair üye ülkeler arasında üç farklı düşünce mevcut olmuştur. İlk düşünceye göre “açık kapı” politikası izlenmesi gerekmektedir. Bu politikaya göre ittifaka katılmak isteyen ülkeler belirlenen koşulları sağladığı durumda üye olabileceklerdir. İkinci düşünceye göre ise ittifaka üye olarak alınacak ülkeler aynı zamanda Avrupa Birliğine (AB) üye ülkeler arasından seçilmelidirler. Yani ittifak üyeliği için AB tam üyeliği şartı koşulmaktadır. Bu düşünceye göre üyelik kabulünün yapılması, Ukrayna ve Rusya’yı sürecin dışında bırakıyordu. Bu sebepten bu iki ülke için farklı bir yol haritası uygulanması bekleniyordu. Üçüncü düşünceye göre üye alma kurallarına baktığımız zaman önümüze jeopolitik bir düşünce çıkmaktadır. Bu düşünceye göre ittifak nereye kadar genişleyeceği önceden belli olan sınırlar içerisinde genişleme politikasını izlemelidir. Yani önceden belirli ülkeler üye yapılması gerekmektedir, eğer bu ülkelerle başarılı bir genişleme stratejisi sağlanırsa daha sonra yeni genişleme alanları belirlenmelidir. Bu düşünce jeopolitik konuma önem verdiğinden

ilk yeni üyelik için Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi jeopolitik açısından oldukça önem taşıyan ülkeleri önerilmektedir.⁵⁴

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra NATO'nun temel amaçlarından biri Avrupa'daki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak olmuştur. Yani Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Batı Avrupa ülkeleri arasında bütünlük oluşturmak. Bu ülkelerin kaynaklardan verimli istifade ederek kalkınması ve bu bölgede istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda NATO ile eşzamanlı çalışan diğer kurum da AB idi. Bu dönemde AB, Kopenhag kriterleri olarak bilinen yeni kurallar getirerek yeni bağımsızlıklarını kazanan orta ve doğu Avrupa ülkelerine üyelik için yol açmıştır. Bahsettiğimiz bu dönemde NATO ve AB aynı coğrafya üzerinde genişleme politikaları izlemişlerdir.⁵⁵

NATO'nun genişleme politikası ilk olarak eski Varşova Paktı ülkelerin yoğun talebi üzerine başlatılmıştır. İttifakın başlattığı bu genişleme politikalarında iç ve dış faktörler etkili olmuştur. İç faktör olarak ittifakın etkili üyeleri olan ABD ve Almanya'nın bu politikaları desteklemesini gösterebiliriz. Dış faktör ise hiç şüphesiz Rusya olmuştur. Balkan ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinde halen devam eden Rusya tehdit algılaması, NATO'nun genişleme politikasını olumlu yönde etkilemiştir.⁵⁶ Ancak Rusya'nın tehdit olarak algılanması sadece Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerine mahsus bir durum değil, aynı zamanda Almanya için de hala bir tehdit algılaması söz konusu olmuştur. Rusya'ya, NATO kuvvetlerinin Doğu Almanya sınırlarına yerleştirilmeyeceği sözü verilmesi üzerine Almanya kendisi için bir güvenlik arayışına girmiştir. Bu sebepten dolayı Almanya kendi güvenliği açısından Rusya ile arasına bir tampon bölge oluşturulmasını istemiştir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'nın en kısa zamanda NATO üyesi olması gerektiğini savunmuştur. Almanya aynı zamanda bu ülkelere ekonomik yardımlarda bulunarak yeni yatırımlar gerçekleştirmiş ve kendi ekonomisi açısından buradaki pazarların korunması gerektiğini savunmuştur. Buna karşın ABD ise

⁵⁴ Zelal Adanmış, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6/1 (2018), s.101-102.

⁵⁵ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.233.

⁵⁶ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.233.

Rusya'yı kontrol altında tutulmasının yanı sıra Rusya'nın Avrupa'ya yakınlaşmasını istemiştir.⁵⁷

Yukarıda vurguladığımız faktörlerin, göstermiş olduğu etkiler neticesinde NATO'nun genişlemesi kaçınılmaz olmuştur. Yani Doğu Avrupa ülkelerinin SSCB'nin esaretinden kurtulmalarına bakmayarak hala Rusya'yı bir tehdit olarak algılamaları ve bu tehditten NATO bünyesine dâhil olarak korunma isteklerini açık şekilde beyan etmişlerdir. Bunun yanı sıra yukarıda da vurguladığımız gibi NATO'nun Avrupa içerisindeki bölünmüşlüğü ortadan kaldırma ve istikrarı sağlama isteği oldukça önem taşımaktadır. Diğer taraftan Rusya'yı tehdit olarak algılayan bazı NATO üyesi ülkelerin de desteklemesi üzerine NATO Soğuk Savaşın bitmesinin ardından günümüze kadar devam eden genişleme dalgaları gerçekleştirmiştir.

Soğuk Savaşın bitmesinin ardından Avrupa içerisinde meydana gelen bölünmüşlük tablosu, bildiğimiz gibi Doğu ve Batı blokları arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Avrupa'daki bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmanın tek yolu öncelikle bu farklılıkları ortadan kaldırmaktan geçmektedir. Bu bölünmüşlük ve farklılıkları ortadan kaldırmak için NATO, eski Varşova Paktı ülkeleri ve diğer komşu Akdeniz ülkeleri ile de birçok iş birliği ve diyalog girişimlerinde bulunmuştur. İttifak genişleme için hedeflediği Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uzatılan ilk el KAIK'in kurulması ile olmuştur.⁵⁸

NATO yeni üye olacak ülkelerin kendi üye ülkelerle uyumlu olması için bazı kriterlerin sağlanmasını şart koşmuştur. Bu kriterler temelde siyasi, askeri ve ekonomik alanlardaki kriterlerdir. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Ülkede siyasal anlamda bir istikrar sorununun olmaması, ekonomik ve kaynaklar bakımından sorunların yaşanmaması, askeri yapıların NATO standartlarına uyumlu olması, yasal düzenlemelerdeki sorunlar ve ülkede herhangi bir güvenlik sorunun olmaması. Diğer taraftan üye olacak ülkenin sadece kendi güvenliği için değil aynı zamanda Avrupa'nın güvenliğine katkı saklayacak konumda olması gerekmektedir.⁵⁹

⁵⁷ Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi", s.96.

⁵⁸ Adanmış, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Güvenlik", s.103.

⁵⁹ Adanmış, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Güvenlik", s.104.

Soğuk Savaş döneminden 16 üyeli bir ittifak olarak çıkan NATO, zaman içerisinde farklı tarihlerde yeni üyelerin katılımıyla günümüzde 32 üyeli güçlü bir ittifaka dönüşmüştür. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası izlediği değişim ve dönüşüm stratejisinin önemli bir parçası olan genişleme politikaları, ittifakın güçlenmesine katkıda bulunmuştur. NATO, genişleme süreciyle birlikte yeni güvenlik bölgeleri inşa etmiş ve böylece bölgesel güvenliği artırmaya çalışmıştır. Ayrıca, NATO'nun genişlemesi sadece yeni üyelerin dâhil edilmesiyle ve coğrafi sınırların genişletilmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda birçok ülke ile iş birliği anlaşmaları yaparak etki alanını küresel boyutta genişletmeye çalışmıştır.

2.5 NATO'nun Stratejik Konseptleri

NATO sıklıkla, Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu tehdide karşı bir yanıt olarak kurulduğu şeklinde ifade edilir. NATO'ya, sadece tek bir amaca hizmet için kurulan bir örgüt olarak baktığımız taktirde, bu örgütün faaliyetlerini doğru şekilde analiz edememekle birlikte günümüzdeki varlığını da anlamak mümkün değildir. Bu bölümde NATO'nun stratejik konseptlerini inceleyerek, Varşova Paktı'nın son bulmasına rağmen NATO'nun halen günümüze kadar varlığını sürdürmesinin nedenlerini anlamaya çalışacağız.

Stratejik konsept, NATO'nun o günkü uluslararası ortamda nasıl bir yol izleyeceğini, ayrıntılı ve kapsamlı şekilde ortaya koyan bir metindir. Bu konseptler izlenecek politikaları, askeri planların ve yapılanmanın, üye ülkelerin izleyecekleri dış politikalarını şekillendirmektedir. Stratejik konseptler aynı zamanda silahlanmanın sınırlandırılması, nükleer silahların yayılmasını engellemek, çatışmaları önlemek, krizleri çözmek, iş birliği, diyalog, ortaklık ve diğer birçok misyonları ortaya koymaktadır.⁶⁰

NATO'nun kurulmuş olduğu tarihteki uluslararası ortam ile günümüz dünyasının uluslararası ortamı çok farklılık göstermektedir. Bu sebepten dolayı NATO kurulduğu tarihten günümüze kadarki süreç içerisinde, yapısındaki değişikliklerle beraber stratejik konseptini de sürekli güncellemiş ve değiştirmiştir. Uluslararası

⁶⁰ Strategic Concepts, NATO, erişim 5 Temmuz, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

ortamın değişmesi ile NATO da oluşturduğu yeni stratejik konseptlerini, o günün uluslararası ortamdaki şartlarına göre geliştirmiştir.⁶¹

Güvenlik stratejileri, ulusal ve uluslararası olmak üzere ikiye ayrılır. Ulusal güvenlik stratejileri, sadece tek bir ülkenin kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda izlediği eylemler bütünü olarak söylenebilir. Fakat uluslararası stratejileri ise, uluslararası aktörler tarafından ortak çıkarlar ve ortak güvenliği sağlamak amacı doğrultusunda önceden planlanmış eylemlerin toplamıdır.⁶²

NATO'nun uyguladığı stratejiler de bu anlamda uluslararası stratejiler kategorisine dâhildir. Uluslararası ortamın sabit değil de dinamik olduğunu, yani uluslararası ortamın sürekli değiştiğini göz önüne alırsak, böyle bir ortamda sabit bir stratejinin de mümkün olmadığı sonucuna varabiliriz. Bu anlamda uluslararası aktörler, sürekli değişken olan uluslararası ortamda ayakta kalabilmek için stratejilerini ve vizyonlarını sürekli güncelleyerek uluslararası ortama uygun hale getirmeleri gerekmektedir. NATO uluslararası aktörlerin en önemlileri arasında yer aldığına göre, değişen uluslararası ortamda ayakta kalabilmek ve varlığını devam ettirebilmek için stratejik konseptlerini sürekli güncellemiş, o günün şartlarına ve algılanan güvenlik tehditleriyle baş edebilmek için stratejilerine yeni boyutlar kazandırmıştır.⁶³

NATO'nun kuruluş tarihinden günümüze kadar gelen süreçte, uluslararası ortamda NATO ülkelerinin güvenliğini etkileyecek üç önemli olay gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki Sovyet Birliği'nin yıkılmasıdır. Sovyetlerin dağılması ve Varşova paktının parçalanması sonucu Soğuk Savaş sona ermiş ve uluslararası ortam tamamen öncekinden farklı bir hale gelmiştir.⁶⁴ İkinci önemli olay 11 Eylül saldırısıdır. 2001 yılının Eylül ayının 11'de El-Kaide terör örgütünün, NATO üyesi bir ülke olan ABD'ye karşı büyük çapta bir terör saldırısı gerçekleştirmiştir. Bu saldırının ardından dünyada terör sorunu bir kez daha önem kazanmaya başlamıştır.⁶⁵ Üçüncü

⁶¹ Sila Turaç Baykara, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO ve 2022 Stratejik Konsepti", *Premium e-Journal of Social Sciences*, 6/22 (2022), s.294.

⁶² Ömer Göksel İşyar, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Gazi Akademik Bakış*, 2/3 (2008), s.2.

⁶³ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.1.

⁶⁴ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?""", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8/16 (2012), s.67.

⁶⁵ Gül Seda Acet ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17/33 (2017), s.60.

önemli olay ise Avrupa-Atlantik güvenliğini derinden sarsacak olan Rusya'nın Ukrayna'ya karşı işgal girişimleridir.⁶⁶

Bu kapsamda NATO'nun stratejik değişimlerini dört ana dönem içerisinde inceleyeceğiz. Birinci dönem Soğuk Savaş dönemi, ikinci dönem Soğuk Savaş sonrası ilk dönem olan 1990-2000 yılları arası, üçüncü dönem 11 Eylül sonrası dönem ve dördüncü dönem de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik işgal girişimi sonrası dönem olarak ele alacağız.

2.5.1 Soğuk Savaş Dönemi Stratejik Konseptler

Soğuk Savaş süresince, NATO'nun iki kutuplu uluslararası ortamda ana stratejik hedefi, devlet merkezli tehditlere karşı mücadele etmek için savunma ve caydırıcılık politikalarını kuvvetlendirmek ve etkili hale getirmek olarak belirlenmiştir. Bu amaca erişebilmek için, uluslararası sistemde yaşanan değişikliklere ve yeni durumlara uyum sağlayabilecek stratejilerin planlanması büyük önem taşımıştır. Bu süreçte, NATO'nun bu amaçlara ulaşmasına yardımcı olması için dört stratejik konsept oluşturarak yayınlamıştır.⁶⁷

NATO'nun ilk defa konsey tarafından onaylanmış resmi stratejik konsepti 1950 yılının 6 Ocak'ında yayınlanmıştır. Yayımlanan bu stratejik konsept caydırıcılığa önem vermekte idi. Yani ilk önce caydırıcılık gücünü kullanarak düşman saldırılarını önlemek amaçlanmıştır. Kuvvet kullanımına gelindiğinde ise yalnızca olası bir saldırı girişimi gerçekleştikten sonra söz konusu olacağı belirtilmiştir.⁶⁸

NATO'nun kuruluşu ve güvenlik stratejisinin ilan edilmesi, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek saldırı tehdidine karşı tam bir güven hissi oluşturmamıştır. Zaten istikrarsız olan güvenlik ortamında, 1950 yılının Haziran ayında Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle NATO içinde yeni güvenlik kaygıları ortaya çıkmıştır. Bu noktada, NATO'nun merkezi bir komuta yapısıyla yönetilebilecek askeri bir yapıya sahip

⁶⁶ “Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve uluslararası güvenlik, NATO ve ötesi açısından sonuçları”, NATO REVIEW, erişim 1 Temmuz, 2024, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2022/07/07/rusyanin-ukraynaya-isgali-ve-uluslararasi-guevenlik-nato-ve-oetesi-acisindan-sonuclari/index.html>.

⁶⁷ Ereker, “NATO'nun Güvenlik Anlayışı”, s.1.

⁶⁸ Ereker, “NATO'nun Güvenlik Anlayışı”, s.1.

olmaması, ittifakın bu tür tehditlere karşı daha etkin bir şekilde yanıt verme kabiliyetini sınırlamıştır. Bu güvenlik endişeleri ve yapısal eksiklikler göz önüne alındığında, 1951 yılında Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın (SACEUR) kurulması önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu yeni komutanlık yapısı, NATO'nun askeri operasyonlarını daha etkin bir şekilde yönlendirmeye ve Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditlere karşı daha güçlü bir caydırıcı güç sergilemeye yardımcı olmuştur. SACEUR'in kurulmasıyla birlikte, NATO'nun askeri yapısı daha merkezi ve koordineli hale gelmiştir. Bu gelişme, ittifakın güvenlik stratejilerini daha etkin bir şekilde uygulamasına ve böylece üye ülkelerin güvenliğini daha iyi sağlamasına olanak tanımıştır. Ayrıca, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın kurulması, NATO'nun uluslararası güvenlik ortamındaki değişen koşullara uyum sağlama yeteneğini güçlendirmiş ve ittifakın gelecekteki tehditlere karşı daha hazırlıklı hale gelmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁹

NATO içerisinde gerçekleştirilen askeri değişiklikler ve 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka katılımı, stratejik konseptin güncellenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, NATO 1952'de yeni bir stratejik konsept ortaya koymuştur. Yeni konsept, önceki ile önemli stratejik farklılıklar göstermese de, ittifak içerisindeki yapısal değişiklikleri ve üye sayısındaki artışı dikkate almıştır. Stratejik anlamda yapılan önemli bir değişiklik, konvansiyonel kuvvetlerin artırılması yönündedir. Sovyetler Birliği'nin konvansiyonel güçlerinin üstünlüğü göz önüne alındığında, ittifakın bu alandaki dengesizliği gidermeye yönelik önemli bir karar olarak değerlendirilebilir. Yeni stratejik konsept, NATO üyelerinin konvansiyonel kuvvetlerini güçlendirmeyi ve böylece Sovyetler Birliği ile daha dengeli bir güç durumuna ulaşmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, 1952 stratejik konsepti, NATO'nun genel savunma ve caydırıcılık politikalarının yanı sıra, konvansiyonel kuvvetlerin artırılması ve ittifakın daha güçlü bir yapıya kavuşması amacıyla yapılan değişiklikleri ve yeni üye ülkelerin entegrasyonunu yansıtmıştır. Bu kapsamda, yeni stratejik konsept, NATO'nun güvenlik hedeflerine ulaşma yolunda önemli bir adım olarak kabul edilebilir.⁷⁰

⁶⁹ "NATO Tarihi", NATO, erişim 6 Ekim, 2023, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified.htm>.

⁷⁰ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.2.

Fakat konvansiyonel silahların artırılması ve bu yöntemle ittifakın savunmasının sağlanması yaklaşımının ekonomik açıdan oldukça maliyetli olacağı kısa sürede fark edilmiştir. Bunun üzerine Avrupalı müttefikler, konvansiyonel silah harcamalarından daha çok bölgesel kalkınma üzerine yatırım yapmak istediklerini belirtmişlerdir. İttifak harcamalarını ABD'nin karşılamasını istemişlerdir. ABD bu isteğe “Yeni Bakış” politikası ile yanıt vermiştir. Bu politika ile ABD Avrupa’da meydana gelecek olası bir savaşta ABD ve Sovyetlerin karşılıklı nükleer güç kullanacağını belirtmiştir. Bu sebepten dolayı müttefik ülkelerin konvansiyonel silahlara harcama yapmak yerine nükleer silahlara yönelmelerini söylemiştir. Nükleer silahlar, konvansiyonel silahlara göre daha az maliyetli olduğunu belirtmiştir.⁷¹

Bu sebeple, 1954 yılı itibarı ile NATO içerisinde hazırlanan raporlarda konvansiyonel silahların yüksek maliyetli olduğu üzerinde durulmuş ve savunma stratejisinin nükleer temelli bir yaklaşıma yönelmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, 1957 yılında NATO, yeni stratejik konseptini onaylamış ve temel olarak "kitlesel karşılık" stratejisi benimsenmiştir. Bu stratejiye göre, Sovyetler Birliği'nin saldırı yöntemi ne olursa olsun, NATO nükleer gücünü kullanarak karşılık verecektir.⁷²

“Kitlesel karşılık stratejisi” ittifakın bazı üyeleri tarafından, savunma harcamalarını azalttığı için şiddetle savunulmuştur. Fakat bu ittifakın tüm üyeleri için aynı olmamıştır. Sovyetlerin ufak çaplı saldırı veya tehditlerine karşı daha esnek bir stratejinin benimsenmesi, yani bazı durumlarda nükleer güce başvurmadan konvansiyonel silahlarla savunma gerekli olduğu belirtilmiştir. Bunu üzerine stratejik rehberlikle esneklik getirilmiştir. Fakat bu esnekliğe rağmen NATO, Sovyetlerle sınırlı savaşı kabul etmemekte, gerek duyulduğu durum ve zamanda nükleer güçle “kitlesel karşılık” verileceğini belirtmiştir.⁷³

NATO’nun “kitlesel karşılık” stratejisini savunan konseptin yayınlanmasının hemen ardından uluslararası ortamda meydana gelen bazı olaylar neticesinde, bu strateji sorgulanmaya başlamıştır. İlk olarak konseptin yayınlandığı yılın Ekim ayında

⁷¹ Doğan, “NATO’nun Örgütsel Değişimi”, s.75.

⁷² “The 2022 Strategic Concept”, erişim 6 Ekim, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

⁷³ Doğan, “NATO’nun Örgütsel Değişimi”, s.78-80.

Sovyetler, Sputnik 1 uydusunu yörüngeye oturtmuştur. Bu gelişme ABD'nin nükleer gücünün sorgulanmasına neden olmuştur. İkinci önemli olay ise 1962 yılında Küba Füze Krizi'nin patlak vermesi olmuştur.⁷⁴ Bu krizle beraber dünya nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Bu durum “kitlesel karşılık” stratejisinin sorgulanmasına neden olmuş ve nükleer güce gerek duyulmadığı takdirde başvurulmaması gerektiği anlaşılmıştır. Çünkü olası nükleer savaşın sonuçlarını kestirebilmek pek mümkün değildir. Bunun ardından NATO yeni bir strateji arayışına girmiştir fakat bu 1968 yılın kadar gerçekleşmemiştir.⁷⁵

1966 yılında “kitlesel karşılık” teorisini şiddetle savunan Fransa NATO'nun birleşik askeri yapısından çekilmesi ile yeni stratejinin kabulü hızlanmıştır. 1968 yılının ocak ayında NATO genel savunma stratejisi için dördüncü stratejik konseptini onaylamıştır. Bu konsept ile beraber NATO olası bir saldırıya karşı “esnek mukabele” stratejisini benimsemiştir.⁷⁶

“Esnek karşılık” stratejisinin merkezinde, potansiyel bir saldırıya karşı ittifakın nükleer silahları aşamalı olarak kullanma planlaması bulunmaktadır. Bu yaklaşım, kullanılacak olan silahların gücünün kademeli olarak artırılmasına dayanmaktadır. Üç aşamalı bir yanıt sistemi öngörülerek, saldırılara “doğrudan savunma”, “kontrollü tırmanma” ve “genel nükleer karşılık” şeklinde tepki verilmesi olarak planlanmıştır. Bu sayede nükleer silah kullanımı tamamen kenara atılamamış olmakla beraber, birçok gerekli durumlarda konvansiyonel silahların kullanılabilirliği de kabul edilmiştir. Ayrıca, bu görüş ittifakın nükleer silah kullanma kararını hangi koşullarda ve ne zaman alacağı, saldırgan tarafından tahmin edilemez bir biçimde belirsiz bırakılmıştır.⁷⁷

1968 yılında kabul edilen “esnek karşılık” stratejisi soğuk savaşın sona ermesine kadar genel anlamda NATO'nun ana stratejisi olarak kalmıştır. Aynı zamanda NATO'nun askeri bir ittifak olmakla beraber siyasi ve politik görevini de üstlenmiştir. NATO'nun Bu görevi Harmel Raporu olarak bilinen resmi adıyla

⁷⁴ “The 2022 Strategic Concept”.

⁷⁵ Doğan, “NATO'nun Örgütsel Değişimi”, s.76-78.

⁷⁶ “NATO, The 2022 Strategic Concept”.

⁷⁷ Doğan, “NATO'nun Örgütsel Değişimi”, s.80-81.

“İttifakın Gelecekteki Görevlerine İlişkin Raporun” onaylanması ile beraber gerçekleşmiştir. Bu rapor NATO'nun askeri caydırıcılık ve savunma kabiliyetinin yanı sıra politik iş birliği ve diyalog yoluyla güvenlik sorunlarına çözüm bulmayı öngören bir yaklaşım benimsemesini önermiştir. Fakat bu raporun önerdiği iş birliği ve diyalog Soğuk Savaş sona erene kadar hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir.⁷⁸

2.5.2 Soğuk Savaş Sonrası İlk Dönem (1990-2000) Stratejik Konseptler

Sovyetler Birliğinin parçalanması sonucu uluslararası ortamda iki kutuplu düzenin ortadan kalkması ile Soğuk Savaş da sona erdi. Bunun neticesinde NATO'nun varlık sebebi tartışılır hale geldi. Bunun temel sebebi NATO'nun temel kuruluş amacı olan Sovyetler tehdidi artık ortadan kalkmıştı. Fakat bu düşünce ilk başta mantıklı görünse de tamamen doğru sayılmaz. Çünkü Sovyetlerin dağılması ile yeni oluşan cumhuriyetler aralarında yaşanan sınır anlaşmazlıkları, Soğuk Savaş süresince bastırılmış milliyetçi, etnik ve dinsel kaynaklı sorunlar ve çatışmalar yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum karşısında güvenlik örgütü olan NATO'ya daha çok ihtiyaç duyulmuştur.

Aynı zaman da NATO uluslararası ortamda meydana gelen bu önemli yenilikler sonucu, yeni ortama uyum sağlamak ve ayakta kalabilmek için stratejik konseptlerinde önemli değişiklikler yapması gerekiyordu. Bu durum karşısında NATO Soğuk Savaşın hemen sonrası dönem için 1991 ve 1999 yıllarında iki adet stratejik konsept yayınlamıştır.⁷⁹

1990 yılının Temmuz ayında Londra Zirvesinde NATO'nun bundan sonra nasıl bir yol izlemesi gerektiği hakkında önemli kararlar alınmıştır. Bu zirvede NATO'nun yeni güvenlik algısı ve yeni stratejilerini oluşturmakta idi.⁸⁰

Londra Zirvesi'nde alınan yeni kararlar ışığında, 1991 yılının Kasım ayında Roma Zirvesi'nde NATO için yeni bir stratejik konsept kabul edilmiştir. Bu yeni stratejik

⁷⁸ Ereker, “NATO'nun Güvenlik Anlayışı”, s.3.

⁷⁹ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.296.

⁸⁰ Ülkü Demirtürk Demirdöğen, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46 (2011), s.156.

konsept, önceki konseptlerden önemli ölçüde ayrılmakta ve belirgin çerçeveler sergilemekte idi. Özellikle, bu yeni yaklaşım, çatışma öngörüsünde bulunmayan ilk stratejik konsept olarak tarihe geçmiştir. Bunun yanı sıra daha önce düşman olarak belirlenen eski Varşova Paktı ülkeleri ile iş birliği ve ortaklıkların geliştirilmesini hedefleyen kararlar içeriyordu. Kabul edilen bu strateji ile NATO için güvenlik artık daha geniş bir perspektifle tanımlanmıştır. Bu çerçevede ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel faktörlere de önem kazanmıştır. Bu strateji birbirine bağlı temel üç prensibe dayanıyordu. Bunlar “diyalog” “iş birliği” ve “ortaklık” olarak sıralanabilir.⁸¹

Yeni stratejik konsept ile NATO askeri kuvvetlerinde de önemli ölçüde değişiklikler gerçekleştirmiştir. Klasik Sovyetler tehdidinin ortadan kalkması ile askeri güçlerin azaltılmasına gidilmiştir. Bundan sonra büyük bir saldırıya yanıt verecek askeri kapasiteden daha ziyade küçük çaplı çatışmalar müdahale edecek ve barış güçleri niteliğinde bir askeri yapı oluşturulacaktır. Yeni oluşturulacak askeri kuvvetlerin yüksek hareket kabiliyeti ve ateş gücüne malik olması gerekiyordu. Oluşturulacak askeri yapı milliyetçilikten uzak ve çokuluslu bir oluşum olacaktır. Yeniden oluşturulacak bu askeri kuvvetler üç ana ögeden oluşmaktadır. Birincisi tepki güçleri, ikincisi savunma güçleri ve üçüncü olarak da takviye güçleridir. Bu değişimlerle NATO mevcut konvansiyonel kuvvetlerini azaltırken, aynı zamanda hareket kabiliyetini ve esnekliğini arttırmayı amaçlamıştır.⁸²

Yeni strateji ile konvansiyonel güçlerin yanı sıra nükleer güçlerin kullanımını da barışı ve istikrarı korumasına yetecek şekilde en az seviyeye indirilmiştir.⁸³ Nükleer güçlerin azaltılmasının sebebi, nükleer silahlara son çare olarak başvurulması gerektiğini vurgulamışlardır.⁸⁴

1990’lı yıllarda uluslararası ortamda meydana gelen değişiklikler ve güvenlik anlayışındaki hızlı değişimler, NATO’nun 1991 yılında açıkladığı stratejik konsepti hızlı bir şekilde geride bırakmıştır. Bu süreçte yaşanan yeni değişimlerin ardından

⁸¹ Demirdöğen, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO”, s.157-158.

⁸² Demirdöğen, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO”, s.158.

⁸³ “NATO, The 2022 Strategic Concept”.

⁸⁴ Demirdöğen, “Soğuk Savaş Sonrasında NATO”, s.158.

1997 yılında gerçekleştirilen Madrid Zirvesinde yeni stratejik konseptin kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁵

Madrid Zirvesinden iki sene sonra 1999 yılı Washington Zirvesinde yeni stratejik konsept kabul edilmiştir. Fakat kabul edilen bu yeni stratejik konsept 1991 yılında kabul edilen stratejileri tamamen değiştirmiş değildir. Bu yeni stratejik konsept öncekini biraz daha geliştirmiş ve değişen güvenlik koşullarına uyumlu hale getirmiştir. Burada öncelikle NATO'nun merkez konumda yer aldığı yeni bir Avrupa'nın doğduğu vurgulanmıştır. Ayrıca ittifakın sorumluluk bölgesini Kuzey Atlantik değil de yeniden tanımlayarak daha geniş bir alanı ifade eden Avrupa-Atlantik olarak belirtilmiştir. Avrupa- Atlantik olarak belirtilen bu coğrafi alan Kuzey Amerika, Avrupa'nın tamamı olmakla Ukrayna ve Rusya'yı da içine aldığı stratejik konseptin maddelerinde belirtilmiştir.⁸⁶

1999 yılında kabul edilen stratejik konseptin, daha önce kabul edilen stratejik konseptlerden ayıran diğer özelliği de güvenlik tanımının yapılmasıdır. Bu stratejik konseptte güvenlik tanımını çok kapsamlı bir şekilde yapmıştır. Yapılan yeni güvenlik tanımında siyasal, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler de güvenlik tehdidi oluşturacak unsurlar olarak güvenlik kapsamına alınmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından ortaya çıkan yeni mücadele konuları ilk başta terörizm olmakla etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, ekonomik sorunlar, biyolojik ve nükleer silahların yayılması gibi konular belirtilmiştir.⁸⁷

NATO'nun doğduğu günden itibaren temel ve asli görevleri olan caydırıcılık, olası saldırıya karşı kollektif savunma ve uzlaşmazlıkları barış yolu ile çözüme kavuşturmak olmuştur. Fakat 1999 yılında kabul edilen yeni stratejik konseptle beraber bu asli görevlerine yenileri eklenmiştir. Bu yeni görevler ortaklık, iş birliği ve diyalog olarak sıralanmaktadır. Oluşacak olası kriz zamanlarında ortaklık yolu ile iş birliği yaparak krizleri etkin bir şekilde çözmek ve diyalogları desteklemek artık NATO'nun yeni görevlerinde yer almaktadır. Burada vurgulanan krizleri çözme görevi sadece üye ülkeler için değil, geniş kapsamda NATO'nun siyasal hedeflerini

⁸⁵ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.4.

⁸⁶ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.5.

⁸⁷ "NATO, The 2022 Strategic Concept".

paylaşan diğer aktörler için de geçerli olacaktır. Bu şekilde NATO, Avrupa-Atlantik coğrafyada istikrarı ve barışı sağlamayı amaçlamıştır.⁸⁸

NATO 1999 yılında kabul ettiği stratejik konseptle beraber ilk kurulduğu zamanlardaki halinden hayli farklılık göstermektedir. Özellikle 1991 yılından itibaren başlayan dönüşümle, geline nokta yeni kilometre taşı olan 1999 yılında kabul edilen stratejik konsept ile beraber bu kısa sürede NATO çok fazla değişim gerçekleştirmiştir. Bu değişim hem savunma stratejisi alanında hem de diğer alanlarda açıkça görülmektedir.⁸⁹

NATO gelindiği noktada, artık varlığı sorgulanan bir örgüt olmaktan çıkmıştır. Yapılan değişikliklerle ve üstlendiği yeni görevler ile birlikte varlığı sorgulanır olmaktan ziyade, uluslararası ortamın da oluşturduğu koşulların etkisi ile ziyadesiyle ihtiyaç duyulan bir örgüt haline gelmiştir.

2.5.3 11 Eylül Sonrası Stratejik Konsept

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye karşı, tarihte daha önce misli görülmemiş denilecek olan bir terör saldırısı gerçekleştirildi. Bu terör saldırısı sonuçlarından, sadece ABD'nin değil, neredeyse tüm dünyanın etkilendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Buradan yola çıkarak terörizmin gerçekleştireceği bir eylemin sonuçlarından, sadece bir ülke çapında değil de aynı zamanda küresel bir etki yaratacağı sonucuna varabiliriz.

Bu terör saldırısı sonuçlarından birçok uluslararası aktör farklı boyutlarda ve farklı oranlarda etkilenmiştir. Ancak en çok etkilenen ülke ise Afganistan olmuştur. ABD hükümeti, terör saldırısının failini El Kaide terör örgütünü göstermiştir. Ardından ABD'nin, El Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'da barınmasını sebep göstererek Afganistan'a yönelik askeri operasyonlar başlatmasına sebep olmuştur.⁹⁰

⁸⁸ "İttifakın Stratejik Konsepti (1999)".

⁸⁹ Baykara, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO", s.295-296.

⁹⁰ Serdar Örnek, "Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu", *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2012), s.108-109.

Gerçekleştirilen bu terör saldırısının sonuçlarından yola çıkarak ve Afganistan'daki durumu da göz önüne alırsak terörizmin oluşturacağı tehditlerin artık bölgesel bir sorun değil küresel bir sorun olduğu net olarak anlaşılmıştır. Bu sürecin ardından uluslararası toplumun terörizmi daha ciddi bir mesele olarak ele almasını sağlamış ve terörizmle mücadele konusundaki politikalarını ve stratejilerini gözden geçirmelerine ve yeniden oluşturmalarına yol açmıştır.

ABD, Afganistan operasyonunun ardından Saddam Hüseyin rejiminin terör gruplarını desteklediği ve kitle imha silahlarının bulundurulması ve kullanılmasını sebep göstererek Irak'a operasyon başlatmıştır.⁹¹ ABD'nin gerçekleştirmiş olduğu bu operasyonlara NATO, artan oranda dâhil olmuştur.⁹²

Yukarıda bahsettiğimiz olaylar ve NATO'nun gösterdiği reaksiyonlara bakarak artık yeni tehditlerin ortaya çıktığını ve tehdit algısındaki yeni gelişmeler olduğunu söyleyebiliriz. Oluşan bu yeni güvenlik atmosferinde NATO'nun stratejik konseptini güncellemesi durumu gündeme gelmiştir.

NATO yeni Stratejik Konsepti kabul etme yolunda ilerlerken ilk olarak askeri yapısında güncellemeler yapmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi değişen uluslararası güvenlik atmosferinde, terörizmin en önemli gündem meselesi olduğu bu durumda NATO askeri yapısını yeni güvenlik ortamına uyumlu hale getirmek için iki önemli adım atmıştır. Bu adım 2002 yılında gerçekleştirilen Prag Zirvesinde atılmıştır. Bu Zirvede NATO'nun savunma hareket kabiliyetini daha etkin hale getirmek amacı ile "Müttefik Kuvvetler Dönüşüm Komutanlığı" ve "NATO Mukabele Kuvveti" kurulması kararı alınmıştır.⁹³

Yeni konseptte giden yolda Prag Zirvesini, Ekim 2006 yılında gerçekleştirilen Riga Zirvesi takip etmiştir. Riga Zirvesinde NATO'nun önündeki süreçte kabiliyet, planlama ve istihbarat mevzularında öncelikleri ortaya koyan "Kapsamlı Politik

⁹¹ Emine Zeynep Daban, Cihan Daban, "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi", *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2018), s.101.

⁹² Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.5.

⁹³ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.5-6.

Yönerge” kabul edilmiştir. Takip eden süreçte 2009 yılının Nisan ayında Strazburg zirvesinde ittifakın yeni stratejik konseptinin hazırlanması kararlaştırıldı.⁹⁴

11 Eylül saldırılarının ardından 9 yıl sonra NATO’nun, Ekim 2010 yılında gerçekleştirilen Lizbon zirvesinde, ittifakın yeni stratejik konsepti kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni stratejik konsept, 1999 Stratejik Konsepti ile birçok benzerlik taşısa da 2010 Stratejik Konsepti daha öncekilerden yeni ve farklı özellikler taşımaktadır. Bu süreçte ittifakın, Afganistan misyonu devam etmektedir. Terörizm odak noktası olarak kalırken yeni konseptle beraber yeni kavramlar eklenmiştir.⁹⁵

Yeni Stratejik Konsept ile NATO’nun temel görevlerine yenileri eklenerek güncellenmiştir. İttifak kurulduğu tarihten günümüze en temel görevi olan toplu savunma kavramına, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik kavramları eklenmiştir. Soğuk savaş sonrası yayınlanan diğer stratejik konseptler gibi 2010 Stratejik Konsepti de o dönemde hâkim olan işbirlikçi ve yapıcı gelişmelerden etkilenmiştir. İttifakın sorumlu olduğu birincil bölge olan Avrupa-Atlantik’in güvenliğini sağlamak için, dünyanın geri kalan bölgelerinde barış ve istikrarın sağlanması gerekiyordu. Buradan yola çıkarak NATO’nun küresel sorumluluğu vurgulanmıştır. Yani NATO artık sadece Avrupa-Atlantik güvenliğinden sorumlu bir örgütten ziyade küresel güvenlikten sorumlu bir örgüt olarak tanımlanmıştır.⁹⁶

2010 Stratejik Konsepti ittifakın, silahların kontrolü yönündeki çabalarını da güçlendirmiştir. Silahsızlanma ve nükleer silahların önlenmesi meselesinin altını çizmiştir. Bu stratejik konsept aynı zamanda tüm Avrupa ülkeleri için açık kapı politikasını yenilemiş, iş birliği ve diyalog ile küresel güvenliğin teşvikini sağlamıştır.⁹⁷

2010 Stratejik Konseptte, Rusya hakkında yapılan vurgular o dönem ve ilerleyen dönem için önem arz etmektedir. Keza bu konseptte Rusya ile ortaklığın ve iş birliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi vurgulanmıştır. NATO-Rusya ilişkilerinin

⁹⁴ Erhan Canikoğlu, “NATO’nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2022), s.99-100.

⁹⁵ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.296.

⁹⁶ Ereker, “NATO’nun Güvenlik Anlayışı”, s.6.

⁹⁷ Stratejik Kavramlar, NATO, erişim 2 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

olumlu anlamda geliştirilmesinin, bölgesel ve küresel anlamda barış ve istikrarın sağlanmasında önem arz ettiği belirtilmiştir.⁹⁸ Buradan yola çıkarak söyleyebiliriz ki NATO, 2010 Stratejik Konseptinde de belirttiği üzere Rusya'yı bir rakip ve tehdit olarak değil de bir ortak olarak görmek istemektedir.

Bahse konu olan bu stratejik konseptte belirtilen diğer önemli husus ise değişim ve dönüşüme yapılan vurgudur. Bu bağlamda ittifak kuvvetlerinin hareket kapasitelerini artırmak, caydırıcılık ve savunma için yapılan planlamalarda tutarlılığın sağlanabilmesi ve tüm kaynakları en verimli biçimde kullanılmasını sağlayabilmek olarak sıralayabiliriz. Aynı zamanda bunların reform ile sürekli değiştirilmesi ve geliştirilmesi, en etkin biçime getirilmesini sağlama konusunda kararlı olduğu belirtilmiştir.⁹⁹

2.5.4 Ukrayna krizi Sonrası Stratejik Konsept, NATO 2030 Vizyonu

NATO'nun 2010 Stratejik Konsepti yayımlandıktan sonra dünyada önemli gelişmeler yaşanmıştır. Uluslararası arena her zaman olduğu gibi dinamikliğini sürdürmektedir. Yayımlanan son stratejik konseptin üzerinden çok geçmeden uluslararası arenada meydana gelmiş olaylardan ötürü yeni tehditler ortaya çıkmış ve yeni güvenlik ortamı şekillenmeye başlamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz 2010 Stratejik Konseptin kabulünden sonra ortaya çıkan en önemli olay hiç şüphesiz Rusya'nın saldırgan politikalar sergilemesi olmuştur. Rusya'nın stratejik ortak olarak belirtilen konseptin kabulünden henüz 4 sene bile geçmemişken, Rusya 2014 yılının ilk aylarından itibaren Ukrayna'ya karşı saldırılar başlatmıştır.¹⁰⁰ İlerleyen süreçte Rusya, Ukrayna'nın Kırım bölgesini ilhak etmiştir. Aynı zamanda Ukrayna'nın doğu bölgesinde yerleşen Lugansk ve Donetsk vilayetlerindeki mevcut ayrılıkçı unsurları desteklemiş ve Ukrayna'yı bölmeyi amaçlamıştır. 24 Şubat 2022 tarihine gelindiğinde ise Rusya, Ukrayna'ya karşı açıkça savaş ilan ettiği görülmektedir. Rusya artık açık bir şekilde sivil ve asker

⁹⁸ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.7.

⁹⁹ Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı", s.7.

¹⁰⁰ Ali Konak, "Kırımın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri", *Uluslararası Afro-Avasya Araştırmaları Dergisi*, 4/8 (2019), s.84.

gözetmeksizin Ukrayna'nın birçok bölgesine saldırılar düzenlemiştir. Sivil yerleşim yerleri bombalanarak şehirler harabeye çevrilmiştir.¹⁰¹

Yukarıda bahsettiğimiz Rusya'nın kendi siyasi çıkarları doğrultusunda, egemen bir ülkeye karşı sergilediği tavırların ve bunun doğurduğu sonuçlar, uluslararası güvenlik ortamının değişmesinin, birincil en önemli unsurudur. Rusya bu süreçte sergilediği politikalarından dolayı ittifak içinde artık bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır. İlerleyen süreç içerisinde şüphesiz ki NATO için artık yeniden en önemli tehdit olarak algılanmaya başladı. Bu süreç ittifak içerisinde yeni bir stratejik konsepte ihtiyacı ön plana çıkarmıştır.

Rusya'nın saldırgan politikaları, NATO için yeni stratejik konsepte ihtiyaç duyulmasının tek sebebi değildir. Bunun yanı sıra kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uyuşturucu maddenin çoğalması ve yaygınlaşması, teröristlerin yeni nesil silahları kullanmaya başlaması ile terörün yeni boyut kazanması, istikrarsızlıkların artması, düzensiz göç ve insan kaçakçılığı ve siber güvenlik gibi unsurları sıralayabiliriz.¹⁰²

Ortaya çıkan bu yeni tehdit algıları ve değişen güvenlik ortamının sonucu olarak NATO yeni bir stratejik konsept oluşturma yoluna girmiştir. Bu yolda ilk adım 2021 yılının Temmuz ayında Brüksel'de gerçekleştirilen NATO zirvesinde atılmıştır. Bu zirvede NATO'nun 2030 vizyonu gündeme alınmıştır.¹⁰³ Bu vizyonla NATO önündeki dönemde birçok önemli konular hakkında kararlar alınmıştır. Bu konuları şu şekilde sıralayabiliriz: İttifak içindeki koordinasyonu güçlendirmek, NATO'nun caydırıcılık gücünü artırmak, savunma kabiliyetini güçlendirmek, hukuka dayalı uluslararası düzeni tesisi etmek, Rus saldırgan tavrına karşı önlemler almak, ekonomik ve askeri yönden yükselmekte olan Çin, güçlenmekte olan terör örgütleri, siber güvenlik ve siber uzay, iklim değişikliği, enerji güvenliği.¹⁰⁴

¹⁰¹ Elşan İzzetgil, "Rus Tarih Tezlerinde Rusya'nın Yayılmacılığının Güvenlik Gerekçeleri ve Ukrayna Savaşı'nın Etkileri", *6Th International "Başkent" Congress On Physical, Social And Health Sciences*, (2022), (BZT Akademi Yayınevi, Ankara 2021).

¹⁰² Baykara, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO", s.296-297.

¹⁰³ Baykara, "Stratejik Konseptler Bağlamında NATO", s.297.

¹⁰⁴ "Brüksel Zirvesi Bildirisi", NATO, erişim 5 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en.

2021 Brüksel Zirvesi bildiri metnine bakıldığı zaman ağırlıklı olarak Rusya saldırganlığı ve Rusya Federasyonu’nun büyümekte olan tehditleri üzerine durulduğu açıkça görülmektedir. Aynı zamanda ilk olarak bir NATO belgesi ile iklim değişikliğinin güvenliğe olan etkilerini, misyonuna dâhil etmiştir. Çin ve onun zorlayıcı politikalarının güvenlik ortamına olan etkileri de ciddi olarak ele alınmıştır.¹⁰⁵

Bu zirvede yukarıda belirttiğimiz zorluklar ve tehditlerle mücadele edebilmek ve değişen uluslararası ortamın dinamiklerine uyum sağlamak için 2022 yılında NATO’nun yeni stratejik konseptinin hazırlanması ve bu yönde çalışmaların başlatılması kararı alınmıştır.¹⁰⁶

2021 yılı Brüksel Zirvesi’nin ardından 2022 yılının Haziran ayında NATO’nun Madrid Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Brüksel Zirvesi’nde Gündeme alınan NATO 2030 vizyonu ve alınan kararlar doğrultusunda NATO’nun 2022 Stratejik Konsepti kabul edilmiştir.¹⁰⁷

2022 NATO Stratejik Konsepti ilk olarak ittifakın kuruluş amacı olan kolektif savunmayı yinelemektedir. Uluslararası arenada bozulmuş güvenlik ortamında ittifakın orta vadedeki stratejik hedeflerini belirtmektedir. Bu bağlamda ittifakın en büyük ve en önemli amacı ittifak üyesi ülkelere gelecek herhangi bir saldırıya karşı ortak savunma prensibidir. Bu amacı gerçekleştirmek için ise ittifakın üç önemli görevini ortaya koymaktadır. Bu amaçlardan ilki, herhangi olası bir tehdide karşı “caydırıcılık ve savunma” oluşturmaktır. İttifakın ikinci görevi, olası “krizleri önlemek” ve meydana gelmiş olan “krizleri yönetmektir”. Üçüncü görev ise, ittifakın herhangi üye ülkesine karşı olası saldırı ve tehditlerde “kollektif güvenliği” sağlamaktır. Bu saydığımız üç en önemli görevlerin yanı sıra yeni teknolojiler, iklim değişikliği, insan güvenliği, kadın, barış ve güvenliğin uygulanması ve dayanıklılık

¹⁰⁵ “Brüksel Zirvesi Bildirisi”.

¹⁰⁶ “NATO Zirvesi sona erdi: Liderler ne kararlar aldı?”, Euronews, erişim 6 Ocak, 2024, <https://tr.euronews.com/2021/06/14/nato-zirvesi-nde-ilk-gun-sona-erdi-liderler-ne-kararlar-ald>.

¹⁰⁷ “NATO’s Strategic Documents Since 1949, Strategic Concepts”, NATO, erişim 6 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

gibi konular da NATO'nun üç temel görevini yerine getirmesi açısından çok önemli yer kapsamakta olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁸

Üst paragrafta, yeni stratejik konsept belgesinde belirtilen NATO'nun en üç temel görevini vurguladık. Fakat dönemin güvenlik ortamından kaynaklansa gerek bu üç temel görevinden biri olan “caydırıcılık ve savunma” diğer iki göreve nazaran öncelikli olduğu belirtilmiştir¹⁰⁹. İttifakın bu kararları almasına sebep olan unsur, ortaya çıkan güvenlik sorunları olduğu açıkça görülebilir. Bu güvenlik sorunlarının en başında ise Rusya'nın izlediği radikal politikalar olduğunu söyleyebiliriz. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi ve 2022 yılının ilk aylarında Ukrayna'nın geneline yönelik topyekûn bir savaş açması bu politikalarına örnektir. Rusya bu politikalarla bağımsız bir ulus devletinin belirlenmiş uluslararası sınırlarını hiçe saymış, barış ve istikrarı bozarak savaşı Avrupa'ya geri gelmesine sebep olduğu dile getirilmiştir. NATO'nun 2010 Stratejik Konseptinde Rusya için ittifakın stratejik bir ortağı olarak vurgulanmıştır. Fakat 2022 Stratejik Konseptinde ise tam tersi, Rusya'nın izlediği bu politikalar sonucu olarak Müttefiklerin güvenliği için en önde gelen tehdit olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra terörizm, Ortadoğu ve Afrika kıtasındaki devam eden çatışmalar, bundan doğan istikrarsızlıklar ve bunların beşeri unsurlara olan olumsuz etkileri, siber uzay, yeni ortaya çıkan ve sürekli hızla gelişen yıkıcı etkileri olan teknolojiler, Çin'in yükselişi ve Çin-Rusya ilişkileri, silahsızlanma ve nükleer silahların önlenmesi gibi göz önüne alınması gereken önemli tehdit konuları olarak sıralanmıştır.¹¹⁰

2022 Stratejik Konseptinde, algılanan tehditler doğrultusunda izlenecek bazı politikaları da içermektedir. Bu politikalara örnek olarak hava ve olası füze saldırılarına karşı savunma sistemlerinin güçlendirilmesi kararını verebiliriz. İlaveten Avrupa'nın doğudan gelebilecek olası saldırılara karşı savunmasının güçlendirilmesi dikkat çekicidir. Bu kapsamda Avrupa'nın doğu sınırı boyunca mevcut olarak varlık gösteren NATO birliklerinin çoğaltılması savunulmuştur. Birliklerin mevcudiyetinin çoğaltılmasının yanı sıra olası saldırıya hem konvansiyonel hem de nükleer güce

¹⁰⁸ “The 2022 Strategic Concept, Strategic Concepts”, NATO, erişim 7 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

¹⁰⁹ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s. 297.

¹¹⁰ “The 2022 Strategic Concept, Strategic Concepts”.

sahip olan tehdit oluşturan unsurlara karşı savunma sağlayacak kapasiteye getirilmesi planlanmıştır. Böylelikle olası geniş çaplı ve çok boyutlu bir savaşa karşı tüm tedbirlerin alınması söz konusudur.¹¹¹ NATO’nun almış olduğu bu kararlar, yukarıda da belirttiğimiz ilk sıraya konulan Caydırıcılık ve Savunma görevinin sonuçları olarak söylenebilir.

İttifakın önündeki dönemde izleyeceği politikalar açısından diğer önemli konu ise ilk defa değinilen siber uzay konusudur. Siber uzay konusunu NATO’nun en önemli görevi olan “Caydırıcılık ve Savunma” ile entegre edileceği belirtilmiştir. Uluslararası hukukta geçerli olan kuralların siber uzay alanında da geçerli olabileceğini kabul etmiştir. Aynı zamanda uluslararası aktörlerin siber uzayda sorumlu şekilde davranışlarının temin edilmesini teşvik edeceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra NATO’nun toplu savunma görevinin, olası siber uzay ve uzay faaliyetlerinden doğacak kötü niyetli tehditlere karşı geçerli olacağı kayda alınmıştır.¹¹²

2022 Stratejik Konseptinde yer alan diğer önemli konu ise Çin ve Hint-Pasifik bölgesidir. Bu bölge ilk defa bir NATO stratejik belgesinde geçmesinden, Çin’in oluşturduğu tehdidin boyutunu anlayabiliriz. Çin’in oluşturduğu tehditten rahatsız olan bölgedeki bazı ülkeler ile ortaklık ve iş birliğinin geliştirilmesi amacı ile bu ülkelerin devlet başkanları ilk defa bir NATO zirvesine davet edilmiştir.¹¹³

Yeni stratejik kavramda ilk defa belirtilen diğer yeni NATO görevi ise “İklim Değişikliği” olmuştur. İklim değişikliğinin güvenlik üzerine olan etkilerini belirlemek ve bu doğrultuda iklim değişikliğini önlemek için yatırımlar yapacağı ve yeni politikalar izleyerek zorluklarla mücadele konularında öncülük edeceğini belirtmiştir.¹¹⁴

¹¹¹ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.297.

¹¹² Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.298.

¹¹³ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.298.

¹¹⁴ Baykara, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO”, s.298.

3. NATO’NUN SOĞUK SAVAŞ SONRASI DOĞU AVRUPA’DA İZLEDİĞİ POLİTİKALAR VE BU POLİTİKALARIN NATO-RUSYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

3.1 NATO’nun Doğu Avrupa’da İzlediği Politikalar

Sovyetler Birliğinin dağılmasından hemen sonra, Birlikten ayrılan ülkeler yeniden bağımsız cumhuriyetlerini ilan ettiler. Komünist sistemin çökmesinin ardından yeniden kurulan cumhuriyetlerin, siyasal, ekonomik ve askeri yapıları oldukça zayıftı. Bu cumhuriyetlerin kurumlarını güçlendirmesi aynı zamanda kapitalist ve liberal sisteme uyum sağlaması bir süreç gerektirmiştir. Bunu gerçekleştirirken de Rusya baskısından uzak durmaya çalışmışlardır. Batılı kapitalist devletler de yeni kurulan cumhuriyetlerin tekrar Rusya etkisi altına girmelerini istememişlerdir. Bunu sağlamanın yolunu da bu cumhuriyetlere her alanda destek sağlamak ve kendi sistemlerine entegre etmekte bulmuşlardır. Siyasi, ekonomik ve askeri desteklerin birçoğunu uluslararası kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda, özellikle güvenlik olmak üzere demokratik gelişmelerin sağlanması ve başka birçok konularda NATO en önemli faktör olmuştur. Siyasi entegrasyonu sağlama yolunda ise AB çok büyük rol oynamıştır. Bizim konumuz açısından devam eden kısımda NATO vasıtasıyla entegrasyon sürecinde verilen destekleri ve işbirliklerini inceleyeceğiz.

Soğuk Savaşın hemen sonrasında Avrupa’da ortaya çıkan diğer önemli hadise ise Yugoslavya’nın dağılmaya başlaması olmuştur. Yugoslavya’nın dağılması ile Avrupa’da yeni küçük cumhuriyetler ortaya çıkmıştır. Yeni cumhuriyetlerin ortaya çıkması ile bölgede sınır sorunları ve etnik çatışmalar meydana gelmiştir. Ve bu çatışmalar Avrupa’da Sovyetler tehdidinin ortadan kalkmasından sonra en önemli sorun halini almıştır.¹¹⁵

NATO, Sovyet Birliğinin ve Yugoslavya’nın dağılması sonucunda bağımsızlıklarını ilan etmiş cumhuriyetlere yönelik yeni politikalar geliştirmiştir. NATO öncelikle, kendi içinde değişim gerçekleştirerek Avrupa’da ve küresel olarak yeni tehditler

¹¹⁵ Mehmet Fatih Çömlekçi, “Yugoslavya’nın Dağılma Süreci ve Bosna Savaşı Sırasında Türk Basını”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 9/2 (2020), s.278-279.

belirlemiş ve bu tehditlerin ortadan kaldırılması için stratejik değişimler geçirmiştir. Belirlemiş olduğu yeni stratejik konseptler doğrultusunda özellikle Orta ve Doğu Avrupa olmak üzere Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine yönelik yeni politikalar geliştirmiştir. NATO bu politikalar çerçevesinde yeni ortaklık ve iş birliği alanları oluşturarak yeni kurulan cumhuriyetleri kendisine adapte etmeye çalışmıştır. NATO izlediği politikalarla Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme hamleleri ile birçok yeni ortaya çıkmış ve daha önceden varlıklarını sürdüren ülkeleri ittifakın içine almıştır.¹¹⁶

3.1.1 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin (KAİK) Kuruluşu ve Amacı

Temmuz 1990 tarihinde gerçekleştirilen NATO'nun Londra Zirvesinde eski Sovyet ülkeleri ile sürekli ve düzenli diplomatik ilişkilerin kurulması için kararlar alınmıştır. Alınan kararlar NATO'nun Sovyet ülkeleri ile ilişkilerini başlatmasında ilk adım olarak görülmektedir. Zirveye Sovyetler Birliği'nin son lideri olan Mihail Gorbaçov da katılmış ve karşılıklı saldırmazlık paktı önerilmiştir. Bunun ardında 1991 Kasım ayında gerçekleştirilen NATO'nun Roma Zirvesinde Barış ve İşbirliği bildirisi yayınlanmıştır. Aynı zamanda bu zirveye diplomatik ilişkilerin sürdürülmesi ve iş birliğinin kurulması amacı ile aynı yılın Aralık ayında gerçekleştirilecek olan NATO üye ülkelerinin dışişleri bakanları toplantısına tüm Sovyet ülkeleri davet edilmiştir.

117

1990 Londra Zirvesine Sovyet ülkelere barış elinin uzatılması yönünde alınan kararlar ve 1991 Roma Zirvesinde kabul edilen yeni stratejik konseptin somut sonucu olarak 1991 yılının Aralık ayında KAİK'in kurulması olmuştur. KAİK eski Varşova Paktı ülkeleri ile diyalog kurmak ve iş birliği geliştirmek amacı ile bir forum olarak kurulmuştur. Bu konseyin kurulduğu toplantıda Rusya büyükelçisi Sovyetler Birliğinin artık dağıldığını ve kendisinin de sadece Rusya'yı temsil ettiğini açıklamıştır.¹¹⁸

¹¹⁶ Şafak Oğuz, "NATO'nun Fikri Genişlemesi", ANKASAM, erişim 3 Temmuz, 2024, <https://www.ankasam.org/anka-analizler/natonun-fikri-genislemesi/>.

¹¹⁷ Sönmez, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun", s.231.

¹¹⁸ "North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)", NATO, erişim 15 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm?selectedLocale=en.

KAİK, ilk sırada NATO üyesi olan on altı ülke, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden altı ve Baltık ülkelerinde üç ülkenin katılımı ile kurulmuştur.¹¹⁹ Bunun ardından 1992 yılında Azerbaycan, Arnavutluk ve Gürcistan KAİK'e katılmıştır.¹²⁰ Yirmi beş ülkenin katılımı ile kurulan bu konsey NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası kabul ettiği yeni stratejinin tezahürü olarak görülmektedir. KAİK, dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde kurulmuş ve NATO üyesi olmayan Orta ve Doğu Avrupa ülkeler ve eski Varşova Paktı ülkeleri ile düzenli diplomatik ilişkiler yürütmek için, danışma ve iş birliği formu olarak kurulmuştur.¹²¹

KAİK başta barışı sağlamak, demokratik değerlerin muhafaza edilmesi, silahsızlanmanın ilerletilmesi, savunma stratejilerinin oluşturulması, askeri konuların değerlendirilmesi, sivil-asker ilişkilerinin pekiştirilmesi, silah sanayinin sivil amaçlarla istismarı, savunma bütçelerinin kontrol edilmesi gibi askeri konularda ilerleme kaydetmek gibi hedeflerle kurulmuştur. Bunun yanı sıra bilimsel iş birliğinin geliştirilmesi, savunma ile ilgili olan çevresel problemlerin değerlendirilmesi ve askeri hava trafiği gibi birçok konuyu müzakere etmek ve birlikte hareket etmek amacı gibi konuları da kapsamaktadır. KAİK'nin yılda en az bir defa mecburi olarak toplanması kararı alınmıştır. Ayrıca gerektiği zamanlarda acil toplantılar yapılmasına imkan sağlayarak üye ülkeler arasında iletişim ve iş birliği sağlamak için sürekli temas halinde olma olanağını sunmayı hedeflemiştir.¹²² Bütün bunlarla KAİK'nin temel hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz. Bu hedeflerden ilki yanlış anlaşılmalardan ve yeni düzenlemelerden ortaya çıkabilecek olası çatışmaları minimum düzeye indirmek. Diğer önemli hedef ise tüm Avrupa'da güvenlik ortamını artırmak. Bu kapsamda müttefiklerin güvenliğini etkileyecek olası çatışmaları ve riskleri en iyi şekilde yönetebilmek ve sorunların çözülmesi için yeni ortaklıklar ve işbirliklerini ortaya koymak olmuştur.¹²³ Bu açıdan baktığımız zaman 1990'ların başında Avrupa'da ortaya çıkan belirsizlik ve güvensizlik ortamının bir nebze giderilmesi için KAİK, atılan ilk adım olarak önem taşımaktadır.

¹¹⁹ Demirdöğen, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO", s.159.

¹²⁰ "North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)".

¹²¹ Murat Gül, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10/1 (2015), s.159.

¹²² Derya Gonca Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2006, s.48.

¹²³ Mitat Çelikkpala, "NATO İşbirlikleri ve Ortaklıkları", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 10 (2019), s.1. (erişim 17.01.2024).

ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ve Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin ittifakın içine alınmasını istemiştir. Bu ülkeler ittifaka alınarak demokratik gelişmelerinde desteklenmesi, NATO'nun yeni vizyonunun temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu açıdan baktığımız zaman KAİK NATO'nun önleyici diplomasisinin bir parçası olarak eski Sovyet Cumhuriyetleri ile NATO arasında önemli bir forum olarak görülebilir. Ancak, KAİK bahsi geçen devletlerin güvenlik alanındaki endişelerinin giderilmesinde tam anlamıyla başarılı olduğu söylenilemez. Bu dönemde KAİK'nin ulaştığı hedef yeni bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin demokratik süreçlerini desteklemek ve ittifakı genişleterek güvenlik ve iş birliği teşvikini sağlamak olmuştur.¹²⁴

KAİK her ne kadar üye ülkelerin güvenlik endişelerini tam anlamıyla gidermiş olmasa da 1990'ların başında güvenlik ortamının oluşmasında önemli katkıları olmuştur. KAİK yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin NATO ile ilişkilerinde çok taraflı siyasi istişare ve işbirlikleri ile önemli ölçüde yol kat etmiştir. NATO'nun BİO programının başlatılmasına da bir zemin hazırlamıştır. Siyasi istişarelerle yanı sıra KAİK savunma ve askeri temaslar ve işbirlikleri konularında bir yol açıcı olmuştur.¹²⁵ Bütün bunlara rağmen KAİK üyesi ülkelerin NATO ile bireysel istişare ve iş birliği için ilişkilerin geliştirilmesi özelliğine sahip değildi.¹²⁶

1997 yılına gelindiğinde KAİK, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) olarak güncellenmiş versiyonu ortaya koyulmuştur.¹²⁷ AAOK NATO'nun günümüze kadar devam eden önemli ortaklık projesidir. Aynı zamanda BİO programının da siyasi bir üst çatısı olarak görebiliriz. Günümüzde AAOK ittifak üyesi olan ve üye olmayan toplam 50 ülkenin katılımı ile diyalog ve danışmaya yönelik çok taraflı bir form olarak varlığını sürdürmektedir.¹²⁸ AAOK genel olarak ittifak üyesi ülkeler ile ortak ülkeler arasında devam eden iş birliğinin siyasi çerçevesini oluşturmaktadır. Bu

¹²⁴ Gül, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla", s.259.

¹²⁵ "North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)".

¹²⁶ "Euro-Atlantic Partnership", NATO, erişim 15 Ocak, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67979.htm.

¹²⁷ Gökhan Özkan, "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Endeksinde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2010), s.116.

¹²⁸ "Euro-Atlantic Partnership".

ortaklığa katılan üye olmayan birçok ülke günümüzde artık birer ittifak üyeleri olarak konseyde varlıklarını devam ettirmektedirler. Günümüz itibarıyla 32 ittifak üyesi, 18 ittifak üyesi olmayan ortak ülkeleri bir araya getirmektedir. AAOK vasıtası ile birçok alanlarda özellikle uzun vadeli istişare ve işbirlikleri gerçekleştirilmektedir.¹²⁹

3.1.2 Barış İçin Ortaklık (BİO) Programının Başlatılması ve Amaçları

1990'lı yıllarda Avrupa'da birçok yeni bağımsızlığını kazanmış cumhuriyetler ortaya çıkmıştır. Bunların bazıları Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra birlikten ayrılan cumhuriyetlerdi. Bazıları ise Yugoslavya'nın parçalanmasının ardından bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerdi. Bu yeni bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin ortak sorunu olarak güvenlik endişesi öne çıkmaktadır. KAİK bu güvenlik endişesini bir nebze gidermiş görünse de yalnızca geçici bir araç olduğuna inanılmıştır. Bu duruma sebep olan en önemli etken ise KAİK projesinin çok taraflı politik danışma ve diyalog üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Ortaklar ile ayrı ayrı iki taraflı ilişkiler kurma olanağını sağlamamıştır.¹³⁰ Özellikle eski Varşova Paktı ülkeleri kendilerine mahsus özel güvenlik sorunlarının diğer ortaklardan farklı değerlendirilmemesinden hoşnutsuzluk duymuşlardır.¹³¹ NATO bu ülkelerin güvenlik endişelerini gidermek amacı ile izlediği politikalardan biri de "Barış İçin Ortaklık" (BİO) programının başlatılması olmuştur. Bu bölümde BİO programının başlatılmasının sebebi, amaçları ve ulaşılması istenen hedeflerini inceleyeceğiz.

BİO programı ilk olarak 1994 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Brüksel Zirvesinde duyurulmuştur. Bu program NATO'ya ortak olmak isteyen ülkelere yönelik savunma alanlarında NATO ile pratik iş birliği yapabilmeleri için bir form olarak sunulmuştur.¹³² BİO programının başlatıldığı 1994 Brüksel Zirvesinin bildiri metninde de belirtildiği üzere bu program NATO'nun üye olmayan ülkelerle gerçek ortaklık kurulmasını hedeflemektedir. NATO BİO programını başlatarak ortak

¹²⁹ "Euro-Atlantic Partnership Council", NATO, erişim 3 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm.

¹³⁰ "Ortaklık Yoluyla Güvenlik", NATO, erişim 10 Mart, 2024, <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>.

¹³¹ Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", s.47.

¹³² Utku Yapıcı, "Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, (2007), s.1483.

lkeler ile ilişkilerde danışma ve diyalogun ötesine geçiyor.¹³³ BİO programı KAİK projesinin çatısı altında KAİK'ın eksiklerini tamamlamakla birlikte askeri ve güvenlik boyutunu oluşturmaktadır.¹³⁴ BİO programı KİAK girişiminden farklı olarak ortak ülkelerin NATO ile ikili ilişkiler kurma ve geliştirme olanağı sağlamaktadır. Ortak lkeler kendi isteklerine göre iş birliği için kendi önceliklerini belirleyerek NATO ile bireysel ilişkiler kurma olanağı tanımaktadır. Bunun amacı ortakların NATO ile işbirliklerini kendi önceliklerine göre seçmelerini sağlamak ve ilişkilerde ilerleme düzeyini ve hızlarını kendilerinin belirlemesidir.¹³⁵ Ortakların kendilerine özgü güvenlik sorunları, ihtiyaçları ve eksiklikleri diğer ortaklardan farklılık gösterebilir. Bu açıdan BİO programının en önemli unsuru olarak ortakların kendi işbirlikleri alanlarını seebilmelerine olanak sağlamasıdır. Ortak alışma Programı ortaklara hitap edecek çeşitli çalışma alanlarını belirterek bu alanlarda yapılabilecek faaliyetleri sıralar. Bu alanlar kabaca askeri, savunma, iletişim ve meteorolojik konularda planlama yapma, strateji belirleme, altyapı oluşturma, standardizasyon sağlama, destek verme, eğitim ve tatbikatlardan oluşmaktadır.¹³⁶ NATO ortaya koyduğu bu proje ile KAİK'ın eksiklerini tamamlamış ve ortaklarla ilişkilerde ilerleme kaydedilmesi için yol açmıştır.

BİO programının genel amacı Soğuk Savaşın hemen akabinde Avrupa bölgesinde meydana gelmiş olan otorite açığını NATO vasıtasıyla doldurarak çözüme kavuşturmaktır.¹³⁷ Bu sayede nihai amacı olarak Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin ve istikrarın sağlanması olmuştur. Aynı zamanda zirve bildirisinde güvenlik ve istikrarın ancak iş birliği ve ortaklıklarla sağlanabileceği belirtilmiştir. NATO'nun bu hedeflere ulaşmasını mümkün kılacak olan araçlara ve izlenecek yol BİO ereve Belgesi'nde belirtilmiřtir¹³⁸

NATO'nun objektifi, Avrupa bölgesindeki (zellikle Doğu Avrupa bölgesi) sorunların krizlere yol açmasının karşısını almak için bölgedeki ülkelerin ittifak

¹³³ Beishenbek Toktogulov, "NATO's Partnership For Peace (PfP) Program and Regional Security in Central Asia", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik niversitesi, 2007, s.47.

¹³⁴ Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", s.48.

¹³⁵ "Partnership for Peace programme", NATO, erişim 15 şubat, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm.

¹³⁶ NATO, *NATO El Kitabı*, NATO Office of Information and Press, 2001, s.67-68.

¹³⁷ Eyüp Zengin ve M. Said Tosun, "Barış İçin Ortaklık Programı erevesinde Azerbaycan-NATO İlişkileri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 4/1, s.60.

¹³⁸ Toktogulov, , "NATO's Partnership For Peace (PfP)", s.47.

bünyesine katmaktır. KAİK ve BİO gibi girişimler de NATO'nun bu objektifinin siyasal yansımalarıdır. Bu girişimler sadece NATO ile diyalog ve iş birliği için değil, aynı zamanda bölge ülkelerin kendi aralarındaki sorunların ve çekişmelerin giderilmesinde ve demokrasinin güçlendirilmesi için önem arz etmektedir. Fakat bu girişimlerden özellikle KAİK, ülkelerin kendi aralarındaki sorunların giderilmesinde etkili olduğu söylenilemez. Örneğin Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorun çözüme kavuşmamıştır. Aynı zamanda Gürcistan-Abhazya sorunu da çözüme ulaşamamıştır.¹³⁹ BİO programı ülkelerin kendi aralarındaki sorunları ve çekişmeleri giderilmesinde konusunda her alanda etkili çözüm getirmese de ilerleyen yıllarda geliştirilerek özellikle ortak ülkelerin ittifaka katılma konusunda oldukça başarılı görülebilir.

1994 yılında başlatılan BİO programı ilerleyen yıllar içerisinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Kaydetmiş olduğu ilerlemelerle güçlendirilen ve yeni özelliklerle donatılan BİO, aşamalar kaydederek adeta NATO'ya giriş için bir formasyon niteliği kazanmıştır.¹⁴⁰ BİO Çerçeve Belgesinde de belirtildiği üzere NATO'ya yeni üye ülkelerin kabul edilmesi sürecinde BİO programına aktif katılımın önemli etkisi olacaktır.¹⁴¹

BİO Programına katılmak için tüm KAİK üyeleri, AGİK üyeleri ve bu programa destek vermek isteyen ve yeteneklere sahip ülkeler davet edilmiştir.¹⁴² BİO programı başlatıldığı yılın ilk ayından itibaren hemen katılımlar başlamıştır. Günümüze kadar BİO programına toplam 34 ülke daveti kabul ederek katılmıştır. Programın başlatıldığı 1994 yılında toplam 23 ülke katılmıştır. Bu ülkelerden 13'ü eski Sovyetler Birliği ülkesi¹⁴³, diğer 10'u ise Orta, Kuzey ve Doğu Avrupa ülkeleridir.¹⁴⁴ 1995 yılında daha 4 ülke BİO programına katılmıştır. Bu 4 ülkeden biri eski Sovyet Birliği ülkesi olan Beyaz Rusya, diğer üçü: Avusturya, Malta ve Kuzey Makedonya

¹³⁹ Gülden Ayaman, "Soğuk Savaşın Ardından Yeni Bir NATO Arayışı", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 8 (1994), s.14.

¹⁴⁰ Tugay Gürler, "NATO'nun Barış İçin Ortaklık Konsepti ve Güvenlik Politikaları", Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, 2009, s.83.

¹⁴¹ NATO, *NATO El Kitabı*, s 66.

¹⁴² NATO, *NATO El Kitabı*, s 65.

¹⁴³ Katılım tarihi sırasıyla: Litvanya, Estonya, Letonya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Özbekistan, Ermenistan.

¹⁴⁴ Katılım tarihi Sırasıyla: Romanya, Polonya, Macaristan, Slovakya, Bulgaristan, Arnavutluk, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, İsveç, Finlandiya.

olmuştur. Daha sonra 1996 yılında İsviçre, 1999 yılında İrlanda ve 2000 yılında ise Hırvatistan katılmıştır. BİO programına Sovyetler Birliği ülkelerinden en son Tacikistan 2002 yılında katılmıştır. Programa en son katılan ülkeler ise 2006 yılında Bosna Hersek, Karadağ ve Sırbistan olmuştur.¹⁴⁵ BİO programına katılmış olan 34 ülkenin 16'sı¹⁴⁶ farklı tarihlerde ortaklıktan NATO üyeliğine geçmişlerdir. Günümüzde BİO programına katılımcı 18 ortak ülke¹⁴⁷ vardır. Bu ülkelerden Rusya ve Beyaz Rusya ile olan ortaklık ilişkileri Kuzey Atlantik Konseyi'nin Güvenlik ortamına yönelik kararları doğrultusunda askıya alınmıştır.¹⁴⁸

BİO programının temeli ortak ülkelerin her biri için sorumluluklar belirleyen bir Çerçeve Dokümanının tamamıdır. NATO ile ortak olmak isteyen ülkeler bu Çerçeve Doküman Belgesini imzalamak zorundadırlar. Birleşmiş Milletler (BM) şartlarına ve demokratik ilkelere uymaya ilişkin şartlar içermektedir.¹⁴⁹ Bu doküman tüm demokratik toplumlara gelecek olan tehditlere karşı koruma sözü vermektedir. Bu kapsamda tüm ortakları uluslararası hukuk kurallarına tabi olmaya, BM Antlaşması çerçevesindeki sorumlulukları yerine getirmeye, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine uygun hareket etmeye davet eder. Ülkelerin mevcut olan sınırlarını tanımak ve onlara saygılı davranmalarını ister. Devletler birbirine karşı tehdit oluşturmaktan ve güç kullanmalarından kaçınmalıdırlar. Ortaklar aynı zamanda kendi silahlı birlikleri üzerinde demokratik denetimin sağlanması için savunma bütçelerinde ve savunma planlarında şeffaflığın temin edilmesini taahhüt ederler. Bunun amacı aynı zamanda ortak ülkelerin silahlı kuvvetlerinin NATO ile beraber ortak operasyonlar gerçekleştirebilmeleri için kendi kapasitelerini geliştirmeleridir. Ortak ülkelerden herhangi biri kendine yönelik olan, bağımsızlığına ve güvenliğine karşı algılanan olası tehditlerde NATO danışma taahhüdü vermektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁵ "NATO of Partnership for Peace Framework Document", NATO, erişim 12 Mart, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm.

¹⁴⁶ NATO üyeliğine geçiş tarihi sırasına göre: Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Finlandiya, İsveç.

¹⁴⁷ Katılım tarihi sırasıyla: Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Özbekistan, Beyaz Rusya, Avusturya, Malta, İsviçre, İrlanda, Tacikistan, Bosna Hersek, Sırbistan.

¹⁴⁸ "NATO's partnerships", NATO, erişim 12 Mart, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?#footnote1.

¹⁴⁹ Zengin ve Tosun, "Barış İçin Ortaklık Programı", s.60.

¹⁵⁰ "Ortaklık Yoluyla Güvenlik", s.10.

NATO, BİO programı ile ortak olacak olan ülkelere, üst paragrafta bahsettiğimiz Çerçeve Doküman Belgesinde yer alan taahhütleri vermelerini istemesinin önemli amaçları vardır. Bu amaçları kısaca açıklayacak olursak: ortakların ulusal planlamalarında ve bütçelerinde şeffaf olmalarını kolaylaştırmak, savunma birliklerinin demokratik yollarla kontrol edilebilirliğini garanti altına almak, BM tarafından verilecek yetkilerle ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) sorumluluğu altında yürütülecek olan operasyonlara katılmak için hazırlıklı olmak ve bu özelliği sürekli güncel tutmak. Aynı zamanda BİO programına ortak ülkelerin barışı koruma görevlerini, insani yardım ve arama kurtarma faaliyetleri kapsamında yapılacak operasyon görevlerini üstlenebilmeleri için yeteneklerini güçlendirmek amacıyla NATO ile ortak planlar yapmak, bu doğrultuda eğitim ve tatbikatlar gerçekleştirmek ve askeri iş birliği geliştirmek. Bütün bunların sonunda ortak ülkelerin askeri birlikleri ile ittifak üyesi ülkelerin askeri birliklerinin ortak çalışabilirliğini sağlamak.¹⁵¹

NATO bünyesinde ve BİO programı çerçevesinde çalışan kurum ise Siyasi-Askeri Yönetim Komitesidir. Bu komitenin ittifak üyeleri ve ortak ülkelerle farklı formatlarda bir araya gelmektedir. Komitenin temel görevi koordinasyonu sağlamaktır. Sorumlulukları şu şekildedir: BİO programı hakkında Kuzey Atlantik Konseyi'ne (KAK) tavsiyeler vermek, Ortak Çalışma Programı için koordinasyon sağlamak, NATO askeri makamları için askeri tatbikat ve operasyonlarında bağlamında siyasi-askeri rehberler hazırlamak, Bireysel Ortaklık Programların hazırlanması ve KAK'ye sunulması için öncülük etmek.¹⁵² NATO'nun BİO programı çerçevesinde faaliyet gösteren bir diğer kurum ise KAK'nin yönergesi ile oluşturulan Ortaklık Eşgüdüm Hücresidir (PCC). Bu kurum Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı (SHAPE) ile beraber Belçika'nın Mons şehrinde bulunmakta¹⁵³ ve NATO Harekat Komutanlığında yer almaktadır.¹⁵⁴ PCC'nin geniş anlamda görevleri BİO çerçevesi içinde gerçekleştirilecek tüm ortak askeri faaliyetlerin eşgüdümünü sağlamaktır. Ortak Çalışma Programının içinde askeri boyutta yer alan eğitim faaliyetleri, tatbikat, insani yardım faaliyetleri, arama-kurtarma operasyonları ve

¹⁵¹ NATO, *NATO El Kitabı*, s.66.

¹⁵² İslam Yusuf, "Partnership for Peace", Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1999, s.43.

¹⁵³ NATO, *NATO El Kitabı*, s.69.

¹⁵⁴ "Ortaklık Yoluyla Güvenlik", s.11.

barışı koruma operasyonların yürütülmesinde eşgüdümü sağlamak, aynı zamanda bu faaliyetlerin izlenmesi ve raporlanmasını yaparak BİO'nun Ortak Çalışma Programını gözden geçirme ve tekrar planlanma sürecinde yardımcı olmak da PCC'nin görevlerine dâhildir.¹⁵⁵

BİO programının siyasi, güvenlik ve askeri başarıları göz önünde bulundurularak değişimlerin kaçınılmaz olduğu belirtilmiş ve 1996 yılının aralık ayında NATO bakanlar toplantısında programın güncellenmesi kararı alınmıştır. Güncelleme sırasında alınacak kararlarda dikkat edilecek konular 1997 yılında Harvard Üniversitesinde hazırlanan raporda şu şekilde belirtilmiştir: İttifak ve ortak ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlenmesini sağlanması göz önüne alınacaktır. Demokrasilerini geliştirmekte olan ülkeler ile geliştirilmiş ilişkilerin daha da güçlendirilip, BİO programını Avrupa güvenliğinin temelini oluşturulması için kararların alınması gereği belirtilmiştir.¹⁵⁶

1997 yılında NATO üye ülkelerinin savunma ve dışişleri bakanları BİO programına ve yeni nitelik kazandıracak siyasi, güvenlik ve askeri yönlerini güçlendirecek yeni kararlar almıştır. Alınan kararlara ortak ülkeleri gelecek yıllarda olası krizlerde birlikte hareket etmek için hazırlamak ve bu süreçte alınacak kararlarda ortaklara daha çok söz hakkı vermeyi amaçlamıştır. BİO programının geliştirilmesindeki temel hedefler şu şekildedir: BİO programının siyasi istişare faktörlerini geliştirmek, daha işlevsel rol geliştirmek, ortakların BİO karar alma sürecinde daha çok söz sahibi olmasını sağlamak.¹⁵⁷ Bu çerçevede somut kararlardan ilki çeşitli bölgelerdeki NATO karargahlarında bölgesel bazda BİO Karargah Unsurlarının kurulması olmuştur. Diğer somut adım ise kurulan bu karargahlarda ortak ülkelerin subaylardan oluşan personelin kadrolarda görev alması olmuştur.¹⁵⁸ 1997 yılında BİO programına yapılış olan bu güncellemeler sonucunda bazı ortakların NATO'nun gerçekleştirmiş olduğu operasyonlara daha fazla oranda katılım sağlamışlardır. Bu güncellemeyle NATO ile ortak ülkeler arasındaki ilişkiler farklı derecelerde ilerlemiştir.¹⁵⁹ BİO

¹⁵⁵ Istvan Szonyi, "The Partnership for Peace as a process of adaptation", *The Journal of Slavic Military Studies*, 11/1 (1998), s.23-24.

¹⁵⁶ Debra Cook, Mark Daniels, Michael Fleming, John Hawkins, Eric Reffett, "Partnership for Peace: The Vector for European Security", *National Security Program Discussion Paper 9702, Harvard University*, (1997), s.31.

¹⁵⁷ Yusuf, "Partnership for Peace", s.47.

¹⁵⁸ NATO, *NATO El Kitabı*, s.69.

¹⁵⁹ İbrahim Emre Tezcan, "21. Yüzyılda NATO" Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2012, s.72.

programının geliştirilmesi 1999 Washington Zirvesine daha da ileriye götürülmüştür. Bu zirvede “21. Yüzyıl İçin Ortaklığa Doğru” başlıklı rapor hazırlanarak BİO programı daha da güçlendirilmiş ve operasyonel hale getirilmiştir.¹⁶⁰

BİO programı yıllar geçtikçe, ortaklar ile daha verimli iş birliği kurma açısından sürekli revize edilmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen NATO’nun Lizbon Zirvesinde BİO programı kavramsal olarak daha da genişletilmiştir. İttifak üyesi devletler daha esnek bir ortaklık politikası benimseyerek NATO’nun tüm iş birliği alanlarını, tatbikat ve operasyonları BİO çerçevesinde tüm ortaklar için açık hale getirmişlerdir. 2011 yılında ise BİO programı çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler coğrafi alan olarak genişletilmiştir. 2011 yılında ittifak üyesi devletlerin dışişleri bakanlarının onayladığı ortaklıklar politikası kapsamında BİO programı içinde ortaklara sunulan faaliyetler ve tatbikatlar NATO’nun diğer iş birliği alanları olan Akdeniz Diyaloguna, İstanbul İşbirliği Girişimine ve küresel tüm ortaklara açılmıştır.¹⁶¹

3.1.3 NATO’nun Doğu Avrupa’ya Doğru Genişlemesi

Bildiğimiz üzere NATO 1949 yılında ABD’nin girişimleri ile 12 devletin¹⁶² bir araya gelerek oluşturduğu ve Sovyetler Birliği tehdidine karşı bir savunma örgütü olarak ortaya çıkmıştır. 12 devlet ile kurulan NATO, Soğuk Savaş boyunca 4 yeni üye devletin (Türkiye, Yunanistan, Almanya, İspanya) katılımı ile Soğuk Savaştan 16 üye ile çıkmıştır. Soğuk Savaşın ardından dönüşüm politikaları yanı sıra yeni bir genişleme dalgası başlatan NATO günümüze kadar 16 yeni üye devletin¹⁶³ kabul edilmesi ile günümüzde 32 üyeli bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Çalışmamızın konu kapsamı açısından Soğuk Savaş dönemi genişlemelerine kısaca değinerek, konumuz kapsamı için önem arz eden Soğuk Savaş sonrası genişleme dalgalarını inceleyeceğiz.

¹⁶⁰ Mehmedin Tahirovic, “Montenegro and the NATO Partnership for Peace Program”, *The Quarterly Journal*, 7/1 (2008), s.23.

¹⁶¹ “Partnership for Peace programme”.

¹⁶² ABD, Kanada, Hollanda, Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, İtalya, Portekiz, İzlanda, Danimarka, Norveç, Lüksemburg.

¹⁶³ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Finlandiya, İsveç.

NATO kurulduğu zaman Türkiye ve Yunanistan da ittifaka dâhil olmak istemişlerdir. Fakat bu ittifakın Kuzey Atlantik bölgesi ile sınırlı olacağı fikrinde durularak Türkiye ve Yunanistan ittifak dışında tutulmuştur. Fakat Türkiye ittifak üyesi olmakta ısrar etmiş ve üye başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin üyelik başvurusu çeşitli nedenlerden dolayı tekrar reddedilmiştir. Daha sonra Kore Savaşı'nın patlak vermesi sonucu ve BM'nin Kore'ye asker gönderme talebi doğrultusunda Türkiye'nin Kore'ye asker yollaması ve üstün başarılar sergilemesi özellikle ABD tarafından olumlu karşılanmıştır. Ayrıca ABD istihbarat teşkilatının raporlarına göre olası Sovyet saldırılarına karşı savunma için Türkiye'nin önem arz ettiği belirtilmiştir.¹⁶⁴ Bunun üzerine 1951 yılının Eylül ayında yapılan toplantıda Türkiye ve Yunanistan oy birliği ile NATO üyeliği için davet edilmiştir.¹⁶⁵ Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik protokolü aynı yılın ekim ayında imzalandı ve ertesi yıl, 1952 Şubat ayında yürürlüğe girmiştir. İttifak, kurulduğu tarihten üç yıl sonra Türkiye ve Yunanistan'ın kabulü ile ilk genişleme politikasını Doğu Avrupa'ya doğru gerçekleştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkan Avrupa ülkelerinin silahlı kuvvetleri yıpranmış ve zayıf durumda idi. Bu durumda ABD, Avrupa kıtasını Sovyetler tehdidine karşı savunmak için güçlü bir orduya ihtiyacın olduğunu savunmuştur. NATO ya daha fazla askeri güç gerekiyordu. Bunun üzerine İngiltere başbakanı Winston Churchill güçlü bir Avrupa Ordusu fikrini sunmuştur. ABD ise bunun yalnızca Batı Almanya'nın NATO içerisinde tekrar silahlandırılarak gerçekleştirilebileceğini ileri sürmüştür. Almanya'nın yeniden silahlandırma fikri Avrupa içerisinde endişeye neden olmuştur. Bu sorun nihayetinde 1954 yılında NATO çatısı altında kurulan Batı Avrupa Birliği (BAB) girişimi ile çözüme kavuşmuştur. İngiltere, İtalya ve Batı Almanya'nın kurduğu BAB ile Almanya'nın kontrol altında silahlandırılmasını sağlamıştır.¹⁶⁶ Ardından 1955 yılında Almanya NATO üyesi olarak kabul edilmiştir. Avrupa'da hüküm süren Almanya'nın silahlandırılması endişesi de NATO çatısı altında çözüme kavuşmuştur.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Süleyman Ekici ve Abdulkadir Baharçipek, "NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/11 (2016), s.157-161.

¹⁶⁵ İsmail Efe, "NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri", *History Studies*, 11/2 (2019), s.607.

¹⁶⁶ Orhan Göktepe, "Avrupa Ordusu ve NATO İkilemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48 (2024), s.165-166.

¹⁶⁷ Tarık Oğuzlu, "NATO ve Yeni Dünya Düzeni", *Güvenlik Yazıları Serisi*, 20 (2019), s.1. (erişim 15.03.2024).

Soğuk Savaş döneminde NATO son genişlemesini 1982 yılında İspanya'nın katılımı ile Güneybatıya doğru yapmıştır. 1975 yılında İspanya'da 40 sene devam eden Franco diktatörlüğü sona ermiştir. Ardından 1981 yılında İspanya'da askeri darbe gerçekleşmiş ve Sosyalist bir parti iktidara gelmiştir. Yeni iktidar ilk başta NATO'ya katılmakta çekinceli davranışa da, 1982 yılında NATO'nun 16. üyesi olan İspanya, NATO'nun askeri yapısına ise uzun süre katılmamıştır. Bu durum 1996 yılına kadar devam etmiştir. 1995 yılında NATO genel sekreterliğine ilk defa bir İspanyol olan Dr. Javier Solana'nın atanması sonrası İspanya askeri olarak da NATO'ya katılmıştır.¹⁶⁸ İspanya'nın üye olması ile NATO'nun Soğuk Savaş dönemi genişleme hareketleri sona ermiştir. Bu dönemde 3 genişleme dalgası ile üye sayısını 12'den 16'ya çıkarmış ve 16 üye ile NATO Soğuk Savaş dönemini kapatmıştır.

NATO'nun asıl genişleme dalgaları Soğuk Savaş sonrası başlamıştır. NATO, Sovyetler Birliğinin dağılması ile fes edilen Varşova Paktı ülkeleri ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. İlk adım 1990 yılında gerçekleştirilen Londra Zirvesinde atılmıştır. Bu zirvede eski düşman devletlerle diplomatik ilişkiler kurma kararı alınmıştır. Ardından bu devletlerle ilişkileri yürütebilmek maksadıyla 1991 yılında KAIK kurulmuştur. Bu girişim ile bahsi geçen devletlerle diplomatik ilişkilerin temelleri atılmıştır. Daha sonra 1994 yılı Brüksel toplantısında bu devletlerle bireysel ilişkilerin geliştirilmesi için BİO programı kurulmuştur. Bu toplantıda aynı zamanda NATO'nun genişleme politikası bir ilke olarak benimsenmiştir.¹⁶⁹

NATO'nun genişleme politikası ittifakın kendi içinde tartışma konusu yaratmıştır. Bu konuyla ilgili ittifak üyeleri iki farklı görüşü savunmaktaydılar. İttifak üyelerinden Batı Avrupa ülkeleri NATO'nun genişlemesine sıcak bakmamışlar ittifakın kendi mevcut sınırları içerisinde kalması gerektiğini savunmuşlardır. Buna karşı olan diğer görüş ise ittifakın en baskın üyesi olan ABD'den gelmiştir. ABD, NATO sınırlarının genişletilmesi fikrini ileri sürmüştür. Bu fikre göre NATO sınırları Doğu Avrupa'ya doğru genişletilmeli ve hatta Güney Kafkasya'yı da içine

¹⁶⁸ "NATO member countries", NATO, erişim 15 Mart, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#gre-tur.

¹⁶⁹ Bahar Özsoy, "NATO Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme", *Журнал российских исследований*, (2022), s.115-116.

almalıdır. Bu görüşün altında yatan sebep ise bahsi geçen bölgelerde ortaya çıkan sorunları büyümeden yerinde çözmek olmuştur. Küreselleşmekte olan dünyada NATO kendi etrafında çıkan sorunlara sessiz kalması söz konusu olamaz ve bu sorunların çözümünde öncü olması gerekmektedir.¹⁷⁰

İttifak üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının 1994 yılında ilke olarak benimsedikleri genişleme kararının ardından 1995 yılında bu ülkeler bir araya gelerek bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmanın sonunda 1995 yılının Eylül ayında “NATO Genişleme Üzerine Çalışma” ismi verilen bir rapor yayımlandı.¹⁷¹ Bu çalışmayı iki önemli soru üzerinden yola çıkarak ortaya koymuşlardır. Bu sorulardan ilki “niçin” diğeri ise “nasıl” olmuştur. Bu sorulardan yola çıkarak ortaya konulan çalışma yeni üye ülkelerin alınması ile ilgili temel ilkelerden oluşmaktadır. Bu çalışma ile “niçin” sorusuna cevaben, Sovyetler Birliği’nin ve Varşova Paktı’nın dağılması sonucu olarak Avrupa kıtasında bölünmüşlük ve otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Bölünmüşlüğün yeni boyutlarına yol açmadan, güvenliğin temin edilmesi için NATO’nun genişlemesi zorunluluk doğurmakta ve aynı zamanda bu bir fırsat olarak ortaya çıkmakta olduğu, çalışma ile ortaya konulmuştur. Gerçekleştirilecek olan genişlemenin tek amacı Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik altına alınması ve bu bölgede istikrarın sağlanması olduğu belirtilmiştir. NATO’nun atacağı bu adım başkaları için tehdit oluşturmadığını ve tek hedefin ittifak üyesi ülkelerin güvenliğinin sağlanması ve barışın korunması olduğu da vurgulanmıştır.¹⁷² Ayrıca NATO’nun savunma ittifakı olarak devam edeceğine değinilmiştir.

Bu çalışma ile NATO’nun genişlemesi sonucu Avrupa-Atlantik bölgesinde bulunan tüm ülkeler için güvenliğin sağlanmasında çeşitli açılardan birçok katkının sağlanacağı sonucuna varılmıştır. Genişleme ile ulaşılan bu ülkelerin demokratik gelişmelerine destek sağlanacak, askeri yapıları ve bütçeleri denetlenecektir. Bunların sonucunda da Avrupa kıtasında bütünleşme yolu ile güvenlik tesis edilecektir.¹⁷³ Bu çalışma için yola çıkılan diğer soru da “nasıl” sorusuydu. Bu soruya ise raporda şu şekilde cevap verilmiştir: geçmiş dönemlerde gerçekleştirilen

¹⁷⁰ Koray Bayram, “NATO’nun Balkanlarda Genişleme Faaliyetleri”, *İdea Studies Journal*, 9/49 (2023), s.1068.

¹⁷¹ Alptekin Molla, “NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin analizi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008, s.30.

¹⁷² NATO, *NATO El Kitabı*, s.59-60.

¹⁷³ Molla, “NATO Savunma Politikaları”, s.30.

genişlemeler gibi önümüzdeki dönemde de Kuzey Atlantik Antlaşmasında yer verilen 10. maddeye esasen yeni ülkelerin bu Antlaşmaya katılımıyla NATO genişlemesi gerçekleşecektir. Çalışmada yeni üyeler ittifaka alındığı andan itibaren diğer üyeler gibi ittifakın tüm haklarından yararlanacak ve tüm yükümlülükleri üslenecektir. İttifak bünyesinde benimsenen tüm politika ve kuralları kabul edecek ve bunlara uyacaktır. Ayrıca ülkeler üyelik için davet edildiklerinde yukarıda saydığımız yükümlülükleri sadece kağıt üzerinde kabul etmesi söz konusu değildir. Bu ülkelerin bahsi geçen yükümlülükleri uygulama isteği olup olmadığına ve kapasitelerinin buna uygun olup olmadığına bakılacaktır. Bu ülkelerin birbiri ile ve kendi içlerinde etnik sebeplerden kaynaklanan sorunları, terörizm ile bağlı sorunları ve toprak ilhakı sorunları var ise bunlar AGİT ilkeleri çerçevesinde çözmeleri gerekmektedir. Çalışmada belirtilen diğer önemli husus ise üyelik davetleri oybirliği ile karara bağlanacağıdır.¹⁷⁴

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun ilke olarak benimsediği ve izlediği genişleme politikası çerçevesinde günümüze kadar yedi kez genişleme dalgası yaşamıştır. Bu genişleme dalgaları 1999, 2004, 2009, 2017, 2020, 2023 ve 2024 yıllarında gerçekleştirmiştir. 1999'dan günümüze kadar kayda geçmiş bu genişlemeler ile NATO 16 yeni ülkeyi¹⁷⁵ bünyesine katmıştır.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ilk genişleme dalgası 1994 Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda başlamıştır. Zirvede toplanan 16 ittifak üyesi devlet liderleri, Doğu Avrupa'da olan demokratik devletlerin ittifak bünyesine alınması konusunda ortak fikirde birleşmişlerdir. Doğu Avrupa bölgedeki demokratik devletlerin Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkı sağlayabilecek potansiyele sahip ülkelere üyeliğin açık olacağını belirtmişlerdir.¹⁷⁶ Brüksel Zirvesi'nde alınan bu karar doğrultusunda 1995 yılında yukarıda da bahsettiğimiz "NATO Genişlemesi Üzerine Çalışma" belgesi hazırlanmıştır. Hazırlanan bu belge çerçevesinde 1996 yılı boyunca BİO programına katılan 12 ortak ülke ile üyelik için görüşmeler sürdürülmüştür. Yoğun ve bire bir gerçekleştirilen bu görüşmelerde ittifakın çalışma

¹⁷⁴ NATO, *NATO El Kitabı*, s.60-61.

¹⁷⁵ NATO üyeliğine giriş tarihi sırasına göre: Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Finlandiya, İsveç.

¹⁷⁶ Tezcan, "21. Yüzyılda NATO", s.79.

prensibi ve bahsi geçen ülkelerin kendi içlerinde ve aralarındaki sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Görüşmelerin neticesinde 1996 yılının Aralık ayında ittifak üyesi devletler ertesi yıl gerçekleştirilecek olan Madrid zirvesinde alınacak kararlar için öneriler hazırlamaya başlamışlardır. 1997 yılının başında ittifakın askeri makamları bahsi geçen ülkelerin askeri yapılarıyla ilgili incelemeler başlatmışlardır.¹⁷⁷

Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler nihayetinde 8 Temmuz 1997 yılında gerçekleştirilen Madrid zirvesinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya NATO üyeliği için görüşmelerin başlatılması için davet edilmiştir.¹⁷⁸ Fransa ve İtalya ittifak üyeliği için Romanya ve Slovenya'nın da davet edilmesi için yoğun istekte bulunmuştur. Diğer ittifak üyeleri de üyelik katılımının üç ülke ile sınırlı kalmamasını istemişlerdir. Ancak Madrid zirvesinin sonunda sadece yukarıda adı geçen üç ülkenin daveti üzerinde kararda ittifak etmişlerdir. Aynı zamanda zirvede, ilerideki dönemde ittifaka katılmak isteyen ülkelere yönelik yeni girişimlerin yapılacağı kararı alınmıştır.¹⁷⁹ Üyelik için davet edilen bu üç ülke ile 1997 yılının eylül ve kasım aylarında katılım görüşmeleri yapılmıştır. Aralık ayında ise bu ülkelerin katılım protokolleri ittifak üyesi devletlerin dışişleri bakanlarınca imzalanmıştır. 1998 yılında ittifak üyesi devletler kendi iç prosedürleri doğrultusunda üç ülkenin katılımını onaydan geçirmişlerdir. Nihayet 1999 yılının mart ayında Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya tüm yasal prosedürlerin tamamlanması sonucu katılım belgelerini sunmuş ve resmen NATO üyesi olmuşlardır.¹⁸⁰ Bu üç ülkenin üyeliğe alınması ile NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişleme politikasının ilk adımı tamamlanmış ve günümüze kadar devam edecek bir süreç başlamıştır.

NATO'nun ilk genişleme dalgasının tamamlandığı yıllarda Orta ve Doğu Avrupa en büyük arzuları NATO üyesi olabilmektir. Bu ülkelerde hâkim olan düşünce komünizmin çöküşünün ardından demokratikleşmede ve serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde NATO üyesi olmak onların işini kolaylaştıracaktır. Diğer taraftan

¹⁷⁷ NATO, *NATO El Kitabı*, s.61-62.

¹⁷⁸ Molla, "NATO Savunma Politikaları", s.31.

¹⁷⁹ Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", s.128.

¹⁸⁰ NATO, *NATO El Kitabı*, s.62.

sekiz yıl öncesine bakıldığında NATO için bu ülkeler düşman statüsünde idi. Değil üye olmak bu ülkelerin tümü NATO için birer tehdit oluşturmakta idi. Ancak gelinen noktada hâkim olan düşünce ise bu ülkelerin NATO üyesi olması ile hem bölgede güvenliğin sağlanması için önemli, hatta insanlık ve dünyaya sulh gelmesi için en önemli faktördü.¹⁸¹

Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirilen ilk genişlemenin akabinde Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın ilk kez katılımı ile 24 Nisan 1999'da NATO'nun Washington Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirvenin bildiri metninin 4. maddesinde NATO'nun yeni Stratejik Konseptinin onaylandığı ve ittifakın genişleme süreci teyit edilerek Üyelik Eylem Planı kabul edilmiştir.¹⁸² Üyelik Eylem Planı NATO tam üyesi olmak isteyen ülkeler için hazırlık sürecinde bir danışmanlık ve geribildirim mekanizması olarak çalışmaktadır. Üyelik sürecini kapsayan tüm boyutlarda üye olmak isteyen ülkelere danışmanlık yaparak destek sağlanır.¹⁸³ Üyelik Eylem Planının nitelikleri şu şekildedir: Aday ülkeler için politik, ekonomik, savunma, kaynaklar, güvenlik ve yasal konuları içeren bir yıllık programlar sunulur. Bu programlar her aday ülkeye mahsus olarak öncelik ve şartlarına göre hazırlanmaktadır. Sunulan program çerçevesinde ülkelerin kaydettikleri ilerlemeleri politik ve teknik açıdan geribildirimini sağlamak ve değerlendirmek. İttifak üyesi ülkelerin aday ülkelere savunma ve askeri konularda yapacakları yardımlar için koordinasyon sağlamak. Bu ülkeler için oluşturulmuş olan planlama hedeflerinin ayrıntılarını ve incelemelerini içeren savunma planlaması yaklaşımıdır.¹⁸⁴ Günümüzde Üyelik Eylem Planına katılan tek ülke Bosna Hersek'tir. 2010 yılından itibaren katılan Bosna Hersek için 2018 yılında ilk yıllık ulusal programın sunulması için hazır olduğu kararı alınmıştır.¹⁸⁵

Üyelik Eylem Planı NATO'ya üye olmak isteyen ülkeler için açık kapı politikasının somut bir göstergesi niteliğini taşımaktadır. Buna karşın ittifaka üye olarak alınacak ülkeler için bir ön şart niteliğini de taşımamaktadır. Aynı zamanda Üyelik Eylem

¹⁸¹ Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", s.128.

¹⁸² "An Alliance for the 21st Century", NATO, erişim 2 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm.

¹⁸³ Tezcan, "21. Yüzyılda NATO", s.92.

¹⁸⁴ NATO, *NATO El Kitabı*, s.63.

¹⁸⁵ "Membership Action Plan (MAP)", NATO, erişim 2 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37356.htm.

Planına katılan ülkeler NATO üyeliğini garantilediği anlamına da gelmemektedir. Plana katılan ülkeler sadece olası üyelik için hazırlanmaktadır. NATO'ya üye olarak alınacak her ülke ayrı ve özel olarak değerlendirileceği belirtilmiştir.¹⁸⁶ Washington Zirvesinde başlatılan Üyelik Eylem Planı ile NATO'nun yeni genişleme dalgasının da temelini atmıştır.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ikinci genişleme dalgasının ilk adımları 21 Kasım 2002 yılında gerçekleştirilen Prag Zirvesinde atılmıştır. Yayınlanan Prag Zirvesinin Deklarasyonunun 1. maddesinde NATO'yu genişletmek ve 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni tehditlerle baş edebilmek için ittifakı daha da güçlendirmek amacıyla toplandığı belirtilmiştir. Zirve deklarasyonunun 2. maddesinde ise Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Bulgaristan'ın ittifaka katılımına yönelik müzakerelerin başlatılması için davet edildiği kayda alınmıştır. Ayrıca bahsi geçen maddede Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 10. maddesine atıfta bulunularak NATO kapısının katılmaya istekli olup ve yükümlülükleri yerine getirme kapasitesine sahip olan tüm demokratik Avrupa ülkelerine açık olduğuna vurgu yapılmıştır. Deklarasyonun 5. maddesinde ise yukarıda adını sıraladığımız ülkelerin NATO'ya katılımı ile ittifakın yüzleşeceği tüm sorunlarla mücadele kapasitesi artacağı belirtilmiştir. Bu maddenin devamında adı geçen ülkelerin 2004 yılında katılımın gerçekleştirilmesi için müzakerelerin hemen başlayacağı ve Üyelik Eylem Planı çerçevesinde tüm gerekli olan desteklerin verileceği taahhüt edilmiştir.¹⁸⁷

Yukarıda adı geçen üç Baltık ülkesi ve dört Balkan ülkesine yönelik genişleme adımı iki yıl süren katılım müzakere sürecinin ardından 2004 yılında bu ülkelerin NATO'ya tam üyeliği ile sonuçlanmıştır.¹⁸⁸ Bahsi geçen bu yedi ülkenin üye olması ile gerçekleştirilen genişleme dalgası NATO'nun günümüze kadar kayda geçen en kapsamlı genişlemesi olmuştur. Aynı zamanda Baltık devletleri olan Letonya, Litvanya ve Estonya'nın ittifaka katılımı ile bu genişleme adımı NATO'nun, Rusya

¹⁸⁶ Tezcan, "21. Yüzyılda NATO", s.92.

¹⁸⁷ "Prague Summit Declaration", NATO, erişim 4 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm.

¹⁸⁸ Remzi Bulut, "Doğu Bloku Ekseninden Avrupa Birliği'ne Üye Olan Ülkelerde Ekonomik Değişim", *TESAM Akademi Dergisi*, 11/1 (2023), s.359.

anakarası ile önemli ölçüde sınırının genişlediği stratejik genişleme adımı olma özelliğini taşımaktadır.

Soğuk Savaş sonrası genişleme politikasını hızlı ve kararlı bir biçimde devam ettiren NATO, 2-4 Nisan 2008 yılında gerçekleştirilen Bükreş Zirvesinde bir adım daha atmıştır. Bükreş Zirvesi Deklarasyonunun 2. maddesinde ittifaka üyelik için eski Varşova Paktı üyesi olan Arnavutluk ve eski Yugoslavya ülkesi olan Hırvatistan'ın katılım müzakerelerinin başlatılması için davet edildiğini açıklamıştır. Bu maddenin devamında da özgür ve barış içinde olan bütün bir Avrupa hedefinin vurgusu yapılmıştır. Ayrıca 23. maddesinde ise Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik isteklerinin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş ve bu ülkeler ile NATO üyesi olma konusunda anlaşık diye belirtilmiştir. Yine 23. maddenin devamında bu iki ülkenin Üyelik Eylem Planı için yaptıkları başvurularının desteklendiğini belirtmişlerdir. Fakat planın uygulanması için çözülmemiş sorunların mevcut olduğunu bu sorunların çözülmesi için yüksek siyasi seviyede ve yoğun bir ilişkinin başlanılacağına vurgu yapılmıştır.¹⁸⁹ Arnavutluk ve Hırvatistan'ın ittifaka katılım müzakerelerinin başlatılmasından tam bir yıl sonra 1 Nisan 2009 yılında resmen NATO üyesi olmuşlardır.¹⁹⁰ Bu iki ülkenin üyeliği 4 Nisan 2009 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Strazburg / Kehl Zirvesi bildiri deklarasyonunun 2. maddesinde teyit edilmiştir. Yine deklarasyonun 4. maddesinde ve 21. maddesinde Washington Antlaşmasının 10. maddesine atıfta bulunularak NATO kapılarının yeni üyelere açık olacağı bir kez daha teyit edilmiştir.¹⁹¹

Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyeliğinden sekiz yıl sonra 2017 yılında Karadağ NATO üyesi olmuştur. Karadağ 2006 yılında BİO programı üyeliğine dâhil olarak NATO ile ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. 2009 yılında ise Karadağ'ın olası NATO üyeliğine hazırlanması için Üyelik Eylem Planına katılması başvurusu kabul edilmiştir. Üyelik Eylem Planına kabul edilen Karadağ, altı yıl süren hazırlık aşamasını katetmiştir. Bu aşamayı tamamlayan Karadağ 2015 yılında gerçekleştirilen NATO'nun dışişleri bakanları toplantısında tam üyelik için davet

¹⁸⁹ “Bucharest Summit Declaration”, NATO, erişim 4 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm.

¹⁹⁰ Arif Bağbaşıoğlu, “NATO’nun Genişlemesi ve Balkanlar”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011, s.51.

¹⁹¹ “Strasbourg / Kehl Summit Declaration”, NATO, erişim 4 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm.

edilmiştir. İki yıl devam eden katılım prosedürünün ardından 2017 yılında Karadağ resmen NATO tam üyesi olmuştur.¹⁹²

NATO'ya katılan 30. üye devlet ise Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'dir. Makedonya ismi ile NATO üyeliğine adaylık için 2008 yılında başvuruda bulunmuştur.¹⁹³ Fakat Yunanistan veto hakkını kullanarak adaylık sürecini engellemiştir. Yunanistan'ın veto etme sebebi ise ülkenin "Makedonya" ismindeki anlaşmazlık yüzünden olmuştur. Buna sebep ise Kuzey Yunanistan bölgesinde Makedonya isminde yönetsel bir birimin mevcut olmasıdır.¹⁹⁴ Uzun süren isim tartışması nihayet 2018 yılında ülkenin yeni ismi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak Yunanistan tarafından kabul edilmesi ile NATO üyeliği için yol açılmıştır.¹⁹⁵ İsim anlaşmazlığı çözülmesinin akabinde 2019 yılında Kuzey Makedonya ile katılım protokolü imzalanmış ve NATO faaliyetlerine davetli olarak katılmaya başlamıştır.¹⁹⁶ 2020 yılının mart ayında ise Kuzey Makedonya Cumhuriyeti resmen NATO üyesi olmuştur.¹⁹⁷

NATO'nun günümüze kadar olan en son genişleme dalgası ise 2022 yılının başında Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgal etmesi ile yeniden değişen güvenlik parametrelerinin ardından Finlandiya ve İsveç'in 18 Mayıs 2022 yılında üyelik için resmen başvuruda bulunmaları ile başlamıştır.¹⁹⁸ Ardından 28-30 Haziran 2022 tarihinde gerçekleştirilen NATO'nun Madrid Zirvesinde bu iki ülkenin üyelik süreci resmen başlatılma kararı alınmıştır.¹⁹⁹ Aynı zamanda bu zirveye ittifak üye devletlerinin devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra NATO ortağı olan Ukrayna, Gürcistan, Finlandiya, İsveç, Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Kore Cumhuriyeti'nin devlet ve hükümet başkanları da katılmıştır. Madrid Zirvesi

¹⁹² Tuğba Esendik, "Karadağ Cumhuriyeti'nin Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere (Avrupa Birliği ve NATO)", Katılımı", *Social Sciences Studies Journal*, 4/13 (2018), s.254.

¹⁹³ Fatih Fuat Tuncer ve Burcu Demir, "Makedonya'dan Kuzey Makedonya'ya: Bir Ulus Devletin Dönüşümü Üzerine Sosyal İnşacı Bir Analiz", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15/10 (2020), s.5353.

¹⁹⁴ Rejhan Gjul, "Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti", Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019, s.62.

¹⁹⁵ Gjul, "Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde", s.104.

¹⁹⁶ "Enlargement and Article 10", NATO, erişim 7 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm?#accession.

¹⁹⁷ Murat Yiğit, "Nüfuz Alanı Bağlamında Türkiye-Kuzey Makedonya İlişkileri (2010-2020)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12/5 (2023), s.2877.

¹⁹⁸ "İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği için kritik toplantı Helsinki'de yapılacak", BBC NEWS, erişim 8 Nisan 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vgdp2y94ko>.

¹⁹⁹ Özsoy, "NATO Genişlemesi ve Kazakistan", s.117.

Deklarasyonunun 7. maddesinde yeni Stratejik Konseptin onaylandığı kayda geçilmiştir. Deklarasyonunun 18. maddesinde ise İsveç ve Finlandiya'nın üye olması için davet edildiğine ve katılım protokollerinin imzalanması için karar verildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda ittifaka üye alımı sürecindeki ittifak üyelerinin ulusal güvenlik kaygılarının olması gereken şekilde ele alınmasının önem taşıdığı vurgulanarak Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya ile üçlü mutabakatın imzalanmasını olumlu karşılandığı belirtilmiştir. Belirtilen maddenin devamında ise bu iki ülkenin ittifaka katılımı hem kendi güvenlikleri için önemli olduğu hem de Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği açısından önem arz ettiği belirtilmiş ve NATO'nun bu ülkelerin katılımı ile daha güçlü hale geleceği teyit edilmiştir.²⁰⁰

Madrid Zirvesinin ardından 5 Temmuz 2022 tarihinde Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliği için katılım protokolleri 30 ittifak üyesi tarafından imzalanması sonucu iki ülke resmi davetli statüsünü kazanmıştır. Bu iki ülkenin NATO'ya tam üye olabilmesi için katılım protokolünü ittifak üyesi 30 ülke tarafından kendi iç prosedürleri doğrultusunda onaylamaları gerekmektedir.²⁰¹ Bu süreçte Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın üyeliklerine karşı olmadığını, fakat kendi ulusal güvenliği sebebiyle yalnız belirli koşulların oluşması sonucu onay vereceğini belirtmiştir.²⁰² Türkiye'nin öne sürdüğü şartları, İsveç ve Finlandiya'nın PKK/YPG ve FETÖ terör örgütlerine karşı desteklerini durdurulması ve terör gruplarına karşı daha ciddi tedbirlerin alınmasından oluşmaktadır. Bu konuya ilişkin Türkiye bu iki ülke ile Üçlü Muhtıra imzalayarak terörle daha etkili mücadele edilmesi ve mücadele sürecinde iş birliği sağlanması için bazı taahhütler almıştır.²⁰³

Türkiye 30 Mart 2023 tarihinde Finlandiya'nın üyeliğini Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) onaylayarak Finlandiya için NATO'ya üyelik yolunu açmıştır.²⁰⁴ Ardından 4 Nisan 2023 tarihinde Finlandiya ittifaka katılım belgesini sunarak resmen

²⁰⁰ “Madrid Summit Declaration”, NATO, erişim 8 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm.

²⁰¹ “İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği için kritik toplantı Helsinki'de yapılacak”.

²⁰² Özsoy, “NATO Genişlemesi ve Kazakistan”, s.117.

²⁰³ “Finlandiya NATO'ya en hızlı katılan ülkelerden olacak”, Anadolu Ajansı, erişim 10 Nisan, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/finlandiya-natoya-en-hizli-katilan-ulkelerden-olacak/2860204>.

²⁰⁴ Finlandiya'nın NATO üyesi olması TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi, BBC News, erişim 10 Nisan, 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cp0jen76gipo>.

NATO üyesi olmuştur.²⁰⁵ Finlandiya'nın ittifaka üye olmasıyla NATO-Rusya sınır uzunluğu iki katına çıkmıştır. Fakat Finlandiya ile birlikte üyelik başvurusunda bulunan İsveç'in üyeliği Türkiye'ye verilen bazı taahhütlerinin yerine getirilmemesi sebebiyle bir yıl daha gecikmiştir.

Türkiye, İsveç'in NATO üyeliği için onayını 2024 yılının başında vermiştir. TBMM 23 Ocak tarihinde İsveç'in NATO üyeliğini onaylamıştır. İsveç'in üyelik için tek engeli Macaristan'ın onay vermesi kalmıştı. Macaristan da 26 Şubat tarihinde İsveç'in NATO üyeliğine onay vermiş ve üyelik için son aşamaya gelinmiştir.²⁰⁶ Son aşama olarak İsveç katılım protokolünü kendi iç prosedürü doğrultusunda onayladıktan sonra 7 Mart'ta Katılım belgesini sunmuştur. Böylelikle NATO'nun günümüze kadar kayda alınmış son genişlemesi 7 Mart 2024 tarihinde İsveç'in ittifaka 32. üyesi olarak katılmasıyla tamamlanmıştır.²⁰⁷ Bu genişleme, NATO tarihinin 10. genişlemesi, fakat Soğuk Savaş sonrasında ise 7. genişlemesi olarak kayda geçmiştir. Burada değinilmesi gereken önemli husus NATO'nun genişlemesi bir süreç olarak karşımıza çıkmasıdır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirilen NATO zirvelerinin birçoğunda açık kapı politikasına vurgu yaparak, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğine katkı yapabilecek kapasiteye sahip tüm demokratik Avrupa ülkelerine açık olduklarını belirtmişlerdir.

3.1.4 NATO'nun Kosova Krizine Müdahalesi

Uluslararası arenada 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla paralel gelişen diğer önemli olay da Yugoslavya'nın dağılmasıdır. Yugoslavya'nın dağılma süreci Avrupa kıtasında birçok savaş ve iç çatışmalara neden olmuştur. Dağılan Yugoslavya'dan ayrılarak kendi bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin birçoğu, bu süreci etnik ve dini temelli çatışmalar sürecinde tamamlamışlardır. Bu çatışmalar genelde Yugoslavya'yı kendi mirasları olarak tanımlayan Sırp ve bağımsızlıklarını ilan eden diğer uluslar arasında yaşanmıştır.²⁰⁸

²⁰⁵ "NATO member countries, The accession of Finland", NATO, erişim 8 Nisan 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm?#finland.

²⁰⁶ "İsveç, NATO'nun resmen 32. üyesi oldu", Anadolu Ajansı, erişim 8 Nisan, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvecnatonun-resmen-32-uyesi-oldu/3158437>.

²⁰⁷ "NATO member countries, The accession of Sweden".

²⁰⁸ Asiye Şimşek Ademi, "Batı Balkanlar bölgesinin güvenliğine etki eden sorunların uluslararası örgütlere üyelik bağlamında tartışılması", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11/40 (2024), s.88.

Bölgedeki anlaşmazlıkların ve çatışmaların en temel sebebi etnik milliyetçiliğin sebep olması, buradaki cumhuriyetlerin sınırları genellikle etnik milliyetçi temellere dayanarak oluşturulmasından kaynaklanmıştır. Bu durumun en şiddetli örneği Kosova’da ortaya çıkmaktadır. Çünkü Kosova’da yaşayan Arnavutlar, Sırp-lardan hem etnisite olarak hem de dini inanç bakımından farklılık göstermektedir. Dolayısıyla buradaki durum çok daha karmaşık sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kosova’da gerçekleşen çatışmalar ve etnik temizlik girişimleri gibi sorunlar Avrupa’da Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan en büyük sorunlarından biri olarak görülmektedir. Günümüzde Kosova’nın bağımsızlığını kazanmasına rağmen hala sorunlar tam anlamıyla çözülememiştir.²⁰⁹

1990’ların başından itibaren parçalanmaya başlayarak cumhuriyetler halinde bölünen Yugoslavya’da, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek’ten sonra Kosova’da etnik temellere dayanan şiddetli çatışmalar yükselmiştir. Bu çatışmalar Miloseviç’in liderlik ettiği Sırp polis ve askeri güçleri ve bağımsızlıkları için mücadele eden Kosova’da çoğunluğu teşkil eden Arnavutlar arasında gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar sırasında her iki tarafın da uyguladığı en acımasız strateji ise etnik temizlik girişimleri olmuştur. Çatışmalar sırasında toplu katliamlar, zorunlu yerinden etme ve zorunlu göçler ortaya çıkmıştır.²¹⁰

Bölgedeki çatışmaların son bulması ve barışın tesis edilmesi için uluslararası aktörler bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Bunların bir kısmı 1998 yılında BM Güvenlik Konseyinin aldığı 1160, 1199, 1203 ve 1207 sayılı kararlarıdır. 1160 sayılı karar ile Yugoslavya Sırp tarafını, tüm sivil gösterilere karşı Sırp-lardan oluşan aşırı polis gücü kullanılmasını durdurmaya ve Kosova’da mevcut olan krizi siyasi yollarla çözmeye çağırmıştır. Bu kararla Kosova Arnavutlarını ise terör eylemleri yapmakla suçlamış ve kınamıştır. Bu karar aynı zamanda Kosova ve Yugoslavya’ya silah ambargosu uygulanmasını da içeriyordu.²¹¹ Kosova krizine yönelik Güvenlik Konseyinin ikinci kararı 23 Eylül 1998 tarihinde 1199 sayılı kararı olmuştur. Bu karar ile bölgedeki

²⁰⁹ Flamur Ismaili, “Batı Balkan Anlaşmazlıklarında Etnik Milliyetçiliğin Etkisi ve NATO’nun Barış Rolü”, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2 (2023), s.231.

²¹⁰ Ismaili, “Batı Balkan Anlaşmazlıklarında”, s.227.

²¹¹ Jülide Karakoç, “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dergisi*, 8/1 (2006), s.230.

insani durumların kötüleşmesine vurgu yaparak krizin bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu belirtmiştir. Çatışmalara dâhil olan tüm tarafları derhal ateşkesin sağlanmasına ve her iki tarafa insani durumların iyileştirilmesi çağırısını yapmıştır. Yugoslavya ve Kosova liderlerini sorunun çözülmesine ilişkin önkoşul olmaksızın diplomatik temasların gerçekleştirilmesine çağırmıştır. Aynı zamanda bu karar esasında NATO kuvvetlerine, bölgedeki Yugoslavya Federal Cumhuriyeti güçlerine karşı güç kullanma yetkisi tanıyacaktı.²¹² Fakat bu kararın uygulanması aşamasında BM Güvenlik Konseyi'nin bazı üyeleri itiraz etmişlerdir.²¹³

Güvenlik Konseyi 23 Ekim 1998 tarihinde bu konuyla ilgili, 1203 sayılı bir karar daha almıştır. Alınan bu karar Yugoslavya'nın AGİT'le yaptığı 2000 kişiden oluşan gözetleme misyonunun bölgeye çağırılması ve NATO'nun da havadan gözetleme yapmasına ilişkin konulardaki anlaşmaları memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş, 1160 ve 1199 sayılı kararların uygulanmasını istemiştir. Karar aynı zamanda buradaki krizin bölge güvenliğine ve barışına tehdit oluşturduğunu yinelemiş, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne de saygı gösterilmesini istemiştir. Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu üç kararın denetlenmesi amacıyla AGİT'in Kosova Denetim Misyonu 20 Mart 1999 tarihine kadar görev yapmış, fakat çatışmalar yeniden şiddetlenince bölgeden çekilmişlerdir.²¹⁴ NATO'nun bölgeye müdahale etmesinden önce Güvenlik Konseyi son bir karar daha almıştır. Alınan 1207 sayılı ve 17 Kasım 1998 tarihli bu kararda bu konuya ilişkin daha önce alınmış olan 1160, 1199 ve 1203 sayılı kararlardaki konular yinelenmiştir.²¹⁵

Bölgedeki çatışmaların şiddetlenmesinin ardından bazı batılı diplomatlar Sırp tarafı ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve ikna çabaları göstermişlerdir. 6 Şubat 1999 tarihinde ise Kosova krizinin çözülmesine ilişkin Rambouillet Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansın düzenlenme amacı Yugoslavya'nın dağılma sürecinin barışçıl yollarla yönetilmesi olmuştur.²¹⁶ Konferansta alınan kararları

²¹² Erleta Gjejlani, “Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya'nın Dağılması ve Kosova'nın Nihai Statüsü Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2007, s.83-84.

²¹³ Şimşek Ademi, “Batı Balkanlar bölgesinin güvenliğine” s.95.

²¹⁴ Ahmet Çevikbaş, “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10/2 (2011), s.27.

²¹⁵ Karakoç, “ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası”, s.231.

²¹⁶ M. Cem Oğultürk, “Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”, *Güvenlik Stratejileri*, 10/19 (2014), s.112.

özetlemek gerekirse, en dikkat çekici karar Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü hususuna değinilmesidir. Ayrıca Kosova bölgesine özerklik verilmesi istenmiş, her iki tarafın derhal ateşkes yapması, barışın sağlanması ve kontrolü için NATO kuvvetlerinin bölgeye yerleşmesi kararları alınmıştır. Alınan bu kararlar Yugoslavya tarafından kabul edilmemiştir.²¹⁷ Böylelikle diplomatik tüm girişimler neticesinde olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu süre zarfında bazı batılı politikacılar ise böyle kriz dönemlerinde NATO'nun, BM Güvenlik Konseyi'nin onaylanmış kararı olmaksızın insani durumlardan dolayı müdahale hakkının olduğunu ileri sürmüşlerdir.²¹⁸

Kosova krizinin çözümüne ilişkin girişilmiş olan tüm diplomatik çabalar sonuçsuz kalmıştır. Krizin çözülmesi için tüm yolların tükendiği ve bölgedeki durumun gittikçe kötüye gittiği sonucuna varılmıştır. Bunun üzerine NATO müttefikleri bölgeye müdahale edilmesi kararını oy birliği ile almışlardır.²¹⁹ Kararın ertesi günü 24 Mart'ta NATO tarafından Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kuvvetlerinin mevzilerine yönelik hava bombardımanı harekatı başlatılmıştır.²²⁰ NATO'nun başlattığı bu hava harekatına 13 ülke dâhil olmuş ve bu harekatın gerçekleştirilmesi için BM onayı alınmamıştır. Hava harekatı kapsamında Yugoslavya'nın tüm topraklarındaki stratejik noktalar hedef alınmıştır.²²¹ Gerçekleştirilen bu operasyon 78 gün sürmüş ve nihayetinde Sırp birlikleri daha fazla dayanamayacaklarını anlayarak bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır.²²² NATO'nun gerçekleştirdiği bu müdahale çok tartışılmıştır. Çünkü bu müdahale o günün mevcut uluslararası hukuk kurallarıyla çelişen bir adımdı. 13 farklı devletin NATO çatısı altında gerçekleştirdiği bu müdahalenin bir ülkenin içişlerine karışma niteliği taşıdığından uluslararası hukuka aykırı olarak görülmüştür. Fakat NATO bu müdahalenin etnik kıyıma son verme ve barışın tesis edilmesi açısından hak kazandırmıştır. Yugoslavya'nın Sırp asker ve polis güçleri tarafından gerçekleştirilen ağır insan hakları ihlalleri, sivillere karşı aşırı güç kullanımı bölgede çok ciddi boyutlarda insan felaketine yol açmıştır.

²¹⁷ Karakoç, "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası", s.232.

²¹⁸ Şimşek Ademi, "Batı Balkanlar bölgesinin güvenliğine" s.95-96.

²¹⁹ Muaz Kazaz, "NATO'nun Balkanlar Üzerindeki Rolü", *Akademik Bakış Dergisi*, 74 (2019), s.78.

²²⁰ S.I. Anchev, "Политика США и ее сателлитов в НАТО от Балкан до Украины", *XXXVIII Адлерские Чтения Конференси*, (04–08 Kasım 2022), (Soçi 2022), s.31.

²²¹ Tunahan Oduncu, "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi", *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2019), s.10.

²²² M. Cem Oğultürk, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci", s.113.

Yugoslavya tarafından izlenen bu politikaların ve askeri faaliyetlerin neticesinde NATO operasyonuna gereksinim ve haklılık kazandırmıştır.²²³ Bu operasyonun gerçekleştirilmesi ile aynı zamanda ABD'nin elde edeceği kazanç ise gelecek yıllarda benzer insani müdahale gerektiren durumlara emsal teşkil edecekti.²²⁴ Diğer taraftan bu hareketin gerçekleştirildiği sırada NATO'nun kabul ettiği 1999 yılı yeni stratejik konseptinde, kriz yönetimini ittifakın temel güvenlik görevlerinden biri olarak belirlemişti. Ortaya çıkan krizlerin Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği ve istikrarı sarsacak durumlarda NATO'nun aktif görev alacağı vurgulanmıştır. Fakat kriz durumları ayrı ayrı değerlendirilerek çatışmaların önlenmesini sağlayacak adımlar atılacaktır.²²⁵

NATO'nun gerçekleştirdiği hava hareketinin ardından BM Güvenlik Konseyi Kosova hakkında, 10 Haziran 1999 tarihinde 1244 sayılı yeni bir karar daha almıştır. Alınan bu karar esasında Kosova'da geçici yönetimin oluşturulması için BM'yi ve mültecilerin geri yerleştirilmesi için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni (BMMYK) yetkilendirmiştir. Barışın korunması ve uluslararası güvenliğin tesis edilmesi için ise NATO öncülüğünde çokuluslu bir barışı koruma gücünün oluşturulması kararlaştırılmıştır.²²⁶

Alınan bu karar doğrultusunda Kosova'da sivil yönetim için BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) oluşturulmuştur. Bu geçici yönetimin görevleri: yerel polis gücünü oluşturmak, yerel polis gücüne ilaveten uluslararası polis gücü yerleştirilerek sivil güvenliğin tesis edilmesini sağlamak, insan haklarının korunması ve savaş sırasında yerinden edilen mültecilerin güvenlik çerçevesi altında yerlerine geri yerleştirilmesini güvence altında tutmak olmuştur.²²⁷

Kosova'da uluslararası barışın oluşturulması ve korunması için BM güvenlik konseyinin 1244 sayılı kararına esasen NATO başkanlığında Kosova Gücü (*Kosovo*

²²³ Abdullah Tunç ve Hamdi Fırat Büyük, "Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırılmalı Bir Analizi", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 17 (2016), s.140.

²²⁴ Oğultürk, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci", s.114.

²²⁵ NATO, *NATO El Kitabı*, s.150.

²²⁶ Sibel Akgün, "Kosova'nın Yeniden Yapılandırılması ve Devletleşme Sürecinde Kurumsallaşma Aşamaları", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, (2023), s.209.

²²⁷ Seçil Şahin, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2015), s.524.

Force KFOR) oluşturulmuştur. KFOR, 23 NATO üyesi ülkeden ve 12 NATO'ya BİO programı kapsamında ortak olan ülkelere ve sonradan dâhil olan Rusya'dan, toplamda 36 ülkeden katılan askerlerden oluşan bir uluslararası güçtür. İlk başta KFOR 50 bin asker sayısına sahipken daha sonralar bu sayı düşürülmüştür.²²⁸ Bu girişimlerin ardından Kosova'da barışın sağlandığı gibi görülse de yıllar içerisinde Sırp ve Arnavutlar arasında bazen ufak çaplı şiddet olayları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu şiddet olaylarında KFOR'un tepki göstermediği konusunda eleştiriler gelmiştir.²²⁹

Kosova'nın yasal olarak hangi statüde olacağı tartışması uzun süre devam etmiştir. 2008 yılına kadar BM himayesinde olan Kosova, yasal olarak Sırbistan'a bağlı olarak kalmıştır. Kosova'nın statüsünü belirlemek amacıyla 2006 yılında BM öncülüğünde görüşmeler başlatılmıştır. Bu süreçte Arnavutlar kesin bağımsızlık kararının alınmasını isterken Sırbistan tarafı buna kesin olarak karşı çıkmıştır. 2007 yılında Kosova'nın bağımsızlık kararı alınması için toplanan BM Güvenlik Konseyi, Rusya'nın bu kararı veto etmesi sebebiyle sonuca ulaşamamıştır.²³⁰ Bu süreçte Rusya, Kosova konusunda Sırbistan'ın onaylamadığı hiçbir statüyü ve taslağı desteklemeyeceğini açıkça dile getirmiştir.²³¹ Bu sürecin ardından Kosova Meclisi BM'nin yürüttüğü misyonun başarısız olduğunu belirterek tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan edeceklerini açıklamışlardır. Bu açıklamayı takip eden 2008 yılının 17 Şubat tarihinde Kosova Meclisi nihayet bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğu kararını almış ve ilan etmiştir.²³²

3.1.5 Füze Kalkanı Savunma Sistemi

Uzun menzilli balistik füzelere karşı güvenilir ve etkili koruma sağladığı iddia edilen füze savunma sistemi "Füze Kalkanı" olarak bilinmektedir. Füze Kalkanı, ABD'nin 2000'li yıllarda gündeme getirdiği ve NATO çatısı altında gerçekleştirmeyi düşündüğü ve birçok ülkenin muhalefetine rağmen gerçekleştirdiği bir projedir. Bu projenin kökenleri aslında 1980'li yıllarına dayanan ABD'nin ulusal savunma

²²⁸ Karakoç, "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası", s.237.

²²⁹ Karakoç, "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası", s.237.

²³⁰ Akgün, "Kosova'nın Yeniden Yapılandırılması", s.209.

²³¹ Oğultürk, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci", s.120.

²³² "Kosova'nın Bağımsızlığı: Sürecin Tarihsel Analizi", TASAM, erişim 15 Nisan, 2024, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/800/kosovanin_bagimsizligi_surecin_tarihsel_analizi.

projesidir. Ronald Reagan'ın ABD başkanlığı yaptığı 1981-1989 yıllarında gündeme getirilmiş ve "Yıldız Savaşları" projesi olarak anılmıştır.²³³ Fakat 1972 yılında SSCB ile ABD arasında imzalanmış olan Anti-Balistik Füze Anlaşması sebebiyle bu proje gün ışığına çıkamamıştır.²³⁴

Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği bünyesindeki neredeyse tüm cumhuriyetlerde kimyasal, biyolojik silahların geliştirilmesi için çok sayıda gizli yürütülen çalışmaların olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda yürütülen bu çalışmaların neticesinde üretilen malzeme ve silahların Sovyetler Birliğinin hâkim olduğu tüm topraklarda konuşlandırıldığı ve stoklandığı bilinmektedir. Fakat bu çalışmalar sonucu üretilmiş olan silahların tam olarak özellikleri, kapasiteleri ve miktarları tespit edilememiştir. Ayrıca yürütülen bu çalışmaların sonucunda üretilen malzemelerin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki akıbeti tam olarak bilinmemektedir. Bunun üzerine Soğuk Savaşın ardından birçok ülke uzun menzilli balistik füzelerin geliştirilmesi için önemli ölçüde bütçeler ayırmış, kayda değer çalışmalar yürütmüş ve bu füzelerin denemelerini gerçekleştirmişlerdir.²³⁵ Geliştirilen balistik füzeler artık kıtalararası hedefleri vurabilme kapasitesine gelmiş durumdadır. Bu füzelere konvansiyonel, nükleer ve biyolojik içerikli kitle imha amaçlı başlıklar da takılabilmektedir.

Geliştirilmekte olan balistik füzelere karşı savunma amaçlı ise füze savunma sistemleri devreye sokulmuştur. Füze savunma sistemleri, düşman tarafından balistik füze saldırısı amacıyla füzenin fırlatma rampasına çıkarıldığı andan itibaren izlenerek ya fırlatılmadan imha edilir ya da füzenin seyir halinde olduğu güzergaha karşı bir füze gönderilerek havada çarpışması veya seyir halindeki füzeye yakın alanda infilak ederek gelen balistik füzeyi durdurur.²³⁶ Balistik Saldırı füzelerinin durdurulması üç farklı aşamada gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. İlk olarak saldırı füzelerinin ateşlemesi gerçekleştirileceği fırlatma rampasına konuşlandırıldığı andan itibaren fırlatılana kadar yerinde imhası gerçekleştirilmektedir. Eğer balistik füze fırlatma

²³³ Alptekin Molla, "Sorgulanan Müttefiklik: S-400 Füze Krizi Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri", *Scientific Committee*, (2019), s.327.

²³⁴ Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi", *SETA Analizi*, 30 (2010), s.5.

²³⁵ Mustafa Kibaroglu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler*, 9/34 (2012), s.186-187.

²³⁶ "Balistik Füze Savunma Sistemi", LinkedIn, erişim 17 Nisan, 2024, <https://tr.linkedin.com/pulse/balistik-f%C3%BCze-savunma-sistemleri-aselsan>.

rampasında imha edilemez ise ikinci aşama olan füzenin yükselmeye başladığı sırada, uzaya girmeden önce takip edilip kısa ve orta menzilli füzelerle vurularak durdurulmaktadır. Fakat balistik füze uzaya girdiği andan itibaren uzayda veya yere dönme aşamasında ise yüksek irtifaya ulaşabilen füzelerle imha edilmesi öngörülmektedir. Yüksek irtifaya ulaşabilen bu savunma amaçlı füzeler patlayıcı başlık taşımaz, yalnız durduracağı füzeyle çarparak havada infilak olmasını sağlar.²³⁷ Fakat bu üçüncü aşama tehlikeli olarak görülmektedir. Çünkü balistik füze eğer nükleer ve biyolojik patlayıcı başlık taşıyorsa, savunulan toprakların hava sahasında infilak ettiği zaman etkileri yere ulaşabilme tehlikesi taşımaktadır.²³⁸

Füze savunma sistemi üç ayaktan oluşan bir yapı olarak tasarlanmıştır. Sistemin ilk ayağı fırlatılan düşman füzesinin yörüngesini net olarak tespit edebilecek gelişmiş radar sistemleridir. Sistemin ikinci ayağı ise balistik düşman füzesini vurmak için karşılama füzeleri ve sistemin en son ayağı da karşılama füzelerin fırlatılma rampalarıdır. Bu sistemler birbiriyle bağlantılı olan bir network ağı içinde koordineli bir şekilde çalışmaktadır.²³⁹

Yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler sonrasında ABD, olası füze saldırısı için tehdit altında olduğu algısını ileri sürülmüştür. ABD 2000’li yıllarda “güvenilmez devletler” olarak adlandırdığı ülkeler taraflardan uzun menzilli füze saldırısı tehdidinden korunmak için kendi ulusal füze savunma projesini gerçekleştirilmesini gündeme getirmiştir. Bu projenin gerçekleştirilmesi için ilk adımı 1972 yılında imzalanan Anti-Balistik Füze Anlaşmasını, ABD 2002 yılında tek taraflı olarak feshetmekle atmıştır. Ardından bu projenin geliştirilmesi için önemli miktarda bütçeler ayırmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ABD Alaska bölgesine ve Kaliforniya’ya savunma füzeleri yerleştirmesiyle projeyi fiilen başlatmıştır. Projenin diğer kısmı olan erken uyarı sistemlerini de Grönland ve İngiltere’ye konuşlandırılması için anlaşmalar yapılmıştır.²⁴⁰

²³⁷ Kibaroglu, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi”, s.185.

²³⁸ “Balistik Füze Savunma Sistemi”.

²³⁹ Kibaroglu, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi”, s.185.

²⁴⁰ Selin M. Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, *SETA Analizi*, 30 (2010), s.5.

ABD'nin füze savunma sistemini NATO'nun tüm ittifak üyelerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi kararı ilk defa 2002 yılında gerçekleştirilen Prag Zirvesinde alınmıştır. Sistemin kurulması ve Avrupa ülkelerinin füze sistemlerine entegre edilmesi için fizibilite çalışmaları başlatılmıştır. Program için yapılan çalışmaların sonuçları 2006 yılında onaylanmıştır. Ardından 2008 yılında NATO'nun Bükreş Zirvesinde son yıllarda yaygınlaşan balistik füzelerin Avrupa'daki müttefik ülkelerin topraklarına ve halkına tehdit oluşturduğu vurgusu yapılarak ABD'nin müttefik ülkelerin topraklarına konuşlandıracağı füze savunma sistemlerinin NATO caydırıcılığı ve savunmasının önemli bir parçası olacağı konusunda ortak bir fikre varmışlardır.²⁴¹

2007 yılında dönemin ABD başkanı olan George W. Bush, ABD'nin füze savunma sistemlerinin Doğu Avrupa ülkeleri olan Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirileceğini açıklamıştır. Açıklanan bu proje çerçevesinde Polonya'ya füze bataryaları, Çek Cumhuriyeti'ne ise uzun menzilli ve 360 derece tarama yapabilme kabiliyetine malik radar sistemi yerleştirilecekti.²⁴² Projenin gerçekleştirilmesi için Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile ABD arasında 2008 yılında anlaşma yapılmıştır.²⁴³ Fakat 2009 yılında iktidara gelen yeni ABD başkanı Barack Obama, yaptığı füze tehdidi değerlendirmeleri sonucu bu projeyi iptal etmiştir. Ancak bu projenin iptal edilmesi ABD'nin füze programını geliştirmekten ve Avrupa ülkelerine uyarlanıp konuşlandırılmasından vazgeçtiği anlamına gelmemiştir.²⁴⁴ İptal edilen projenin yerine, yine 2009 yılında ABD tarafından "Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı" (EPAA) adı altında yeni bir füze savunma programı ortaya koyularak, NATO'nun "füze kalkanı" projesini yeniden canlandırmıştır.²⁴⁵

Obama'nın Avrupa için önerdiği daha esnek bir proje olan EPAA'nın uygulanabilirliğine ilişkin kapsamlı bir raporun hazırlanması için, 2009 Strasburg/Kehl Zirvesinde NATO'nun bazı kurumları görevlendirilmiştir.²⁴⁶

²⁴¹ Ali Serdar Erdurmaz, "NATO Balistik Füze Savunma Sistemi İçinde Türkiye'nin Yeri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 15/1 (2016), s.5.

²⁴² Sıtkı Egeli ve Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", *Ortadoğu Analizi*, 4/40 (2012), s.23.

²⁴³ Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı", s.6.

²⁴⁴ Egeli ve Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi", s.24.

²⁴⁵ Sıtkı Egeli, "Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler*, 10/40 (2014), s.54.

²⁴⁶ Erdurmaz, "NATO Balistik Füze Savunma", s.5.

Ardından NATO'nun yeni stratejik konseptinin de kabul edildiği, 2010 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Lizbon zirvesinde daha önce yapılan çalışmalar ile hazırlanan NATO füze kalkanı projesi kabul edilmiştir.²⁴⁷ Bu proje dört aşamada gerçekleştirilmesi öngörülmekteydi. Birinci aşama olarak 2012 yılında tamamlanacak olan füze sistemlerinin ve algılayıcı radarların denizde konuşlandırılmasıdır. İkinci aşama 2012 yılı ile 2015 yılı arasında tamamlanacak olan denizde ve karada konuşlandırılmış, kısa ve orta menzilli füze saldırılarına karşı savunma sistemlerinin kurulmasıdır. Üçüncü aşama ise 2018 yılına kadar tamamlanması planlanan ara menzilli balistik füzelere karşı savunma amaçlı sistemlerin Avrupa kıtasında konuşlandırılmasıdır. En son aşama ise 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi düşünülen orta ve ara menzilli füzelerin tespiti için erken uyarı sistemlerinin yerleştirilmesi ve kıtalararası balistik füzelere karşı savunma sistemlerinin yerleştirilmesi ve ABD'nin daha önce yerleştirdiği sistemlerle entegre edilmesidir.²⁴⁸

Lizbon zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda füze savunma sistemlerinin Avrupa kıtasına yerleştirilmesi için 2011 yılında Türkiye, Polonya, Romanya ve İspanya ile anlaşmalar imzalandı.²⁴⁹ Bu anlaşmalar kapsamında 2012 yılında Türkiye'de, Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Kürecik köyünde füze radar sistemleri kurulmuştur. 2014 yılında ise İspanya'nın güneyindeki gemide konuşlandırılmış sistemler devreye sokulmuştur. Ardından 2016 yılında Romanya'da ise sistemin karada konuşlandırılmış füze fırlatma rampaları kurulmuştur.²⁵⁰ Son aşama olarak ise 2018 yılında Polonya'da radar ve savunma füzeleri yerleştirilmesi planlanıyordu. Fakat bazı sebeplerden dolayı süreç uzamıştır. Günümüzde halen İnşaatı devam eden bu projenin 2024 yılının yaz aylarında faaliyete geçmek için hazır olması planlanmaktadır.²⁵¹ Bu kapsamda Polonya Redzikowo'da bulunan füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve yenilenmesi için 2023 yılının Ekim ayında ABD donanmasına teslim edilmiştir. ABD de bu sistemleri 2024 yılının yaz ayına kadar

²⁴⁷ Kibaroglu, "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi", s.193.

²⁴⁸ Erdurmaz, "NATO Balistik Füze Savunma", s.6.

²⁴⁹ "Ballistic missile defence", NATO, erişim 20 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm.

²⁵⁰ Erdal Aydın, "AB'nin Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü: NATO Füze Kalkanı", *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/16 (2019), s.724.

²⁵¹ "Missile Defense System in Poland Could Be Operational by Summer", Arms Control Association, erişim 21 Nisan, 2024, <https://www.armscontrol.org/act/2024-03/news-briefs/missile-defense-system-poland-could-be-operational-summer>.

geliştirip, ek yükseltmeler kurarak NATO'nun Avrupa kıtasındaki müttefiklerini Avrupa dışından gelecek füze saldırılarına karşı koruması için 2024 yılının temmuz ayında NATO'ya devredilmesi planlanmaktadır.²⁵²

3.2 NATO'nun Doğu Avrupa'da İzlediği Politikaların NATO-Rusya İlişkilerine Etkisi

3.2.1 1990'lı Yıllar NATO-Rusya İlişkilerinin ilk Adımları

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle NATO için yeni bir dönemin başlaması anlamına gelmekteydi. Uluslararası sistemin değişmesi ile paralel NATO da yeni stratejiler ve politikalar belirleyerek hem kendini sisteme uydurmaya çalışmış hem de ortaya çıkan yeni cumhuriyetleri kendisine entegre etmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda 1990 yılında gerçekleştirilen Londra Zirvesinde NATO kendisine yeni bir yol çizerek doğudaki ülkeler ile ilişkilerini geliştirme kararını almıştır. Alınan yeni kararlar ile 1991 yılında yeni stratejik konsept ilan etmiş²⁵³ ve yeni bir döneme başlamıştır. Bu çerçevede NATO-Rusya ilişkileri de şekillenmeye başlamıştır.

Doğu Bloğunun çökmesi ile dağılan Varşova Paktı ülkeleri, yarım asır boyunca düşman olarak mücadele ettikleri Batıyla yakın ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu ülkelerin Batıya yaklaşmasının temel sebepleri ise güvenlik ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik kalkınma, demokratikleşme ve Rusya etkisinden kurtulmayı istemeleri olmuştur. Aynı zamanda Rusya da SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu olarak geniş bir toprak parçası, ile SSCB'nin ardılı bir ülke olarak uluslararası arenada kendi yerini almıştır. Fakat tüm bu gelişmeler Rusya'nın aleyhine gerçekleşmiş ve gücünü kaybetmiş zayıflamış bir Rusya olarak ortaya çıkmıştır.²⁵⁴

NATO 1990 Londra Zirvesi ile başlayan doğudaki ülkelerle ilişkiler kurma çerçevesi içerisinde Rusya ile de yapıcı ve iş birliğine dayalı ilişkilerin geliştirilmesi için özel

²⁵² ABD, Polonya'daki AEGIS Ashore sistemini devreye alıyor, **Savunma Sanayii**, <https://www.savunmatr.com/abd-polonyadaki-aegis-ashore-sistemini-devreye-aliyor/> 21.24.2024.

²⁵³ Demirdöğen, "Soğuk Savaş Sonrasında NATO", s. 157.

²⁵⁴ Ali Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık Coğrafyası", **Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences**, Cilt: 6, Sayı: 28, 2020, s. 1186.

çaba sarfetmiştir.²⁵⁵ Aynı zamanda 1991 ve 1993 yılları arasında Rusya’da Atlantikçi görüşlerin öne çıkması NATO’nun çabalarına olumlu dönüş sağlamıştır. Rusya’da Atlantikçiliğin hâkim olduğu bu dönemde, sadece NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi değil aynı zamanda Rusya’nın NATO’ya üye olması gerektiği bile ileri sürülmüştür.²⁵⁶ Hatta Rusya’nın NATO üyeliği hayati önem arz eden bir konu olduğu savunulmuştur. Bunun sebebini ise Rusya savunma sanayi ürünlerinin satışı için NATO’nun önemli bir pazar olduğuna dayandırmışlardır. Aynı zamanda serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Rusya’nın büyük sarsıntılar yaşamamasının tek yolunun NATO üyeliği olduğunu savunmuşlardır.²⁵⁷ Bunu en açık şekilde dışa vurduğu ise 1991 yılında, yeni Rusya’nın ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin’in NATO üyesi olan ülkelerle gerçekleştirdiği ikili görüşmelerde Rusya’nın ittifaka üye olmasını istemesidir. Fakat bu Batı yanlısı olan Atlantikçi düşünce biçimi uzun sürmemiştir. 1993 yılında Rusya’da askeri doktrin ve dış politika konseptleri ile Atlantikçi düşünce sona ermiştir. Yeni yayımlanan askeri doktrin ve dış politika konsepti Avrasyacı düşünceler temelinde oluşturulmuştur. Rusya’da Avrasyacı düşüncenin hâkim olmasından itibaren 1997 yılına kadar NATO-Rusya ilişkileri yüzeysel boyutta kalmıştır.²⁵⁸

Yukarıda belirttiğimiz bu atmosfer çerçevesinde NATO-Rusya ilişkilerinin ilk resmi zemine oturması 1991 yılında NATO bünyesinde kurulan KAİK’e, 10 Mart 1992 yılında üye olması ile gerçekleşmiştir. 1993 yılında Rusya’nın yayımladığı dış politika konseptinde NATO ile KAİK vasıtasıyla kurulan ilişkinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Fakat yine bu konseptte Rusya’nın bazı çıkarlarının Batılı devletlerin çıkarları ile çatışabileceği belirtilmiştir. NATO, KAİK’i bir anlamda Doğu Bloku ülkelerini Rusya etkisi altından çıkarmak için kursa da Rusya da üye olarak bu sürecin dışında kalmayacağını göstermiştir. Aynı zamanda Rusya’nın KAİK’e üye olması ile NATO genişleme temellerinin atılmasına hoşgörülü baktığı izlenimi yaratmıştır. Fakat 1993 yılında Rusya, ittifak üyelerinin liderleri ile ikili görüşmelerde NATO genişlemesinden endişe duyduğunu dile getirmiş ve Polonya ile

²⁵⁵ NATO, *NATO El Kitabı*, s.77.

²⁵⁶ Erhan Canikoğlu, “Rus Güvenlik Düşüncesinin Gelişiminde Jeopolitik Faktörlerin ve Avrasyacılığın Rolü”, *KAÜİİBFD*, 11/22 (2020), s.1149.

²⁵⁷ Eravcı, “NATO-Rusya Rekabetinde Baltık”, s.1186.

²⁵⁸ Merve İrem Yapıcı, “Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Uluslararası İlişkiler, 2011), s.1453.

diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tam üye olmalarına karşı olduğunu açıkça beyan etmiştir.²⁵⁹

Doğu Bloku ülkeler ile ilişkilerin zemini KAIK ile oluşturulduktan kısa süre sonra ilişkilerin daha da hızlandırılması ve derinleştirilmesi amacı ile 1994 yılında BİO programı oluşturulmuştur. BİO programı çerçevesinde ortak ülkeler isteklerine bağlı olarak NATO'nun gerçekleştirdiği birçok faaliyet ve operasyonlara katılabilme olanağı sağlamıştır. Bu çerçevede ortaklar, NATO ile birlikte kriz yönetimi, barışı koruma faaliyetleri ve lojistik alanlarında iş birliği gerçekleştirmişlerdir.²⁶⁰

BİO programının başlatıldığı bu süreçte ABD tarafından NATO'nun Doğuya doğru genişleme fikri ortaya atılmıştır. Rusya'da Atlantikçiler NATO'nun Doğu genişlemesine Rusya'nın da dâhil edilmesini arzulamışlardır. Aynı zamanda Yeltsin'in, NATO'nun ilk genişleme kapsamında olan Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yaptığı ziyaret sırasında bu iki ülkenin üyeliğini onayladığı izlenimini vermiştir. Büyük saldırı potansiyeline malik NATO'nun, Rusya sınırlarına doğru genişlemesine verilen bu onay, Rusya'nın kamuoyunda ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun neticesinde Rusya dış politikada stratejik değişiklikler yaşamış ve Jeopolitik bir yaklaşım benimsemiştir.²⁶¹ Aynı zamanda 1994 yılının Nisan ayında NATO'nun Bosna krizine Müdahale etmesi ve Sırp mevzilerine hava harekâtı düzenlemesi Rusya tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bütün bu gelişmeler ilk önce Rusya'nın BİO programına katılması konusunda çekimser davranmasına sebep olmuştur.²⁶² Fakat bu gelişmelere rağmen ve Atlantikçi düşüncelerin gerilediği bu dönemde Yeltsin NATO ile ilişkileri geliştirmeye devam etmiştir. Haziran 1994 yılında zamanın Rusya dışişleri bakanı Andrey V. Kozyrev NATO üyesi olan ülkelerin meslektaşları ile görüşmeler neticesinde BİO programına dâhil olmayı kabul etmiştir. Rusya sadece BİO programına katılmakla kalmayıp aynı zamanda NATO ile ilişkilerde diğer ülkelere nazaran ayrıcalıklı bir statü elde etmiştir.²⁶³ Rusya'nın BİO programına katılması sadece NATO ile ilişkilerini geliştirmek için değil aynı zamanda NATO faaliyetlerine katılarak kendi etkinliğini içinden devam

²⁵⁹ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1453-1454.

²⁶⁰ Peksarı, "NATO'nun Değişen Konsepti", s.48.

²⁶¹ Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1187.

²⁶² Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1454.

²⁶³ Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1187.

etmek istemiş de olabilir.²⁶⁴ Bu düşünceyi destekleyen önemli faktör ise Rusya her ne kadar NATO programlarına dâhil olsa da Avrupa güvenliğinde AGİT'in daha ön planda olmasını savunmuştur. AGİT'in güçlenmesi ile ittifakın Avrupa kanadı da güçlenecek ve uzun vadede Rusya'nın istediği NATO'nun dağılması ve Avrupa güvenliğinin Avrupalılar tarafından sağlanmasıydı.²⁶⁵ Buna karşın NATO'nun da BİO programını geliştirilmesinin arkasında yatan sebep Doğu Bloku ülkeleri ile yakın iş birliğinden ziyade Rusya'nın NATO genişlemesine karşı endişelerini gidermek ve zaman kazanmak olabilir.²⁶⁶

Bütün bunlara rağmen BİO çerçevesi içinde NATO ve Rusya önemli iş birliği girişimleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bakanlar, büyükelçiler ve uzmanlar düzeyinde görüşmeler gerçekleştirilmiş, barışı koruma, ekoloji güvenliği ve bilim gibi birçok ortak çıkarların mevcut olduğu alanlarda işbirlikleri geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri NATO çatısı altında Bosna-Hersek için oluşturulan Uygulama Gücü (IFOR) ve İstikrar Gücü (SFOR) Rusya'nın da 1200 asker göndererek katılmasıdır. Bir diğer önemli iş birliği ise NATO ve Rusya arasında Sivil Acil Durum Planlamaya ilişkin yaptıkları iş birliğidir.²⁶⁷

Rusya, NATO ile ortaklık kapsamında birçok iş birliği gerçekleştirirse de ittifakın genişlemesine karşı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Genişleme karşıtı tavrını sadece söylemlerle değil aynı zamanda genişleme kapsamına dâhil olan ülkelere karşı tehditlerde bulunmuştur.²⁶⁸ Buna karşın NATO, Rusya'nın tepkilerini azaltmak amacıyla ilişkilerini geliştirme çabalarını devam ettirmiştir.

NATO, Rusya'nın bölgedeki güç potansiyelinden ve sergileyebileceği saldırgan politikalarının önlenmesi için özel ikili ilişkiler geliştirme çabalarına girmiştir. 1996 yılında Rusya Dışişleri bakanı olarak göreve gelen Yevgeny Primakov da Rusya için en iyi politikanın NATO genişlemesine karşı çıkmak ve olası NATO genişlemesinin doğurabileceği olumsuzluklara karşı tedbir amaçlı görüşmelerin devam ettirilmesi

²⁶⁴ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1454.

²⁶⁵ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1455.

²⁶⁶ Gürkaynak, "Soğuk Savaş Sonrasında", s.14.

²⁶⁷ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1455.

²⁶⁸ Şener Aktürk, "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti", *Uluslararası İlişkiler*, 9/34 (2012), s.87.

olduğunu savunmuştur.²⁶⁹ Bu kapsamda 1997 yılında dönemin NATO sekreteri olan Javier Solana ile Yevgeny Primakov arasında yoğun görüşmeler neticesinde Moskova’da, NATO-Rusya Kurucu Senedi ortaya konulmuştur. Ardından 27 Mayıs 1997 tarihinde Paris’te gerçekleştirilen NATO zirvesinde NATO-Rusya Kurucu Senedi imzalanmıştır.²⁷⁰ İmzalanan bu belgeyle beraber NATO ve Rusya artık birbirilerini düşman olarak görmediklerini beyan etmişlerdir. Birlikte ortak bir yapı inşa ederek demokratik ve işbirlikçi ilkelere dayalı olan kalıcı bir barışın sağlanmasını taahhüt etmişlerdir.²⁷¹

NATO ve Rusya arasında imzalanan kurucu anlaşma ile NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi (DOK) oluşturulmuştur. Bu konsey ilk defa 18 Temmuz 1997 yılında toplanmıştır. Konsey yılda en az iki kez olmak kaydıyla Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanması, Büyükelçiler ve askeri temsilciler düzeyinde ise ayda bir kez toplanmaları kararlaştırılmıştır. Ayrıca konsey kapsamında devlet ve hükümet başkanları, savunma bakanları düzeylerinde de toplanılması öngörülmüştür. Bu görüşmelerle, yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi, güven oluşturma ve istikrarlı bir iş birliği geliştirilmesi amaçlanmıştır.²⁷²

DOK ile NATO-Rusya ilişkilerinde bir adım daha ileri gitmesine vesile olmuştur. Bu kapsamda NATO ve Rusya arasında yapılan görüşmelerde NATO+1 formatı izlenmiştir. NATO, karar alma mekanizmasında Rusya’ya veto hakkı tanınmaksızın görüş bildirme hakkı tanımıştır. Fakat Rusya, NATO ile eşit biçimde görüşmeler için masaya oturmuş olsa da bir gözlemci statüsünde olmuştur. Konseyde görüşülecek konular hakkında Müttefikler önceden görüşüp bir pozisyon belirledikten sonra konu Rusya’nın da dâhil olduğu Konseye taşınacaktır.²⁷³

DOK kapsamında yapılan görüşmelerde, düşünülen ve öngörülen güvene dayalı iş birliği ortamı oluşturmaktan uzak kalmıştır. Yapılan görüşmelerin sonucunda iş birliğini ve ilişkileri güçlendirmekten daha çok ilgisizlik ortamı ortaya çıkmıştır. Bu durumdan istisna olarak ufak çaplı bazı olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Buna

²⁶⁹ Yapıcı, “Rusya-NATO İlişkilerinin”, s.1456.

²⁷⁰ Gürkaynak, “Soğuk Savaş Sonrasında”, s.16.

²⁷¹ “Founding Act”, NATO, erişim 27 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm.

²⁷² NATO, *NATO El Kitabı*, s.80.

²⁷³ Eravcı, “NATO-Rusya Rekabetinde Baltık”, s.1188.

örnek olarak 1998 yılının şubat ayında Moskova’da NATO Dokümantasyon Merkezinin açılması söylenebilir.²⁷⁴

NATO ve Rusya ilişkilerindeki 1997 yılında gerçekleşen bu olumlu gelişmelerin ardında 12 Mart 1999 yılında NATO Soğuk Savaş sonrası ilk genişleme atağını gerçekleştirerek Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’ı ittifak bünyesine katmıştır. Bu genişleme Rusya tarafından eleştirilmiş ve Primakov bu durumu “İkinci Dünya Savaşı sonrası en büyük hata” olarak nitelendirmiştir. Rusya’nın NATO genişlemesine karşı çıkmasının en temel sebebi Batılı devletlerin verdiği sözlerini tutmamaktan kaynaklanmaktadır. Rusya tarafının iddiasına göre, Almanya’nın birleşerek NATO üyesi olma onayı verilirken Batılı devletlerden NATO’nun Rusya topraklarına doğru genişlemeyeceği sözünü almışlardır.²⁷⁵ Fakat NATO tüm eleştirilere rağmen ilk genişleme atağını tamamlamıştır.²⁷⁶

NATO’nun üç ülkeyi bünyesine katarak genişleme karşısında Rusya ciddi rahatsızlık duymuştur. Bunun üzerine aynı yıl 24 Martta NATO Kosova krizine müdahale operasyonunu başlatmıştır. BM izni ve Rusya’nın rızası olmaksızın NATO, krize müdahale kapsamında Sırp mevzilerini ve Sırbistan’ın tüm topraklarındaki stratejik yerleri, hava harekatı gerçekleştirerek bombalamıştır.²⁷⁷ Rusya’nın kendi yakın çevresinde olan gelişmelerden ve Avrupa güvenliğinin inşası sürecinde etkisiz kalmasından duyduğu rahatsızlıkları iyice artmıştır.²⁷⁸ Bunun üzerine Rusya, BİO ve NATO-Rusya Kurucu Senedi kapsamında yürütülen tüm ilişkilerini durdurmuş ve DOK’yi de askıya almıştır. Rusya, aynı dönemde gerçekleştirilen Washington Zirvesine de katılmamış, Moskova’da açılması planlanan NATO Bilgilendirme Merkezi ve Askeri İletişim bürosu için devam eden çalışmalar da durdurulmuştur. NATO genişlemesi ve Kosova kriziyle yanı sıra aynı dönemde Rusya’da devam eden Çeçenistan savaşı da eklenince Rusya’nın Batılı devletlerle olan ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Bu ortamda NATO-Rusya ilişkileri gerilme aşamasını geçerek, kısa süreliğine ilişkilerde kopukluk meydana gelmiştir. Aynı zamanda Rusya içerisinde

²⁷⁴ Yapıcı, “Rusya-NATO İlişkilerinin”, s.1457.

²⁷⁵ Tarık Oğuzlu, “NATO-Rusya İlişkileri”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, 27 (2019), s.4. (erişim 27.04.2024).

²⁷⁶ Eravcı, “NATO-Rusya Rekabetinde Baltık”, s.1188.

²⁷⁷ Anchev, “Политика США и ее сателлитов”, s.31.

²⁷⁸ Oğuzlu, “NATO-Rusya İlişkileri”, s.4.

NATO'dan gelebilecek tehdit algısı yükselmiş ve Kosova krizindeki benzeri hava saldırısına karşı savunma için tatbikatlar düzenlemeye başlamıştır.²⁷⁹

3.2.2 Putin Dönemi ve 11 Eylül Saldırıları Çerçevesinde NATO-Rusya İlişkileri

Rusya'nın yeni devlet başkanı olarak Vladimir Putin 26 Mart 2000 yılında resmen görevi devralmıştır. Putin'in göreve gelmesi ile paralel olarak Rusya'nın iç ve dış politikasını yeniden şekillendirecek üç adet doktrin yayınlanmıştır. Bu doktrinler şunlardır: "Rusya Ulusal Güvenlik Doktrini", "Rusya Dış Politika Doktrini" ve "Rusya Askeri Doktrini".²⁸⁰

Putin'in uyguladığı yönetim şekli Yeltsin'in yönetim şeklinden önemli farklılıklar göstermiş ve Putin'in iktidara gelmesiyle ülke yönetiminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Yeltsin döneminde çok eleştirilere maruz kalan ülke yönetimindeki disiplinsizlik ortadan kalkmış ve ekonomik göstergeler dâhil olmakla uygulanan politikalardan olumlu sonuçlar alınmıştır. Putin Rusya devletini uluslararası arenada adeta yeniden konumlandırma çabalarına girmiştir.²⁸¹ Putin iktidara geldiğinden itibaren günümüze kadar Rusya dış politikada eskisine nazaran daha aktif rol almıştır. Bu kapsamda Rusya Batılı devletlerle ilişkilerini geliştirmeye yönelmiş ve G-8 gibi uluslararası gerçekleştirilen önemli zirvelerde yerini almıştır. Aynı zamanda Putin, NATO ve AB genişlemelerine yönelik eleştirilerini de açıkça dile getirmiştir. Rusya bu dönemde devamı olduğu SSCB'nin müttefikleri Kuzey Kore ve Küba ile ilişkilerini yeniden inşa etmiş ve eskiden SSCB bünyesindeki cumhuriyetlerin yeniden kendi yörüngesine almak için önemli çabalar sarf etmiştir.²⁸²

Putin'in iktidara geldikten sonra NATO ile ilişkilerde izlediği politika ise 1999 yılında meydana gelen gelişmeler sonucu dondurulan ilişkileri yeniden canlandırmak olmuştur. DOK askıya alındıktan sonra 1999 yılının temmuz ayında tekrar görüşmelere başlamış fakat görüşmeler Kosova konusu ile sınırlı kalmıştır. Putin

²⁷⁹ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1458.

²⁸⁰ Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2007), s.196-200.

²⁸¹ Selhan Yalçın, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri", *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2007), s.346.

²⁸² Cankara ve Cankara, "Vladimir Putin Döneminde", s.199.

iktidarı ile beraber, NATO-Rusya ilişkilerinde önemli yere sahip olan DOK yeniden canlandırılmış ve iş birliği alanları yeniden genişletilmiştir.²⁸³ Aslında Putin iktidarı ile beraber dış politikada izlenen temel yol ABD ile ilişkileri geliştirerek yakınlaşmak, AB ile iş birliği geliştirmek ve en önemlisi kendi yakın çevresi olarak nitelendirdiği eski SSCB ülkelerini etkisi altına almak olmuştur. Putin'in izlediği Batı ile yakınlaşma politikaları ilk önce olumlu sonuçlar doğurmuş ve bu kapsamda Rusya'nın NATO üyeliği bile yeniden gündeme gelmiştir.²⁸⁴ Bu konuda Rusya Dış Politika Konsepti Belgesinde de Rusya'nın NATO ile yapıcı ilişkilerin geliştirilmesi için açık olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu belgede NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişleme politikalarını ve bu topraklarda askeri mühimmatların yerleştirilmesinden endişe duyulduğu da belirtilmiştir. Bunun yanı sıra aynı dönemde yayımlanan Askeri doktrin ve Ulusal Güvenlik Konseptinde de NATO'nun belirlenmiş kendi sorumluluk alanlarının dışında askeri güç kullandığı taktirde istikrarsızlıkların oluşabileceğini belirtilmiştir.²⁸⁵

NATO-Rusya arasında gelişen olumlu ilişkiler minvalinde, 2000 yılının mayıs ayında gerçekleştirilen dışişleri bakanları düzeyindeki toplantıda, Rusya'nın başkenti Moskova'da NATO Bilgilendirme Bürosunun açılması için anlaşma sağlanmıştır. 2001 yılında ise NATO-Rusya arasında savunma konuları ve denizde arama-kurtarma faaliyetleri için Çalışma Programı kabul edilmiştir. İlişkiler olumlu yönde ilerlediği bu dönemde, diğer taraftan Putin yapmış olduğu bazı konuşmalarında NATO aleyhine demeçler vermekten de geri durmamıştır.²⁸⁶

11 Eylül saldırısının ardından Rusya ile ABD ilişkilerinde olumlu yönde ilerlemesinde etkilenen NATO-Rusya ilişkileri de olumlu yönde bir seyir izlemeye devam etmiştir. ABD'nin Afganistan toprakları üzerinde El Kaide terör örgütüne karşı girişmiş olduğu askeri operasyonlara Rusya'da destek sağlamıştır. Aynı zamanda NATO da Rusya'nın Afganistan'da gerçekleştirilen operasyonlara destek vermesinin önemli olduğunu vurgulamış ve bu yönde çaba göstermiştir. Rusya'nın SSCB zamanında bu bölgede yaptığı operasyondan (1980 yılında) edinilen

²⁸³ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1459.

²⁸⁴ Yalçiner, "Putin Dönemi Rusya", s.346.

²⁸⁵ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1459.

²⁸⁶ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1460.

tecrübelerinden faydalanılması önemli görülmüştür. Rusya da Çeçenistan'daki ayrılıkçı grup olarak adlandırdığı yapılanmanın El Kaide terör örgütü ile bağlantılı olduğu iddiaları doğrultusunda destek çağırısına olumlu yanıt vermiştir. Bu desteğin sağlanması Rusya çıkarları açısından da önemli olmuştur. Çünkü Rusya'nın güney sınırlarına yakın coğrafyada köktenci dini akımların yükselişi ve Çeçenistan'da devam eden olaylardan Rusya önemli ölçüde tehdit algılamaktaydı.²⁸⁷

11 Eylül saldırılarının ardından NATO-Rusya arasında yaşanan yakınlaşmada NATO Rusya Konseyi'nin (NRK) kurulması ile ilişkilerde bir adım daha atılmıştır. 2001 yılının aralık ayında yapılan toplantısında ilişkilerin bir üst formata geçilmesi için NRK'nin kurulması kararlaştırılmıştır. 28 Mayıs 2002 tarihli Roma bildirisi ile NATO-Rusya ilişkilerine yeni bir nitelik kazandırmak amacıyla Kurucu Senet'e dayanarak NRK'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Yeni kurulan konseyde Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği ile alakalı konularda ittifak ülkeleri ve Rusya eşit olarak toplanacaklardır. Konseyin, danışma, iş birliği oluşturma ve faaliyete geçme mekanizması olarak çalışması öngörülmüştür.²⁸⁸

NATO-Rusya ilişkileri tarihteki en üst seviyeye gelmiş olsa da Rusya'nın kendi çevresine doğru NATO genişlemelerini kabullendiği anlamına gelememektedir. Özellikle NATO'nun 2004 genişlemesi Rusya için olumlu karşılanmasından söz edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu genişleme ile NATO yedi Doğu Avrupa ülkesini²⁸⁹ bünyesine katmış, bu ülkelerde üçü eski SSCB ülkesi olan Letonya, Litvanya ve Estonya'dır. Aynı zamanda bu ülkelerden Estonya ve Letonya, Rusya anakarası ile sınırı olan ülkelerdir. NATO'nun bu denli büyük çapta genişlemesi ve Rusya topraklarına dayanması Rusya için olumsuz bir tablo çizmektedir. Putin'in bu genişleme karşısında ilk önce esnek tavır izlemesinin arkasında Batı ile yaşanan yakınlaşma ve NRK'nin kurulmasıyla da NATO ile iyi ilişkilerin yürütülmesi olmuştur. Baltık devletlerinin NATO üyeliği her ne kadar esnek karşılansa da NATO'nun bu bölgedeki askeri varlığını sınırsız olarak konuşlandırabilme olanağı

²⁸⁷ Yapıcı, "Rusya-NATO İlişkilerinin", s.1460.

²⁸⁸ "NATO-Russia Relations: A New Quality", NATO, erişim 30 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm.

²⁸⁹ 2004 yılında NATO üyesi olan ülkeler: Litvanya, Letonya, Estonya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Slovenya.

Rusya'yı oldukça rahatsız etmiştir.²⁹⁰ Bu durum ilerde ilişkilerin bozulması için görünmez ama bilinen bir zemin oluşturmaktaydı

NATO'nun gerçekleştirdiği 2004 kapsamlı genişleme dönemine paralel olarak bazı eski Sovyet ülkelerinde ABD tarafından desteklenen ve “renkli devrimler” olarak adlandırılan toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır.²⁹¹ Ortaya çıkan bu toplumsal hareketliliğin NATO tarafından olumlu olarak karşılanması ve destek vermesi ilişkilerin tekrar gerilmesinin bir diğer sebebi olmuştur.²⁹²

3.2.3 Füze Kalkanı Projesi ve Rusya-Gürcistan Savaşı Ekseninde Gerginleşen İlişkiler

İlişkilerin tekrar gerilmesine sebep olan en önemli etken NATO'nun Füze Kalkanı savunma sistemi olmuştur. ABD'nin 2007 yılında Doğu Avrupa ülkeleri olan Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya süze savunma sisteminin unsurlarını yerleştirileceğini açıklamıştır.²⁹³ Rusya tarafından, NATO çatısı altında kurulması planlanan bu projenin nihai hedefinin Rusya ve Rusya'nın sahip olduğu nükleer silahların olduğu belirtilerek tepki gösterilmiştir.²⁹⁴ Bunun en bariz örneği ise Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında yaptığı konuşma esnasında NATO ve ABD'yi sert bir mizahla eleştirmiş olmasıdır. Aynı zamanda NATO genişlemesinin Avrupa barışına katkı yapmadığını da belirtmiştir. Bu tepki kapsamında Rusya, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nı (AKKA) askıya almıştır.²⁹⁵

NATO'nun 1999 ve 2004 yılında yaptığı stratejik genişlemelerini sürekli eleştiren Rusya, olası Gürcistan ve Ukrayna üyeliklerine tartışmasız olarak karşı çıkmıştır. Rusya parlamentosunun alt birimi olan Duma 21 Mart 2008 tarihinde aldığı kararla Gürcistan'ın olası NATO üyeliğinde Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını

²⁹⁰ Yalçın, “Putin Dönemi Rusya”, s.351-352.

²⁹¹ Sayınur Giray Bozkurt, “Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler- Kırgızistan Örneği”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1/1 (2006), s.121.

²⁹² Oğuzlu, “NATO-Rusya İlişkileri”, s. 4.

²⁹³ Egel ve Güvenç, “NATO'nun Füze Savunma Sistemi”, s.23.

²⁹⁴ Tarık Oğuzlu, “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi”, *Uluslararası İlişkiler*, 9/34 (2012), s.113.

²⁹⁵ Yapıcı, “Rusya-NATO İlişkilerinin”, s.1466.

tanınması için hükümete çağırıda bulunmuştur.²⁹⁶ Bu durumdan anlaşılacağı üzere Rusya Gürcistan ve Ukrayna'yı kırmızı çizgisi olarak belirlemiştir. Buna rağmen 2-4 Nisan 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen NATO Bükreş Zirve Deklarasyonunun 23. maddesinde ittifak üyeleri, Gürcistan ve Ukrayna'nın ileride NATO üyesi olacaklarına yönelik karar alınmıştır.²⁹⁷ Bunun üzerine Rusya ve Gürcistan ilişkilerindeki gerginlik giderek artmıştır. 7 Ağustos'ta ise Rusya, Gürcistan'ın çeşitli şehirlerini bombalamaya başlamış, aynı zamanda Rus tankları da Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e 40 km yakınlığına kadar ilerlemeye başlamıştır. Rus savaş gemileri de Karadeniz'de Gürcistan kıyılarını ablukaya alarak olası yardım girişimlerine kapatmıştır. Beş gün devam eden savaştan sonra dönemin Fransa cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin devreye girmesi ile Rusya savaşı durdurmuş, ateşkes sağlanmış ve Rusya'nın birliklerini geri çekmesi için anlaşmaya varılmıştır.²⁹⁸ Fakat yapılan anlaşmaya göre birliklerini geri çekmesi gereken Rusya buna uymamıştır. Bunun üzerine NATO Rusya'ya uyarı niteliğinde karar çıkarmış ve NRK'nın askıya alındığını açıklamıştır. Buna cevaben Rusya'nın NATO temsilcisi NATO aleyhine yaptığı suçlayıcı açıklamalarda bulunmuş ve NATO ile askeri iş birliğinin durdurma kararının alındığını tebliğ etmiştir. NATO da tepki olarak Rusya ile tüm ilişkilerin zaten durdurulduğu açıklamasını yapmıştır. Ardından 26 Ağustos'ta ise Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Bu açıklamaların ardından NATO-Rusya ilişkileri gerginliğin en üst seviyesine çıkmıştır. 8 Eylül de Sarkozy 'i yeniden devreye girerek Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Rusya ile birliklerin geri çekilmesi için bir anlaşma daha yapmıştır. Rusya birliklerini geri çekmesi ile gerginliğin tansiyonu düşmüş ve ilişkiler stabil hal almaya başlamıştır.²⁹⁹ Bu süreçte Putin, ABD'nin izlemiş olduğu politikalarını sürekli eleştirmiş ve SSCB'nin yıkılmasının bir hata olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda NATO'nun da fes edilip yerine Avrupa güvenliği için herkesi kapsayan bir yapı inşa edilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁰⁰

²⁹⁶ Ahmet Nazif Ünalıms ve Şafak Oğuz, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşının Vekalet Savaşı Teorisi Açısından İncelenmesi", *Karadeniz Araştırmaları*. XVI, (2019), s.34.

²⁹⁷ "Bucharest Summit Declaration", NATO, erişim 30 Nisan, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm.

²⁹⁸ Ünalıms ve Oğuz, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşının", s.35-36.

²⁹⁹ Süleyman Erkan, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17 (2016), s.49-50.

³⁰⁰ Oğuzlu, "NATO-Rusya İlişkileri", s.5.

Rusya-Gürcistan savaşının yarattığı krizin ardından Rusya, NATO'nun füze savunma sistemini yeniden gündeme taşımıştır. 5 Kasım 2008 tarihinde bir açıklama yaparak Polonya'da füze sistemlerinin yerleştirilmesi taktirde kendisinin de Kaliningrad'a "İskender" füzelerin konuşlandırılacağını söylemiştir. Daha sonra Polonya'ya füze savunma sistemlerinin yerleştirilmesinden vazgeçildiği açıklanınca, Rusya da kendi politikasını yeniden değerlendireceğini belirtmiştir.³⁰¹

3.2.4 Obama-Medvedev Dönemi NATO-Rusya İlişkilerinin Yeniden İnşası

2009 yılında ABD'nin yeni başkanı Barack Obama'nın göreve gelmesi ile NATO-Rusya ilişkileri yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bunun sebebi Bush ve Putin dönemindeki gerginliğe sebep olmuş tüm meseleleri bir kenara bırakarak, ABD-Rusya ilişkilerinde sıfırdan başlatılma politikasına gidilmesi olmuştur.³⁰² İlk önce Rusya'nın şiddetle karşı çıktığı Bush iktidarı zamanında açıklanan füze kalkını projesinde vazgeçilmiştir. Daha sonra Obama yönetimi bu konuda yeni bir proje olan EPAA projesini öne sürmüştür.³⁰³

ABD ve Rusya arasında ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesinin ardından gerçekleştirilen NATO zirvesinde Rusya'ya iş birliği için çağırıda bulunulmuştur. 19-20 Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nin Deklarasyonunda, Rusya ortak çıkarların olduğu alanlarda iş birliği için davet edilmiş ve NATO çatısı altında Avrupa topraklarını füze saldırılarından koruyacak ortak bir sistemin geliştirilmesi için davet edilmiştir. Buna karşın Rusya'nın kırmızı çizgisi olarak belirlediği Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğine yönelik Bükreş Zirvesi'nde alınan kararlar, Lizbon Zirve Deklarasyonunun 21. ve 22. maddelerinde tekrar yinelenmiştir.³⁰⁴ Rusya, ilişkilerin yeniden başlatılması çerçevesinde bu çağırığa ilk önce olumlu yanıt vererek ortak bir proje için NATO ve Rusya arasında yeniden görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşmeler ile aynı zamanda Gürcistan meselesi yüzünden gerilen ortamın yumuşaması beklenmekteydi. Görüşmeler sonucunda her iki taraf birbiri için tehdit oluşturmadığını ve tehditlere karşı ortak bir savunma

³⁰¹ Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1193.

³⁰² Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1193.

³⁰³ Egel ve Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemi", s.24.

³⁰⁴ "Lisbon Summit Declaration", NATO, erişim 2 Mayıs, 2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm.

sistemin oluşturulması konusunda mutabakata varılmıştır. 2008 yılında gerginleşerek ilişkilerin kopma noktasından iki sene sonra ise ortak savunma geliştirme noktasına gelmesi Rusya'nın dışlandığı füze savunma projesine entegre edilmesinin sonucu olduğu düşünülmektedir. Füze Kalkanı projesinin Rusya'yı hedef almadığı konusunda ikna edilmesinin sonucu olarak Rusya'nın, NATO ile ortak savunma dâhil olmakla birçok iş birliği alanlarına hazır olduğu izlenimi vermiştir³⁰⁵ Daha sonra Rusya bu projenin kendisini hedef almayacağına dair yazılı bir söz istemiştir. Fakat ittifak üyesi ülkeler Rusya'nın füze kalkanı projesinin kendisini hedef almayacağı konusunda yazılı söz verme talebini reddetmişlerdir.³⁰⁶

3.2.5 Putin'in Yeniden İktidara Gelmesi ve Ukrayna Kriziyle Bozulan İlişkiler

2012 yılında Putin üçüncü kez Rusya devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'da, NATO politikalarına yönelik endişeler yeniden öne çıkmaya başladı. İlk olarak füze savunma sistemi konusunda Rusya'nın endişeleri dikkate alınmadığı ileri sürülmüştür. NATO'nun füze savunma sistemlerini Avrupa topraklarına yerleştirme isteğine Rusya karşı çıkmıştır ve NATO'nun füze savunma projesinin ortak olarak hayata geçirme önerisini reddetmiştir. Putin'in başbakanlık yaptığı sırada imzaladığı 2010 Rus askeri doktrininde ve daha sonraki 2014 Rus askeri doktrininde de NATO askeri unsurlarının Rusya'ya yakın coğrafyada konuşlandırılması Rusya için bir tehdit olduğu belirtilmiştir.³⁰⁷ Buna karşın NATO ise Rusya'nın endişelerini göz ardı etmediğini tam aksine Rusya ile iş birliği olanakları aradığını belirtmiştir. 20 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleştirilen NATO'nun Şikago Zirvesinde yine karşılıklı güvene dayalı ortak bir füze savunma sisteminin oluşturulması taahhüdüne bağlı olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde NATO füze savunma sisteminin Rusya caydırıcılık kabiliyetine olumsuz bir etki yaratmayacağını vurgulanmıştır.³⁰⁸

Putin yeniden başkanlık koltuğuna oturmasıyla paralel NATO genişlemelerine yapılan eleştiriler ve karşı çıkmalar da yeniden yükselmiştir. Putin verdiği

³⁰⁵ Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1193-1194.

³⁰⁶ Habibe Özdal, "Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015, s.250-251.

³⁰⁷ Eravcı, "NATO-Rusya Rekabetinde Baltık", s.1194.

³⁰⁸ "Rusya'nın suçlamaları karşısında doğruları ortaya koyalım", NATO, erişim 4 Mayıs, 2024, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20140604_TUR_Factsheet_Russia.pdf.

demeçlerde “NATO’nun Rusya etrafında mantar gibi genişlediğini” dile getirerek NATO genişlemesini şiddetle eleştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda 2010 Rus askeri doktrininde Rusya için en büyük tehdidin NATO genişlemesi olduğu belirtilmiştir.³⁰⁹ Bu dönemde Rusya tekrar yakın çevre politikasına önem vermeye başlamıştır. Rusya’nın yakın çevre politikasına bu seferki kurban ise Ukrayna olmuştur.³¹⁰

Ukrayna’nın 2013 yılında Avrupa’ya entegrasyonu sürecinde AB ile ortaklık anlaşması imzalamaktan son anda vazgeçmiştir. Buna sebep ise Putin’in Ukrayna yönetimine yaptığı yoğun baskıdan kaynaklanmıştır. Ukrayna yönetiminin ortaklık anlaşmasını imzalamaktan vazgeçmesi sonucu ise Ukrayna’da halkın ayaklanmasına neden olmuştur. Ayaklanmanın büyüklüğü karşısında çaresiz kalan dönemin Ukrayna devlet başkanı Viktor Yanukoviç can güvenliğinin olmadığını ileri sürerek ülkeyi terk etmiş ve iktidar yönetimi bırakmak zorunda kalmıştır.³¹¹ Ukrayna’da Rusya karşıtı protestoların büyümesi ve Kırım’a sıçraması sonucunda buradaki protestolar çatışmaya dönüşmüştür. Putin’in buraya müdahale etmesi isteğiyle Rus paramiliter birlikleri Kırım parlamentosunu ve hükümet binasını basarak Kırım’ın Rusya’ya bağlanması yönünde referandum yapılmasını istedi. Referandumdan Kırım’ın Rusya’ya bağlanması yönünde karar çıkmasının ardından Putin 21 Mart 2014 tarihinde Kırım ve Sivastopol’ün Rusya’ya bağlanarak özerk bölge oluşturması kararını imzalayarak Kırım’ı ilhak etmiştir.³¹²

Putin, Kırım ilhakının gerçekleşmesinden sonra yaptığı bir meclis konuşmasında Batının Ukrayna politikası 18. yüzyıldan beri uygulanmakta olan Rusya’yı çevreleme politikasının yeni bir hamlesi olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda kendi halkının desteğini almak için de “ya biz egemen olacağız ya da dağılacağız” diyerek Rusya’yı kuşatılmış bir kale olarak tanımlamış ve tehlike içinde olduğunu belirtmiştir.³¹³

³⁰⁹ “Rusya’da yeni askeri doktrin: En büyük tehdit Nato”, BBC NEWS, erişim 4 Mayıs, 2024, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin.

³¹⁰ Eravcı, “NATO-Rusya Rekabetinde Baltık”, s.1194.

³¹¹ Özdağ, “Rus Dış Politikasında”, s.280-282.

³¹² “Rusya’nın Kırım’ı yasa dışı ilhakının üzerinde 6 yıl geçti”, Anadolu Ajansı, erişim 5 Mayıs, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinde-6-yil-gecti/1750548>.

³¹³ Burak Çalışkan, “Vladimir Putin’in Dış Politika Felsefesi”, *İNSAMER*, (2019), s.4-5.

Rusya Kırım'ı ilhak ederek Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliğine girmesini engellemek için adeta önüne bir set çekmiştir. Rusya NATO genişlemesinin her evresinde karşı çıkmış ve eleştirmiştir. Fakat Ukrayna ve Gürcistan üyelikleri söz konusu olduğu zaman ise askeri müdahalede bulunmaktan dahi geri durmamıştır. Çünkü Rusya'nın iddiasına göre Rusya'nın güvenliği ve jeopolitik güç kapasitesi açısından Ukrayna'nın Rusya yörüngesinde kalması gerekiyor. Böylece Putin'in iktidara gelmesiyle yeniden gerginleşmeye başlayan NATO-Rusya ilişkileri Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sonucu gerginlik tekrar üst seviyelere yükselmiştir.³¹⁴

NATO, Rusya'nın Kırım ilhakına tepki olarak tüm askeri ve sivil iş birliğini 2014 yılının Nisan ayından itibaren askıya almıştır. Fakat askeri ve siyasi iletişim kanalları açık tutulmuştur. Aynı zamanda Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ilhak ettiğini vurgulayarak bunu asla tanımayacaklarını belirtmişlerdir. Rusya ise 2021 yılında NATO ile diplomatik misyon çalışmalarını askıya almış, Moskova'daki NATO Bilgilendirme Ofisinin kapatılmasını ve NATO askeri irtibat misyonunun durdurulmasını talep etmiştir. NATO buna cevaben ise askeri ve siyasi iletişim kanallarının kapatılmasından üzüntü duyulduğunu, şeffaflığın artırılması ve olası riskleri azaltmak için iletişim kanallarını açık tutulması gerektiği konusunda Rusya'ya çağırıda bulunmuştur.³¹⁵

Putin'in 2014 yılının aralık ayında onayladığı Rus Askeri Doktrininde NATO'nun Rusya etrafına genişleyerek hâkimiyet kurmayı amaçladığını ve NATO'nun Rusya için en başlıca tehdit olduğunu belirtilmiştir.³¹⁶ Buna karşın 2014'te gelişen olaylardan sonra NATO 2017 (Karadağ), 2020 (Kuzey Makedonya), 2023 (Finlandiya) ve 2024 (İsveç) yıllarında genişleyerek dört ülkeyi daha kendisine katmıştır. Tüm bu gelişmeler NATO-Rusya gerilimini arttırmış ve Rusya'nın 2021 yılında NATO ile yukarıda belirttiğimiz tüm iletişim kanallarının kapatılması kararının almasına neden olmuştur.³¹⁷

³¹⁴ Oğuzlu, "NATO-Rusya İlişkileri", s.5.

³¹⁵ "Relations with Russia", NATO, erişim 6 Mayıs, 2024,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm?#relations.

³¹⁶ Çalışkan, "Vladimir Putin'in Dış", s.5.

³¹⁷ Aylin Ünver Noi, "NATO ve Rusya ilişkileri: Nereden nereye?", Anadolu Ajansı, erişim 6 Mayıs, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-ve-rusya-iliskileri-nereden-nereye/2523737>.

24 Şubat 2022 tarihinde Putin “özel askeri operasyon” olarak ilan etmesi ile Ukrayna topraklarına karşı geniş çaplı bir saldırı başlatarak Ukrayna topraklarını işgal etmeye başlamıştır.³¹⁸ Bu savaş Rusya-Ukrayna savaşı olarak anılsa da aslında Ukrayna’yı destekleyen Batı ile Rusya’nın savaşı olduğunu söylemek mümkündür. Savaş başladığı tarihten günümüze kadar Batılı devletler Ukrayna’ya hem siyasi anlamda hem de askeri teçhizat ve silah konusunda muazzam bir yardımda bulunmuşlardır. Yardımda bulunan devletlerin başında ABD varken tüm AB üyesi ülkeler bu doğrultuda politika izlemiştir.³¹⁹

Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından iki sene geçmesine rağmen hala savaşın durdurulacağına yönelik bir işaret görünmemektedir. Bu süreçte NATO ve tüm batılı ülkeler Ukrayna’ya her yönlü destek sağlamaktadırlar. Aynı zamanda yıllardır tarafsızlığını koruyan İsveç ve Finlandiya tarafsızlık politikasını terk ederek NATO üyeliğine girmişlerdir. Bu durum Rusya’nın saldırgan politikasının bir sonucu olarak Batıda Rusya tehdidinin tekrar üst seviyelere yükselmesini göstermektedir. Aynı zamanda NATO 2010 Stratejik Konseptinde Rusya’yı stratejik bir ortak olarak tanımlayarak ve ortak bir füze savunma projesini önerirken, 2022 NATO Stratejik Konseptinde ise Rusya’nın Avrupa’da barışı bozduğu ve güvenliği tehlikeye attığı vurgulanarak NATO için en önde gelen tehdit unsuru oluşturduğu belirtilmiştir.

Rusya 2014’ten beri izlediği politikasını hala devam ettirmektedir. Bu durum NATO-Rusya ilişkilerini Soğuk savaş dönemine geri götürmüştür. NATO, Rusya ile ilişkilerin tekrar tesis edilmesini yalnızca Rusya’nın saldırgan politikalarından vazgeçmesine ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün sağlanmasına bağlamaktadır. Günümüz gelişmelere bakılırsa NATO-Rusya ilişkilerinin yakın tarihte tekrar normale dönmesi öngörülememektedir.

³¹⁸ Aylin Ünver Noi, “Rusya Ukrayna Savaşının Avrupa Güvenliği, Transatlantik İlişkiler ve NATO’ya Etkisi”, SETA, 406 (2024).

³¹⁹ “Batılı ülkeler Ukrayna’ya ne kadar askeri destekte bulundu? Hangi silahlar gönderildi?”, EURO NEWS, erişim 6 Mayıs, 2024, <https://tr.euronews.com/business/2023/01/10/batili-ulkeler-ukraynaya-ne-kadar-askeri-destekte-bulundu-hangi-silahlar-gonderildi>.

4. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistem Doğu Bloku ve Batı Bloku olarak iki ayrı kutup arasında şekillenmiştir. Doğu Bloku başta SSCB ve komünist rejimlerin hâkim olduğu diğer ülkelerden oluşmaktaydı. Batı Bloku ise başta ABD ve kapitalist liberal düzeni benimseyen ülkelerden oluşmuştur. Ülkeler gerek kendi istekleriyle gerek zorlayıcı sebepler doğrultusunda, güvenliklerini sağlama gereğince bu iki bloktan birine dâhil olmuştur. Bu iki blokun ülkeleri siyasal rejim, ekonomik düzen ve kültürel yapı olarak birbirilerinden kesin çizgiyle ayrılmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından SSCB Doğu Avrupa ülkelerinde rejim değişikliği yaparak kendi sistemine entegre ediyor ve sürekli güçleniyordu. ABD ve Doğu Bloku ülkeleri bu durumdan büyük tehdit algılamıştır. SSCB yayılmacılığının karşısını almak ve onunla mücadele etmek için 1949 yılında NATO'yu savunma amaçlı bir örgüt olarak kurmuşlardır. NATO Soğuk Savaş sürecinde “kitlesel karşılık stratejisi” ve “esnek mukabele stratejisi” gibi stratejiler benimseyerek SSCB ve Varşova Paktı ile mücadele etmiştir.

SSCB'nin çökmesi ve Varşova Paktı'nın dağılması ile NATO'nun kurulma sebepleri ortadan kalkmış ve varlık sebebi sorgulanmaya başlamıştır. Uluslararası sistem iki kutuplu düzenden ABD'nin hâkim ve süper güç olduğu tek kutuplu düzene geçmiştir. Varşova Paktı'nın ortadan kalkması ile varlık sebebi sorgulanan NATO, ciddi anlamda bir meşruiyet krizine girmiştir.

NATO'nun varlık sebebinin sorgulandığı bu zamanda stratejisini değiştirmek yeni vizyon ve misyonlar belirlemek için harekete geçmiştir. İlk olarak 1990 yılında Londra Zirvesi gerçekleştirerek kendisine yeni vizyon ve misyonlar belirlemiş ve yeni stratejinin oluşturulması için kararlar almıştır. Ardından 1991 yılında ise Roma Zirvesi düzenlemiş ve Londra Zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda yeni tehdit algılamalarını öne sürerek yeni stratejik konsept belirlemiş ve kendisini değişen uluslararası sisteme adapte etmeye çalışmıştır. Bu dönemdeki NATO belgelerinde terörizmin, ekonomik sorunların, kitlesel göçlerin ve krizlerin de önemli güvenlik sorunları olduğu vurgulanmıştır. Yeni tehdit algılamalarını ortaya koyarak NATO

varlık sebebinin ve meşruiyetinin temellerini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Balkan coğrafyasında yaşanan krizlere insani müdahale adı altında operasyonlar gerçekleştirerek varlık sebebinin temellerini güçlendirmiştir.

Bu dönemde SSCB'nin varisi olarak ortaya çıkan Rusya zayıf düşmüş ve kendi içerisinde ekonomik sorunlar başta olmakla birçok sorunla mücadele etmeye başlamıştır. Rusya'nın bu durumunu fırsat olarak değerlendiren ABD ise NATO vasıtasıyla uzun yıllardır sürdürdüğü çevreleme politikasına hız kazandırmıştır. Dolayısıyla, NATO'da büyük söz sahibi ve baskın bir devlet olan ABD kendi çıkarları doğrultusunda NATO politikalarını şekillendirmeye çalışmıştır. NATO'nun 1990 yılında gerçekleştirilen Londra Zirvesi ile başlayan dönüşüm süreci günümüze kadar uzanmaktadır. NATO'nun dönüşümü hem örgüt kavramının değişmesiyle hem de coğrafi alan ve etki alanı olarak genişlemesiyle sonuçlanmıştır. İlk kurulduğunda belirli bir alanla sınırlı bir savunma örgütü olan NATO günümüzde küresel çapta bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür.

Dönüşümün başlamasıyla eski düşman olarak bilinen ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi kararları alınmıştır. Alınan bu kararlar doğrultusunda yeni politikalar benimsemiş ve yeni iş birliği alanları oluşturmuştur. Rusya dâhil olmakla neredeyse tüm eski Doğu Bloku ülkeleri ekonomik ve siyasal sorunlardan kurtulmak için NATO'nun bu çağırısına olumlu yanıt vererek iş birliğine girişmişlerdir. Eski komünist ülkelerin liberal demokratik sisteme entegre olabilmek ve sorunlarla baş edebilmek için NATO ile iş birliği bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. NATO bu ülkelerle ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi için ilk olarak 1991 yılında KAIK'yi kurmuştur. Daha sonra ilişkilerin derinleştirilmesi için BİO programı kabul edilmiştir. Rusya'nın da dâhil olduğu bu iş birliği alanları ile NATO ortak ülkelerle beraber birçok operasyon ve faaliyet yürütmüştür. KAIK, daha sonra 1997 yılında AAOK olarak değiştirilmiş ve günümüze kadar devam eden bir diyalog ve danışma alanı olarak faaliyet göstermektedir. KAIK ve BİO programı NATO'nun Doğu Avrupa'da izlediği politikaların temelini oluşturmuştur. KAIK ve BİO aynı zamanda NATO'nun Doğu Avrupa'daki ülkeler ile yeni ilişkilerin oluşturulmasında ve bu ülkelerin daha sonra NATO üyesi olma yolunda önemli bir adım olmuştur. NATO'nun oluşturduğu bu diyalog ve iş birliği alanları NATO-Rusya ilişkilerine

genel olarak olumlu yansımıştır. NATO, bu programlardan ziyade Rusya ile ilişkilerin daha iyi yürütmek amacıyla Rusya'ya özel iş birliği ve ortaklık alanları da oluşturmuştur.

NATO'nun Doğu Avrupa'da izlediği en önemli politikası ise buradaki ülkelerin ittifaka alınması olmuştur. NATO dönüşüm çerçevesinde aynı zamanda yeni üyelerin alımıyla genişleme stratejisini izleyerek “açık kapı” politikasını benimsemiştir. Benimsediği bu politika çerçevesinde Soğuk Savaş'tan 16 üye ile çıkan NATO yedi defa genişleyerek günümüzde 32 üyeli bir örgüt halini almıştır. Rusya'nın da bazı zamanlarda üyeliği gündeme gelse de bu gerçekleşmemiştir. Aynı zamanda NATO'nun Doğu Avrupa'da izlemiş olduğu politikalardan, genişleme politikası Rusya'nın en çok rahatsız olduğu ve kendisine tehdit olarak algıladığı konu olmuştur. Bu bağlamda NATO-Rusya ilişkileri sürekli inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. NATO-Rusya ilişkilerinin seyrine her ne kadar NATO politikaları etki etse de uluslararası arenada meydana gelen bazı olaylar da ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İlişkilere etki eden diğer önemli unsur ise ilk olarak 2000 yılında Rusya devlet başkanlığı koltuğuna oturan Putin olmuştur. Her ne kadar farklı etmenlerin ilişkilerin seyrine etkisi olsa da genel olarak bakıldığında en çok NATO'nun genişleme politikası ve alan dışı gerçekleştirdiği müdahaleler ön plana çıkmaktadır.

NATO, izlemiş olduğu genişleme politikasından rahatsızlık duyan ve kendisine tehdit olarak algılayan Rusya'ya karşı kayıtsız kalmamıştır. Rusya ile özel ilişkiler geliştirilme çabalarına girilmiş ve bu kapsamda 1997 yılında NATO-Rusya Kurucu Senedi imzalanmıştır. Bu kurucu senet çerçevesinde 1997 yılında DOK kurulmuş daha sonra 2002 yılında ise NRK kurulmuştur. NRK'nın kurulması ile Rusya adeta veto hakkı tanınmaksızın NATO'nun içine alınmıştır. NATO'nun bu politikalarına bakıldığında, genişleme önceleri Rusya'yı yatıştırma politikası izleyerek sus payı vermiştir. Fakat 2004 yılındaki NATO'nun geniş çaplı genişlemesinde Rusya büyük rahatsızlık duymuş ve NATO genişlemesine karşı tehdit algısını yükseltmiştir. 2008 Bükreş Zirvesinde Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliklerine yönelik alınan kararlar ise Rusya için tabiri caiz ise bardağı taşıran son damla olmuştur. NATO genişlemesini, kendisini çevreleme politikası olarak algılayan Rusya 2008 yılında

Gürcistan'a karşı 2014'te ise Ukrayna'ya karşı askeri müdahalede bulunmuştur. Bu askeri müdahaleler sonucu NATO-Rusya ilişkileri oldukça kötü etkilenmiştir. Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya karşı geniş çaplı askeri operasyon başlatması NATO-Rusya ilişkilerini Soğuk Savaş dönemine geri götürmüş ve hatta günümüzde neredeyse çatışma aşamasına gelmiştir.

NATO-Rusya ilişkileri olumsuz anlamda etkileyen diğer faktör ise NATO'nun Doğu Avrupa'da gerçekleştirdiği alan dışı müdahaleleri olmuştur. Bunun en bariz örneği 1999 yılında NATO'nun Kosova krizine BMGK izni ve onayını almaksızın müdahalesi olmuştur. Rusya kendi yakın çevresinde NATO'nun bu tarz eylemlerinden oldukça rahatsızlık duymuş ve şiddetle eleştirerek ilişkilerini askıya almıştır.

Rusya, ABD'nin NATO çatısı altında Doğu Avrupa'ya yerleştirmek istediği Füze Kalkanı sistemini de NATO-Rusya ilişkilerini etkileyen önemli faktör olmuştur. Bu projenin nihai hedefi Rusya'nın nükleer silahları olduğunu iddia ederek Rusya caydırıcılığını olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiş ve kendisine bir tehdit olarak algılamıştır. NATO bu projenin Rusya ile ortak çatı altında gerçekleştirmeyi önerisini Rusya ilk önce olumlu olarak karşılarsa da Putin'in tekrar devlet başkanı koltuğuna oturmasıyla öneriyi reddetmiş ve şiddetle eleştirmiştir. Rusya'nın bu tutumuna rağmen NATO Füze Kalkanı projesi gerçekleştirilmiş olması Rusya'nın NATO'ya karşı tutumunu olumsuz olarak değiştirmiştir.

KAYNAKLAR

- Acet, Gül Seda ve Doğan, Fazlı. “11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17/33 (2017): 59-76.
- Adanmış, Zela. “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm”. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 6/1 (2018): 91-116.
- Akgün, Sibel. “Kosova’nın Yeniden Yapılandırılması ve Devletleşme Sürecinde Kurumsallaşma Aşamaları”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. (2023): 206-214.
- Aksu Ereker, Fulya. “NATO’nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri”. *Güvenlik Yazıları Serisi*. 23 (2019): 1-9.
https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/NATOSTrategikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf. (erişim 22.08.2023).
- Aktürk, Şener. "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO’nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 9/34 (2012): 73-97.
- Anadolu Ajansı. "Finlandiya NATO'ya en hızlı katılan ülkelerden olacak”. Erişim 8 Nisan, 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/finlandiya-natoya-en-hizli-katilan-ulkelerden-olacak/2860204>.
- Anadolu Ajansı. "İsveç, NATO'nun resmen 32. üyesi oldu”. Erişim 8 Nisan, 2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvecnatonun-resmen-32-uyesi-oldu/3158437>.
- Anadolu Ajansı. “Rusya’nın Kırım’ı yasa dışı ilhakının üzerinde 6 yıl geçti”. Erişim 5 Mayıs, 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinde-6-yil-gecti/1750548>.
- Anchev, S.I. “Политика США и ее сателлитов в НАТО от Балкан до Украины.” XXXVIII Адлерские Чтения Konferansı, (08.11.2022) Soçi 2022: 27-33.
- Armaoğlu, Fahri. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. Ankara: Kronik Kitap, 2019.
- Arms Control Association. “Missile Defense System in Poland Could Be Operational by Summer”. Erişim 21 Nisan, 2024. <https://www.armscontrol.org/act/2024-03/news-briefs/missile-defense-system-poland-could-be-operational-summer>.

Asiye Şimşek Ademi. “Batı Balkanlar Bölgesinin Güvenliğine Etki Eden Sorunların Uluslararası Örgütlere Üyelik Bağlamında Tartışılması”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11/40 (2024): 84-99.

Avrupa Birliği Ansiklopedisi. Editör: *Desmond Dinan*. Çeviren: Hale Akay. 2 cilt. Kitap Yayınevi, 2005.

Ayaman, Gülden. "Soğuk Savaşın Ardından Yeni Bir NATO Arayışı". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 8 (1994): 9-14.

Aydın, Erdal. “AB’nin Güvenliği ve Türkiye’nin Rolü: NATO Füze Kalkanı”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 7/16 (2019): 719-735.

Bağbaşıoğlu, Arif. "NATO’nun Genişlemesi ve Balkanlar”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011.

Baykara, Sıla Turaç. “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO ve 2022 Stratejik Konsepti”. *Premium e-Journal of Social Sciences*. 6/22 (2022): 294-302.

Bayram, Koray. "NATO’nun Balkanlarda Genişleme Faaliyetleri”. *İdea Studies Journal*. 9/49 (2023): 1066-1077.

BBC News. "Finlandiya’nın NATO üyesi olması TBMM Genel Kurulu’nda kabul edildi”. Erişim 10 Nisan, 2024.
<https://www.bbc.com/turkce/articles/cp0jen76gjpo>.

BBC News. "İsveç ve Finlandiya’nın NATO Üyeliği İçin Kritik Toplantı Helsinki’de Yapılacak”. Erişim 8 Nisan, 2024.
<https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vgdp2y94ko>.

BBC News. “İsveç NATO’ya Resmen Katıldı: 'Birlik ve Beraberlik Yol Gösterici İşliğimiz’”. Erişim 22 Mart, 2024.
<https://www.bbc.com/turkce/articles/cyrzgd3r7epo>.

BBC News. “Rusya’da Yeni Askeri Doktrin: En Büyük Tehdit Nato”. Erişim 4 Mayıs, 2024.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin.

Bekcan, Umut. “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 26 (2017): 371-387.

Bozkurt, Saynur Giray. “Bağımsız Devletler Topluluğu’nda Renkli Devrimler-Kırgızistan Örneği”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 1/1 (2006): 118-138.

- Bölme, Selin M. “NATO Zirvesi Ve Füze Kalkanı Projesi”. *Seta Analiz*. 30/8 (2010).
- Bulut, Remzi. “Doğu Bloku Ekseninden Avrupa Birliği'ne Üye Olan Ülkelerde Ekonomik Değişim”. *TESAM Akademi Dergisi*. 11/1 (2023): 343-374.
- Canikoğlu, Erhan. “NATO’nun Soğuk Savaş Sonrası Yeni Stratejileri”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2/2 (2022): 91-103.
- Canikoğlu, Erhan. “Rus Güvenlik Düşüncesinin Gelişiminde Jeopolitik Faktörlerin ve Avrasyacılığın Rolü.” *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11. 22 (2020): 1137-1164.
- Cook, Debra, Mark Daniels, Michael Fleming, John Hawkins, ve Eric Reffett. “Partnership for Peace: The Vector for European Security”. *National Security Program Discussion Paper 9702*. Harvard University, (1997).
- Çalışkan, Burak. “Vladimir Putin’in Dış Politika Felsefesi”. İNSAMER, (2019).
- Çelikpala, Mitat. “NATO İşbirlikleri Ve Ortaklıkları”. *Güvenlik Yazıları Serisi*. 10 (2019). Erişim 17 Ocak, 2024. https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/NATOIsbirlikleriOrtakliklari_MitatCelikpala_v.1.pdf.
- Çevikbaş, Ahmet. “Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası Mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi”. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 10/2 (2011): 18-57.
- Çömlekçi, Mehmet Fatih. “Yugoslavya’nın Dağılma Süreci ve Bosna Savaşı Sırasında Türk Basını”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 9/2 (2020): 275-303.
- Daban, Emine Zeynep, ve Cihan Daban. “Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt’in İşgali ve ABD’nin Irak’a Müdahalesi”. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2/1 (2018): 83-109.
- Demirdöğen, Ülkü Demirtürk. “Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Yeni Stratejisi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 46 (2011): 155-162.
- Doğan, Nejat. “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1946-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 60/03 (2005): 69-108.
- Efe, İsmail. “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri”. *History Studies*. 11/2 (2019): 601-619.

- Egeli, Sıtkı, ve Serhat Güvenç. “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”. *Ortadoğu Analizi*. 4/40 (2012): 19-30.
- Egeli, Sıtkı. “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 10/40 (2014): 38-73.
- Ekici, Süleyman, ve Abdulkadir Baharçipek. “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri.” *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/11 (2016): 149-168.
- Ekşi, Muharrem. “Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO’nun 2000’lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye”. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*. 1/3 (2017): 43-72.
- Eravcı, Ali. “Baltık Ülkeleri (Estonya- Letonya-Litvanya) ile AB-NATO Entegrasyonunun Rusya Dış Politikasına Etkisi”. Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
- Eravcı, Ali. “NATO-Rusya Rekabetinde Baltık Coğrafyası”. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 6/28 (2022): 1185-1199.
- Erdurmaz, Ali Serdar. “NATO Balistik Füze Savunma Sistemi İçinde Türkiye’nin Yeri”. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 15/1 (2016): 1-29.
- Erkan, Süleyman. “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum”. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 17 (2016): 41-64.
- Esendik, Tuğba. “Karadağ Cumhuriyeti’nin Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere (Avrupa Birliği ve NATO) Katılımı”. *Social Sciences Studies Journal*. 4/13 (2018): 249-257.
- Euronews. “Batılı Ülkeler Ukrayna’ya Ne Kadar Askeri Destekte Bulundu? Hangi Silahlar Gönderildi?”. Erişim 6 Mayıs, 2024. <https://tr.euronews.com/business/2023/01/10/batili-ulkeler-ukraynaya-ne-kadar-askeri-destekte-bulundu-hangi-silahlar-gonderildi>.
- Euronews. "NATO Zirvesi Sona Erdi: Liderler Ne Kararlar Aldı?". Erişim 6 Ocak, 2024. <https://tr.euronews.com/2021/06/14/nato-zirvesi-nde-ilk-gun-sona-erdi-liderler-ne-kararlar-ald>.
- Gjejlani, Erleta. “Değişen Uluslararası Güvenlik Sistemi Bağlamında Yugoslavya’nın Dağılması ve Kosova’nın Nihai Statüsü Sorunu”. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2007.
- Gjul, Rejhan. “Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti”. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019.

- Gonca Peksarı, Derya. “NATO’nun Değişen Konsepti”. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2006.
- Gökalp, Burak Tunahan. “Kuzey Makedonya Özelinde NATO’nun Balkanlar Genişlemesi”. *TUİÇ Akademi*. 2021. Erişim 5 Ekim, 2023. <https://www.tuicakademi.org/kuzey-makedonya-ozelinde-natonun-balkanlar-genislemesi/>.
- Göktepe, Orhan. “Avrupa Ordusu ve NATO İkilemi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 48 (2024): 161-189.
- Gül, Murat. “Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990’larda NATO’da Devamlılık ve Dönüşüm”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 10/1 (2015): 247-265.
- Güngör, Şahin. “Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz”. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 16/2 (2017): 59-81.
- Gürkaynak, Muharrem. “Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1/1 (2005): 7-27.
- Gürler, Tugay. “NATO’nun Barış İçin Ortaklık Konsepti ve Güvenlik Politikaları”. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, 2009.
- Güzel, Ali Onur. “NATO’nun Yeni Misyonu: Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Algılamaları.” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Hussain, Major Akhtar ve Amir Ahmed Khuhro. “Post-Cold War Nato-Russia Relations: A Case Study of Afghanistan And Kosovo”. *Dialogue*. 13/4 (2018): 370-379.
- Ismaili, Flamur. “Batı Balkan Anlaşmazlıklarında Etnik Milliyetçiliğin Etkisi ve NATO’nun Barış Rolü”. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2 (2023): 220-243.
- İpekçi, İlker, Soydemir, Abdullah ve Erciyas, Ahmet. “NATO’nun 2030 Vizyonu”, *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1/2 (2021): 19-39.
- İslam, Yusuf. “Partnership for Peace”. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1999.
- İşyar, Ömer Göksel. “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”. *Gazi Akademik Bakış*. 2/3 (2008): 1-42.

- İzzetgil, Elşan. *Rus Tarih Tezlerinde Rusya'nın Yayılmacılığının Güvenlik Gereksinimleri ve Ukrayna Savaşı'nın Etkileri*. 6Th International "Başkent" Congress On Physical, Social And Health Sciences, Ankara: BZT Akademi Yayınevi, 2021.
- Kaim, Markus. "Reforming NATO's Partnership". *German Institute for International and Security Affairs*. (2017).
- Kain, Ebru ve Uğur Yasin Asal. "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz'in Jeopolitiği". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*. 1/4 (2023): 112-135.
- Kantarıcı, Şenol. "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi? ". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 8/16 (2012): 47-84.
- Karakoç, Julide. "ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8/1 (2006): 227-242.
- Karaosmanoğlu, Ali L. "NATO'nun Dönüşümü". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 10/40 (2014): 2-38.
- Kazaz, Muaz. "NATO'nun Balkanlar Üzerindeki Rolü". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. 74 (2019): 69-89.
- Kıbaroğlu, Mustafa. "NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 9/34 (2012): 183-204.
- Konak, Ali. "Kırımın İlhakı İle Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri". *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. 4/8 (2019): 80-93.
- Köker, Ahmet Emre. "Dönüştürücü Öğrenme Kuramıyla Siber Uzayda Rusya ve NATO Rekabeti: Soğuk Savaş'tan Siber Savaş'a Geçiş mi?". *UPA Strategic Affairs*. 4/1 (2023): 84-107.
- LinkedIn. "Balistik Füze Savunma Sistemi". Erişim 17 Nisan, 2024. <https://tr.linkedin.com/pulse/balistik-f%C3%BCze-savunma-sistemleri-aselsan>.
- Marten, Kimberly. "NATO Enlargement: Evaluating its Consequences in Russia", *International Politics*. 57 (2020): 401-426.
- Molla, Alptekin. "NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008.

Molla, Alptekin. “Sorgulanan Müttefiklik: S-400 Füze Krizi Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri”. *Scientific Committee*. (2019): 327.

NATO News. “Montenegro Joins NATO as 29th Ally”. Erişim 27 Mayıs, 2023. [NATO - News: Montenegro joins NATO as 29th Ally, 05-Jun.-2017](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm).

NATO REVIEW. “Rusya’nın Ukrayna’yı işgali ve uluslararası güvenlik, NATO ve ötesi açısından sonuçları”. Erişim 1 Temmuz, 2024. <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2022/07/07/rusyanin-ukraynaya-isgali-ve-uluslararasi-guevenlik-nato-ve-oetesi-acisindan-sonuclari/index.html>.

NATO. “A Short History Of NATO”. Erişim 4 Ağustos, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm.

NATO. “An Alliance For The 21st Century”. Erişim 2 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27440.htm.

NATO. “Ballistic Missile Defence”. Erişim 20 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm.

NATO. “Brüksel Zirvesi Bildirisi (2021)”. Erişim 4 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en.

NATO. “Bucharest Summit Declaration”. Erişim 4 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_8443.htm.

NATO. “Enlargement and Article 10”. Erişim 7 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm?#accession.

NATO. “Euro-Atlantic Partnership Council”. Erişim 3 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm.

NATO. “Euro-Atlantic Partnership”. Erişim 15 Ocak, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67979.htm.

NATO. “Founding Act.” Erişim 27 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm.

NATO. “Lisbon Summit Declaration”. Erişim 2 Mayıs, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm.

NATO. “Madrid Summit Declaration”. Erişim 8 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm.

- NATO. “Membership Action Plan (MAP)”. Erişim 2 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37356.htm.
- NATO. “Ministerial Communiqués”. Erişim 23 Ağustos, 2023. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920604a.htm>.
- NATO. “NATO Member Countries, ‘The Accession of Finland’”. Erişim 8 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm?#finland.
- NATO. “NATO Member Countries”. Erişim 8 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm?#finland.
- NATO. “NATO of Partnership For Peace Framework Document”. Erişim 12 Mart, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm.
- NATO. “NATO Tarihi”. Erişim 6 Ekim 2023. <https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified.htm>.
- NATO. “NATO Üyesi Ülkeler”. Erişim 22 Mart, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm#sweden.
- NATO. “NATO’s Partnerships”. Erişim 12 Mart, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm?#footnote1.
- NATO. “NATO’s Strategic Documents Since 1949, Strategic Concepts”. Erişim 6 Ocak, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.
- NATO. “NATO-Russia Relations: A New Quality”. 30 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm.
- NATO. “North Atlantic Cooperation Council (1991-1997)”. Erişim 15 Ocak 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm?selectedLocale=en.
- NATO. “Ortaklık Yoluyla Güvenlik”. Erişim 10 Mart, 2024. <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>.
- NATO. “Prague Summit Declaration”. Erişim 4 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm.
- NATO. “Relations with Russia”. Erişim 6 Mayıs, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm?#relations.
- NATO. “Rusya’nın Suçlamaları Karşısında Doğruları Ortaya Koyalım”. Erişim 4 Mayıs, 2024.

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20140604_TUR_Factsheet_Russia.pdf.

NATO. “Strasbourg / Kehl Summit Declaration.” Erişim 5 Nisan, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm.

NATO. “The 2022 Strategic Concept”. Erişim 7 Ocak, 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

NATO. “The Alliance's Strategic Concept”. Erişim 22 Ağustos, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en.

NATO. “Yirmibirinci Yüzyılda NATO”. Erişim 25 Mayıs, 2023. https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120117_21st_tur.pdf.

NATO. *NATO El Kitabı*. NATO Office of Information and Press. 2001.

No1, Aylin Ünver. “NATO ve Rusya İlişkileri: Nereden Nereye?”. Anadolu Ajans, Erişim 6 Mayıs, 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-ve-rusya-iliskileri-nereden-nereye/2523737>.

No1, Aylin Ünver. “Rusya Ukrayna Savaşının Avrupa Güvenliği, Transatlantik İlişkiler ve NATO’ya Etkisi”. *SETA*. 406 (2024).

NTV Haber. “Finlandiya Resmen NATO’da”. Erişim 22 Mart, 2024. <https://www.ntv.com.tr/dunya/finlandiya-resmen-natoda,6UtsCwUxV0exKG8UE1AYsg>.

Oduncu, Tunahan. “1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi”. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*. 2/1 (2019): 1-15.

Oğultürk, M. Cem. “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 10/19 (2014): 99-132.

Oğuz, Şafak. “NATO’nun Fikri Genişlemesi”. ANKASAM. Erişim 3 Temmuz, 2024. <https://www.ankasam.org/anka-analizler/natonun-fikri-genislemesi/>.

Oğuzlu, Tarık. “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi”. *Uluslararası İlişkiler*. 9/34 (2012): 99-124.

Oğuzlu, Tarık. “NATO ve Yeni Dünya Düzeni”. *Güvenlik Yazıları Serisi*. 20 (2019). https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/NATOveYeniDunyaDuzeni_TarikOguzlu_v.1.pdf. (erişim 14.03.2024).

- Oğuzlu, Tarık. “NATO-Rusya İlişkileri”. *Güvenlik Yazıları Serisi*. 27 (2019). <https://trguvenlikportali.com/nato-rusya-iliskileri>. (erişim 27.04.2024).
- Ozan, Özlem. “Arktik’te Silahlanma Yarışı: Rusya ve NATO”. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/24 (2021): 417-433.
- Örnek, Serdar. “Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/1 (2012): 107-134.
- Özdal, Habibe. “Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.
- Özden Cankara, Pınar, ve Yavuz Cankara. “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15 (2007): 193-212.
- Özkan, Gökhan. “Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Endeksinde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12 (2010): 109-132.
- Özsoy, Bahar. “NATO Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Журнал российских исследований*. 8 (2022): 101-125.
- Polat, Doğan Şafak. “NATO ve Rusya Federasyonu’nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. 5/Özel sayı (2017): 67-82.
- Purtaş, Fırat. “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 1/2 (2005): 7-30.
- Savunma Sanayii. “ABD, Polonya’daki AEGIS Ashore Sistemini Devreye Alıyor”. Erişim 21 Nisan, 2024. <https://www.savunmatr.com/abd-polonyadaki-aegis-ashore-sistemini-devreye-aliyor/>.
- Sıvış, Efe. “Soğuk Savaş Sonrasında Rusya ve Transatlantik Bağlantılar Arasında Balkan Ülkeleri: Sırbistan, Karadağ ve Makedonya Örnekleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 19/74 (2020): 797-811.
- Sönmez, Sait. “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümünün Türkiye’nin Balkanlar Politikasına Etkisi”. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/9 (2016): 229-245.
- Szonyi, Istvan. “The Partnership for Peace as a Process of Adaptation”. *The Journal of Slavic Military Studies*. 11/1 (1998): 18-39.

- Şahin, Av Seçil. “Kosova’nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*. 3 (2015): 520-533.
- Tahirovic, Mehmedin. “Montenegro And the NATO Partnership For Peace Program.” *The Quarterly Journal*. 7/1 (2008): 53-70.
- TASAM. “Kosova’nın Bağımsızlığı: Sürecin Tarihsel Analizi”. Erişim 15 Nisan, 2024.
https://tasam.org/trTR/Icerik/800/kosovanin_bagimsizligi_surecin_tarihsel_analizi.
- Tezcan, İbrahim Emre. “21. Yüzyılda NATO”. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2012.
- Tokatlı, Seda Gözde. “NATO’nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü Ve Geleceği”. *UPA Strategic Affairs*. 3/2 (2022): 61-84.
- Toktogulov, Beishenbek. “NATO’s Partnership For Peace (PfP) Program And Regional Security in Central Asia”. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2007.
- Tuncer, Fatih Fuat ve Burcu Demir. “Makedonya’dan Kuzey Makedonya’ya: Bir Ulus Devletin Dönüşümü Üzerine Sosyal İnşacı Bir Analiz”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 15/10 (2020): 5338-5370.
- Tunç, Abdullah, ve Hamdi Fırat Büyük. “Kosova ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırılmalı Bir Analizi”. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. 17 (2016): 129-163.
- Turaç Baykara, Sıla. “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO ve 2022 Stratejik Konsepti”. *Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS)*. 6. 22 (2022): 294-302.
- Ünalı, Ahmet Nazif, ve Şafak Oğuz. “2008 Rusya-Gürcistan Savaşının Vekalet Savaşı Teorisi Açısından İncelenmesi”. *Karadeniz Araştırmaları*. 16/61 (2019): 31-41.
- Williams, Cindy ve Curtis Gilroy. “The Transformation of Personnel Policies”. *Defence Studies*. 6/1 (2006): 97-121.
- Yalçın, Selhan. “Putin Dönemi Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12/2 (2007): 339-358.

Yapıcı, Merve İrem. “Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Uluslararası İlişkiler*. 3 (2011): 1451-1473.

Yapıcı, Utku. “Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. (2007): 1475-1494.

Yiğit, Murat. “Nüfuz Alanı Bağlamında Türkiye-Kuzey Makedonya İlişkileri (2010-2020)”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 12/5 (2023): 2870-2886.

Zengin, Eyüp, ve M. Said Tosun. “Barış İçin Ortaklık Programı Çerçevesinde Azerbaycan-NATO İlişkileri”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*. 4/1: 43-66.

EKLER

EK-A. NATO Stratejik Konseptleri Listesi:

- NATO'nun ilk stratejik konsepti 6 Ocak 1950 yılında onaylanmıştır. Bu konsept "Kuzey Atlantik Bölgesinin Savunmasına İlişkin Stratejik Konsept" (DC 6/1) idi. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf> erişim 10 Temmuz 2024.
- NATO'nun ikinci stratejik konsepti 15-18 Aralık 1952 yılında onaylanmıştır. Bu konsept "Stratejik Rehberlik" (MC 14/1) olarak adlandırıldı. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521209a.pdf> erişim 10 Temmuz 2024.
- NATO'nun üçüncü stratejik konsepti 23 Mayıs 1957 yılında onaylanmıştır. Bu konsept "NATO Alanının Savunması için Genel Stratejik Konsept" (MC 14/2) idi. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf> erişim 10 Temmuz 2024.
- NATO'nun dördüncü stratejik konsepti 12 Aralık 1967 yılında kabul edilmiştir. Bu konsept "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Alanının Savunmasına İlişkin Genel Stratejik Konsept" (MC 14/3) idi. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf> erişim 10 Temmuz 2024.
- NATO'nun beşinci stratejik konsepti 7-8 Kasım 1991 yılında kabul edilmiştir. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm erişim 10 Temmuz 2024.

1991 Stratejik Konseptte vurgulanan bazı önemli hususlar şunlardır:

"Bu Stratejik Konsept, İttifak'ın savunmacı doğasını ve üyelerinin güvenliklerini, egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini koruma kararlılığını yeniden teyit eder. İttifak'ın güvenlik politikası, barışı korumak için karşılıklı olarak güçlendirici araçlar olarak diyalog, işbirliği ve etkili kolektif savunmaya dayanmaktadır. Mevcut yeni fırsatlardan tam olarak yararlanarak İttifak, savunma gereklilikleriyle uyumlu olarak mümkün olan en düşük güç seviyesinde güvenliği koruyacaktır. Bu şekilde İttifak, kalıcı bir barış düzeninin teşvik edilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır".

- NATO'nun altıncı stratejik konsepti 24 Nisan 1999 yılında kabul edilmiştir. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm erişim 10 Temmuz 2024.

- NATO'nun yedinci stratejik konsepti 19 Kasım 2010 yılında kabul edilmiş ve "Aktif Katılım, Modern Savunma" olarak isimlendirilmiştir. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts/68580.htm erişim 10 Temmuz 2024.

NATO'nun 2010 Stratejik Konseptinde vurgulanan temel noktalar şu şekildedir:

- *Vatandaşlarımızın güvenliğine yönelik yeni tehditler de dâhil olmak üzere, saldırılara karşı birbirimizi savunmak için uluslarımız arasındaki bağı yeniden teyit ediyor.*
- *İttifakı, uluslararası ortaklarımızla, özellikle de Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ile daha yakın bir şekilde çalışmak suretiyle krizleri önleme, çatışmaları yönetme ve çatışma sonrası durumları istikrara kavuşturma konusunda kararlı kılmaktadır.*
- *Dünya genelindeki ortaklarımıza İttifakla daha fazla siyasi etkileşim sağlamanın yanı sıra, katkıda bulundukları NATO liderliğindeki operasyonların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynama imkânı sunuyor.*
- *NATO'yu nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya için gerekli koşulları yaratma hedefine bağlıyor; ancak dünyada nükleer silahlar olduğu sürece NATO'nun nükleer bir ittifak olarak kalacağını da teyit ediyor.*
- *Bu, üyelik standartlarını karşılayan tüm Avrupa demokrasilerine NATO kapısını açık tutma konusundaki kararlılığımızı bir kez daha ifade ediyor; çünkü genişleme, bütünsel, özgür ve barış içinde bir Avrupa hedefimize katkıda bulunuyor.*
- *NATO'nun daha etkili, verimli ve esnek bir İttifak yönünde sürekli reformlar yapmasını sağlayarak, vergi mükelleflerimizin savunmaya yatırdıkları para karşılığında en fazla güvenliği elde etmelerini sağlar.*
- NATO'nun sekizinci stratejik konsepti 29-30 Haziran 2022 yılında kabul edilmiştir. <https://www.nato.int/strategic-concept/> erişim 10 Temmuz 2024.

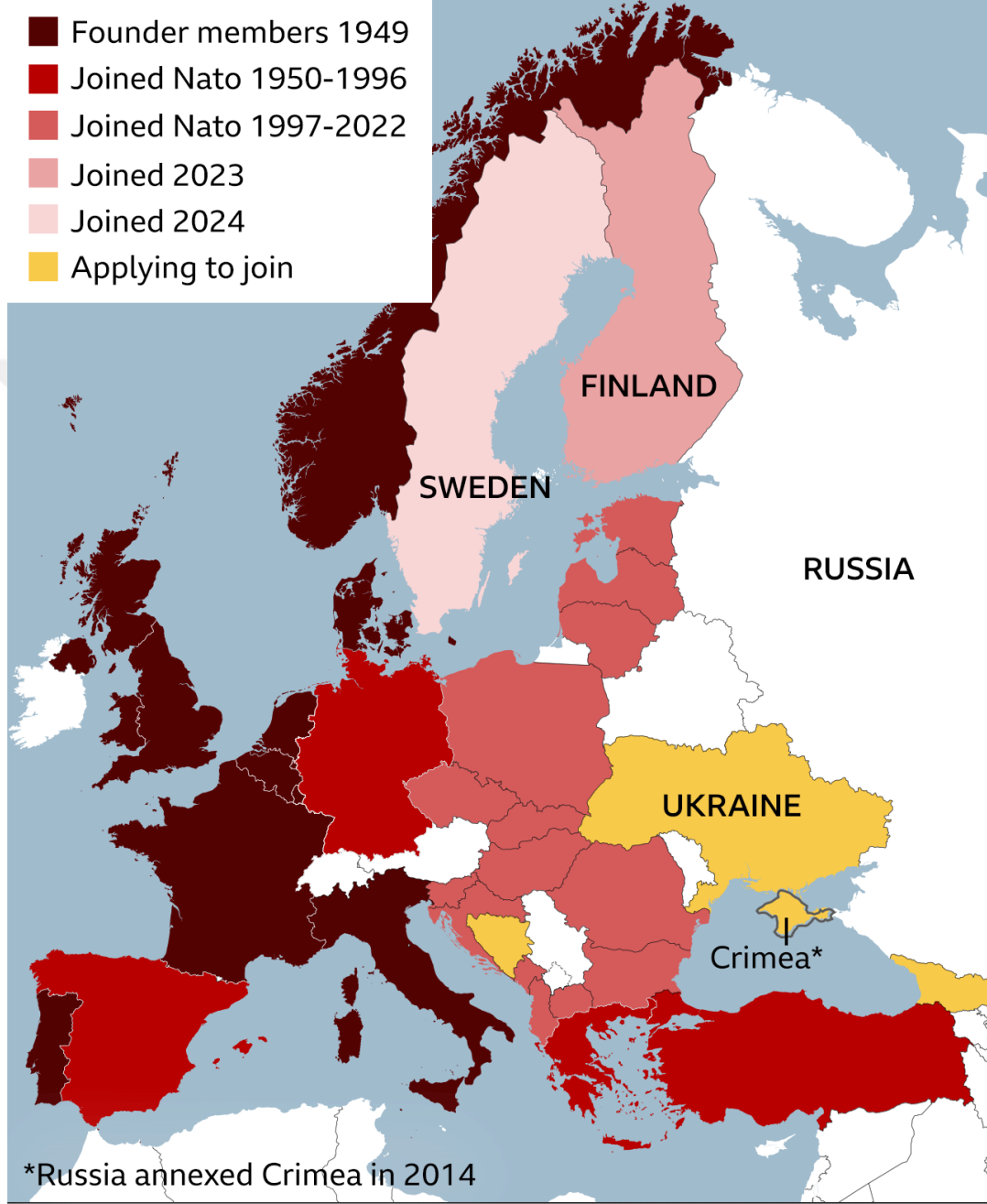
NATO'nu 2022 stratejik konseptinde yer alan ana hususlar şunlardır:

- *İttifakın temel amacı ve en büyük sorumluluğu Müttefiklerin kolektif savunmasını sağlamaktır. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi Müttefiklerin kolektif savunmasının temel taşı olmaya devam etmektedir.*
- *NATO'nun üç temel görevi caydırma ve savunma, kriz önleme ve yönetimi ve işbirlikçi güvenliktir.*

- *Avro-Atlantik bölgesi barış içinde değil. Avro-Atlantik güvenliği stratejik rekabet ve yaygın istikrarsızlık tarafından baltalanıyor. Rusya Federasyonu, Müttefiklerin güvenliğine yönelik en önemli ve doğrudan tehdidi oluşturuyor. Terörizm, vatandaşlarımızın güvenliğine ve uluslararası barış ve refaha yönelik asimetrik bir tehdittir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin beyan edilen hırsları ve zorlayıcı politikaları çıkarlarımıza, güvenliğimize ve değerlerimize meydan okuyor. Ayrıca iklim değişikliği, ortaya çıkan ve yıkıcı teknolojiler ve silah kontrolü, silahsızlanma ve yayılmanın önlenmesi mimarisinin aşınması gibi küresel ve birbirine bağlı tehditler ve zorluklarla karşı karşıyayız.*
- *NATO, giderek daha öngörülemeyen ve rekabetçi bir dünyanın getirdiği zorluklarla başa çıkabilmek için siyasi ve askeri açıdan uyum sağlamaya ve gelişmeye devam edecektir.*
- *İttifak, Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki kalıcı transatlantik bağa dayanmaktadır. NATO, Müttefiklerin güvenliğiyle ilgili tüm konularda danışma, koordinasyon ve eylemde bulunma amacıyla eşsiz, temel ve vazgeçilmez transatlantik forum olmaya devam etmektedir.*

EK-B. 1949 yılından günümüze kadar NATO'nun Avrupa'da genişleme haritası.

Nato's European expansion since 1949

Source: Nato

BBC

Kaynak: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18023383>